

Дмитро Степаненко

**Окопні історії: фронтний
щоденник**

УДК 82-32

С 79

Степаненко Д.

Окопні історії: фронтовий щоденник / Дмитро Степаненко. — Вид. 2-ге., допов. — Кропивницький:

«Імекс-ЛТД», 2020. — 231 с.

ISBN 978-966-189-558-3

ISBN 978-966-189-558-3

«Фронтовий щоденник» — збірка польових історій, зразок «окопної» літератури, спрямованої на відображення української дійсності, збереження її для сучасників і нащадків через призму світобачення людини, яка «пройшла» цю дійсність не відстороненим глядачем, а безпосереднім активним учасником. Яскраво й невимушено оживають перед читачем справжні персонажі і ситуації, що могли б здатися нереальними для звичайної людини, — проте саме такими постають будні українських героїв, так колоритно й іронічно описані Дмитром Степаненком в оригінальних оповідках.

© Степаненко Д., 2020

© «Імекс-ЛТД», 2020

УДК 82-32

ДМИТРО СТЕПАНЕНКО

ОКОПНІ
ІСТОРІЇ
фронтний
щоденник

НАВЧАЛЬНИЙ ЦЕНТР

Уроки субординації

Під вечір наша група поверталася з навчального виходу^[1]. До ліжечок залишалося якихось метрів сто, аж тут дідько несе заступника комбрига.

— Хлопці, зачекайте!

Навколо ні душі, і звертання явно у наш бік.

Я «непомітно» пришвидшую кроки.

— Петляємо, бо зараз запряже щось робити, — ціджу крізь зуби, обминаючи Кузю. Кривбас уже все зрозумів і впевнено лідирує. Замикаючим ішов Орлик, і трохи через наївність, а трохи із вихованості, зупинився.

— Воїне, треба сходити у штаб... — почав полкан.

Орлик уже зрозумів, що попав, провів сумним поглядом нашу банду і почав викручуватись. Витріщив очі, закліпав і увімкнув режим окуня:

— А я не знаю, де штаб, товаришу підполковнику!

— Солдате, кому ти мізки вправляєш? Ви ж саме з того боку прийшли.

— Мені сказали туди не ходити. Мені сказали туди ходити, — показав рукою на наші спини Орлик, і тільки-но полкан відвів від нього погляд, раптово стартонув.

— Негідники! Х-х-х! Гади! Пі-пі-пі! — неслося на всю бригаду позад нас.

А ноги несли нас уперед, і нестримний регіт чули всі сусідні підрозділи.

* * *

Орлик і Кривбас — мої однолітки.

Орлик — середнього зросту і масою, значно більшою за середню. Дуже хазяйновитий і товариський. Вважає себе хитрим. Без шкідливих звичок. Власник класичного козацького почуття гумору.

Із Кривбасом ми двійка, і жоден психолог у світі не зміг би підібрати мені кращого напарника. Активний спортсмен, але водночас це солдат без будь-яких амбіцій і особистих інтересів. Настільки чесний і безкорисливий, що усі вчинки можна звиряти з ним, як із власною совістю. Ми з Кривбасом непогано один одного доповнюємо. Коли я снідаю, він ще спить, заховавши голову від сонячного світла під спальник. А коли я вже вмощуюся спати, Кривбас лише починає дзвонити додому і готується вечеряти.

Надійна броня

У бригаду на склад привезли пів сотні бронежилетів. З одного ми витягли пластину, узяли на стрільбище і з дослідницькою метою розстріляли із автомата. Треба ж знати, що там нам Генштаб підсунув! Кулі 5,45 мм броня тримає добре, а серйознішої зброї у нас не було. Через кілька днів заступник командира бригади на вечірньому шикуванні згадав про обновки:

— А як там наші бронежилети?

— Чудово, товаришу підполковнику! — обізвався Мічман. — Броню перевірили — те, що треба.

— А як перевіряли?

— Звичайно. Я накинув, а хлопці разок пальнули з автомата, — видає Мічман.

— Що, просто на собі? — почав підвисати підполковник.

— Та ви погляньте на мене! Сто двадцять кілограмів ваги! Що мені від однієї кулі буде?

У сутінках не було видно обличчя Мічмана, і підполковник ніяк не міг визначити, чи то він дурня клеїть, чи то намагається командира ідіотом перед підлеглими виставити, чи каже правду.

— Інструкція забороняє, — невпевнено промимрив полкан, розвернувся і чкурнув у штаб.

Мотузка

Третій тиждень ніхто не міг додзвонитися до Мотузки. Він майже місяць перед цим стійко переносив усі тяготи і позбавлення військової

служби в навчальному центрі Канатове під Кіровоградом. На вихідні поїхав додому. Там і зник. Дехто натякав, що телефон Ф та деякий інший дріб'язок поїхали у тому самому напрямі. Але ж не можна казати щось погане про людину лише на тій підставі, що вона зрадник і дезертир. Ми йдемо в ЄС, а там у кожного гендера і толеранта більше прав, ніж у повнофункціонального мужика.

На вечірніх перевірках, коли зачитували Мотузчине прізвище, замість звичного «Я!» всі хором кричали: «С-сука!»

Командири врешті втратили надію на добровільне повернення втікача і дали дозвіл відрядити за ним двох найбільш фізично переконливих бійців.

— Привезти живим або неушкодженим, — сказав полкан.

Власнику зниклого телефону знадобилося всього десять хвилин, щоб наточити ніж і вибрати помічника. Тупіт берців відряджених ще не затих, а взвод уже робив ставки: привезуть Мотузку живого чи все ж таки неушкодженого? І як саме його будуть «неушкоджувати»?

Повернулася група захоплення без Мотузки, але зі щемливою історією.

Як виявилось, ми всі поїхали колоною в АТО. Потрапили у засідку. Нас обстрілювали з «Градів» і танків, як під Іловайськом. Але в новини ця подія не потрапила, бо не вижив ніхто. Лише Мотузка. Як йому це вдалося — окрема, майже детективна історія. Ясна річ, нас здали продажні генерали.

І за Мотузкою тепер полює СБУ, щоб закрити рота й оголосити зрадником.

Село піднялося як один рятувати земляка. Щодня його на халяву поїли в барах, допомагаючи зняти морально-психологічну травму. При появі чужих людей чи машин Мотузку попереджали, і він своєю невловимістю перепсував усі нерви міліції та військкомату. Попався герой правоохоронцям уже під Новий рік. Відсидів пів року в СІЗО. Вийшов. Демобілізувався.

Є у нас ідея провідати його і примусити виставлятися за 9, 40 днів, пів року і рік. За всю бригаду.

Тепловізор

На першу армійську зарплату Сколопендра купив собі смартфон.

Великий екран. Сенсор. Фільми. Музика. Інтернет.

Скачав програмку «Компас». Щасливий такий, усім хвалиться. Купе — як з кілочка:

— А скачай собі ще й тепловізор.

— Як це?

— Ну отак. Телефон крутий? Крутий! Порийся в мережі, пошукай програмку тепловізора і скачай собі на телефон. Ти уяви, тепловізор понад 60 000 гривень коштує, а ти зможеш на халяву користуватись. Це ж який бонус на війні!

Для присутніх найважчим було стримати ржачку і з серйозними пиками повідвертатись. Зате наступні кілька днів Сколопендра розважав усіх фразами:

— Ну що ж це за Google такий? І де шукати цей клятий тепловізор?

Не всі

Перед від'їздом на війну начальник розвідки зайшов до нас на крайній інструктаж і поміж іншим запитав:

— А ви розумієте, що назад ми навряд чи всі повернемось? Мені би дуже хотілося зустрітись з вами в повному складі після війни, живими й здоровими. Я для цього зроблю все, що від мене залежить. Але ж ми їдемо на війну, й може статися всяке.

Ми трохи позамовкали. Кожен задумався. І не хотілося дивитися в очі товаришам. «Зі мною усе буде добре, але ж комусь із них не пощастить. На те вона й війна». Приблизно так собі й міркували.

Більше я ніколи не думав на цю тему. На війні швидко вчишся жити сьогоднішнім днем.

АТО

На фермі

Трохи випередивши колону, першою на місце приїхала розвідка. Ферма. Напіврозвалені корівники. Сухі бур'яни по груди. У пошуках розтяжок та іншої нечисті обійшли периметр. Чисто. Вибрали місце для постів і по четверо на кожному з них зайняли кругову оборону. Під'їхала колоною уся бригада, почала облаштовуватися. Уже в сутінках нам, нарешті, дозволили залишити на постах по двоє чатових і розгорнути намет для себе.

Штатного розвідувального підрозділу в бригаді не було, але командир знайшов вихід. Половину комендантського взводу укомплектували мобілізованими десантниками і розвідниками. Таким чином отримали дві розвідувальні групи по вісім чоловік. Я строкову службу служив у військах спецпризначення, тому теж потрапив у комендантський взвод. У позаштатний підрозділ командира призначити не могли, і розвідка жила в окремому наметі вільним козацьким товариством. По документам комендачі, по факту — розвідники. Приходив зі штабу начальник розвідки бригади, «нарізав» завдання, а ми їх відпрацьовували. Ходили на пости з охорони периметру бригади і щодня виділяли по кілька чоловік для супроводу командування на виїздах.

Два тижні чергували безперервно у три зміни, дві години через чотири.

Дві години стоїмо на посту.

Двадцять хвилин щоб прийти з нього і роздягнутися в наметі.

Три години двадцять хвилин на те, щоб підкинути буржуйку (листопад, як-не-як), напиляти/нарубати дров, сходити у їдальню поїсти, принести води, заварити чайок, поговорити по телефону, ще раз підкинути буржуйку і виспатися.

Двадцять хвилин щоб прокинутися, одягнутися і знову дійти до поста.

І отак по колу, змінюючи один одного, чотири рази на добу, з дня у день.

Насправді на посту ми не стояли, а копали на кургані позиції, ходи сполучення між ними та шляхи відходу. Позиції перекрили шифером, утеплювали мішками із соломою, поробили зручні сидушки і позавішували входи. Осінні ночі холодні, дощі ніхто не відміняв, та й зима не за горами.

Уже через кілька днів я перестав відчувати часові орієнтири, розрізняти вечір і ранок, плував сьогоднішні і позавчорашні події. Сусідів по намету тижнями бачив лише під час зміни на посту і сплячих. Зате час — летить. Дурні думки в голову не лізуть. І хочеться на передову, там чергують раз, максимум двічі на добу. Курорт!

Добре, що рота забезпечення швидко розгорнула їдальню, бо налагодження решти побуту затяглося. Води вистачало лише на чай і руки помити. Про купання і прання навіть не йдеться. Усі цілодобово важко працюють, і вже на третій день у наметі почало штиняти потом. А за полем з бур'янами — поливальна водойма. Був сонячний деньок, і ми з Кривбасом, прихопивши мило і рушники, стали моржами. Незвично митися в крижаній воді, що аж зуби зціплює. Зате, коли переодягнулися у чисте і вигрілися на сонечку, зрозуміли — і тут не пропадемо.

Того ж дня бригада на допомогу 34-му батальйону на передову відрядила велику групу бійців. Від розвідки теж поїхало вісім чоловік, одна група. Пости і виїзди довелося ділити між тими, хто залишився.

Помалу почали приїжджати волонтери, які назвали наш базовий табір «Корівники». Назва прижилася і розлетілася по усьому сектору.

Не укради

— Земляче, а що це твій автомат такий облізлий і подертий, наче його шашіль поточила?

— Дрібниці! Зате бронебійними кулями намет наскрізь прошиває! — не втрачає оптимізму танкіст.

«Добре бути танкістом на клапані^[2]! Своє начальство далеко, місцеве не чіпає. На пости ходити не примушують. Аби лише по тривозі танчик заводився і виїжджав на позиції для стрільби. Їж, пий і відпочивай», — так, чи приблизно так, думав Морський на нічному посту, дивлячись, як догорають дрова у вогнищі.

Морський — земляк, з яким ми познайомилися в одній сотні Майдану. Середнього зросту, трохи масивний, надзвичайно веселий у компанії. Розмовляючи, дуже вдало жестикулює усіма частинами тіла і кумедно змінює вирази обличчя. Словами це не опишеш. Морського треба чути і обов'язково бачити. Він, мабуть, здогадується про свої таланти оповідача і не любить спілкуватися по телефону.

Лап-лап... а дрова таки догоріли. Тобто, взагалі. Рубати дрова вночі — не найкраща ідея, та ще й складна в реалізації. Легше вкрасти. Намет танкістів поруч, лише руку простягни.

— Взяв одну паличку, потягнувся за іншою і згадав того автомата з бронебійними кулями. А ще дірки в стелі. Кардан^[3] не брехав, вони таки стріляють прямо в наметі. Якщо дрова посунуться і загуркотять, танкісти стрілятимуть на звук. Ще ніколи так не боявся, коли крав. А коли усередині хтось заворушився, буквально примерз до землі. Оце адреналін!

Шаман

На момент приїзду бригади у 34-му батальйоні залишалося у строю 160–180 чоловік, решта або двохсоті, або трьохсоті, або косарі-дезертери. А під обороною батальйону — дев'ять блокпостів, розтягнутих на п'ятдесят п'ять кілометрів навколо Горлівки. У ній двісті тисяч населення, перший армійський корпус даунбаса і двісті одиниць бронетехніки, якщо вірити фотографіям із безпілотників штабу сектору.

Отже, четверо бійців нашого взводу потрапили на восьмий блокпост 34-го батальйону, а семеро на нульовий. Поїхали на десять днів. Це був як інший світ і точно як інша армія. Повно їжі, одягу, боєприпасів, спорядження. Відсутність дурнувятих командирів. Ясна річ, повертатися ніхто не хотів. Писали рапорти на переведення в 34-й батальйон, телефонували у штаб. Безрезультатно.

— А я можу трохи почаклувати, і *ми всі тут залишимося*, — видав Шаман передостаннього дня.

Біля кухні накреслив коло, встромив у землю ножа, почепив кілька пір'їн і трохи пострибав з ними. Посміялися як з дурника (хотів би я написати «і забули»). Але забути не встигли. Через пів години посеред кухні пролунав вибух. Командир клапану Будильник загинув, а Слон,

Бобік і Домовий наловили осколків і поїхали по госпіталях. Решта повернулися злі на Шамана, і навіть розказувати нічого не хотіли. Через два місяці один із присутніх на чаклуванні загинув. Піво не вилазив з госпіталів через різні болячки. Ще через місяць загинув другий наш побратим. А Орлику і Шаману так зірвало дах, що вони вирішили залишитися в армії на контракт.

От і не вір після цього в містику.

Зміна

Наступного дня ми з Кривбасом, Матільдою, Петрухою і Сколопендрою отримали по дві гранати, додатковий боєкомплект патронів і разом із трьома десятками інших необстріляних вояків із різних підрозділів рушили кількома Уралами міняти хлопців на передовій. Хай тепер вони по чотири рази на добу на пости ходять і на виїзди катаються! Завантажились: бронежилети, речові мішки з боєкомплектom, наплічники, цинки з патронами, спальники, ящики з гранатами, каски, реактивні заряди до гранатомета, автомати і зверху, майже під самою стелею — ми. Комбат 34-ки зустрів нас на Орлиному Гнізді (четвертий клапан) і розподілив по блокпостах. Нам випало на восьмий, бо там саме п'яти бійців бракувало. Дорогою завезли зміну на третій. А там сюрприз: наші сусіди і дружбани сапери повертаються на базу. Третій клапан обстрілюють щодня, може тому сапери були п'яні і роздраконені.

— Démon, ви на передок?

— Та да.

— Тримай, тобі пригодиться, — ткнув мені у руку гранату із вкрученим запалом Морський.

— Дякую, — ховаю подарунок у розгрузку.

— Démon, тридцять один! Завжди повинен бути тридцять один! — перекрикує гамір у будці Руля.

— Не зрозумів.

— Патрон тридцять один.

Руля відстібає від автомата ріжок і показує контрольку. Ріжок повний, рівно тридцять патронів. Тоді пересмикує затвор і зі стволу вилітає ще один патрон, тридцять перший. Чиїсь дбайливі руки

перезаряджають мій автомат, відстібають ріжок і додають туди ще одного патрона замість того, який тепер заховався у стволі.

— Отак завжди ходи. Тільки так. Гранату подарувати? На!

Однією рукою ховаю гранату, іншою ставлю автомат на запобіжник.

— А у тебе бронебійні кулі є?

— Звідки?

— На, пригодяться, — мені в руки лягають два повних ріжки з дуже гарними синьо-жовтими смугами ізоляції. — Та не треба патрони переставляти, просто свої ріжки зі звичайними кулями мені віддай.

Помічаю, що Кривбас роздивляється подарунок у моїх руках. Перехоплюю його погляд і підморгую: поділимося.

— Братан, граната треба? — тягнеться до мене через усю будку ще одна рука з гранатою.

Не дотягнулась. Граната падає десь у мотлох під ногами. Нахиляюся за нею і знаходжу відразу дві гранати. Швиденько викручую запали з обох і розпихаю трофеї по кишенях.

— Забирай побільше, — шепоче поряд Кривбас. — Хай краще у тебе будуть, бо мають сапери цю будку підірвати.

ВОСЬМИЙ БЛОКПОСТ

Секрет

Дісталися до восьмого блокпоста в темряві. Ми розвантажились, а Старшина, Клавіша, Купе і Тарантул вантажилися.

— Démon, ми з Купе на Секреті були, ви теж туди просіться, місце шикарне, — тихо шепоче поряд Тарантул.

— Зрозумів.

— Хто на Секрет бажає? Потрібно двоє людей.

— Ми!

— Гайда за мною.

Восьмий блокпост обороняє міст через водоканал і контролює потік транспорту на дорозі, котра веде у Горлівку. Спереду від Горлівки позиції прикриті каналом, позаду — відкрита місцина, ліворуч — досить глибокий і широкий яр. І лише праворуч вздовж каналу тягнеться лісосмуга, з якої блокпост можна атакувати. Але й тут напад не буде раптовим, бо на деякій відстані від позицій розміщено Секрет. У пагорбі, що тягнеться вздовж каналу, прокопано окоп із позиціями для чотирьох бійців. Прямо в окопі вхід у бліндаж. Якщо москалі вирішать атакувати блокпост, їм спочатку доведеться знищити нас. Тихо це зробити не вийде, бо ми спимо, їмо і чергуємо фактично в окопі на бойових позиціях, до того ж не пиячимо. А ще добре розуміємо, що уважний і живий — це синоніми.

На ближніх підступах до Секрету по куцах, бур'янах і поміж деревами натикані сигналки^[4], далі за ними — розтяжки. Є також керовані міни на електродетонаторах. У випадку штурму варто замкнути дроти від них на батарейку чи телефонний акумулятор, і ряди нападників суттєво порідшають. Нічний приціл, кулемет, гранатомет, кілька цинків із патронами, купка моїх гранат й освітлювальні ракети. Де точно починається й закінчується замінована територія, невідомо, як і кількість мін. До 34-ки тут стояли чи то прикордонники, чи то Правий сектор.

Із тилового боку пагорба влаштоване місце для вогнища — тут ми варимо їсти. Казанок, сковорода-луцильник, каструлька і нехитрий набір продуктів.

У кущах я наступного ж після приїзду дня спорудив душову кабінку, щоб було де помитись. За відсутності дошок і цвяхів довелося рубати дрючки і в'язати їх мотузками. На вогнищі у відрі грієш гарячу воду, набираєш у п'ятилітрові пляшки холодну. В цинку змішуєш і талапаєшся. Вітер не дме, а від пари всередині кабінки стає трохи тепліше, ніж надворі.

Там, де стирчить із землі лопата — туалет. Чотирма ударами лопати прорізаєш дерен, вивертаєш його на сторону, а наприкінці процесу повертаєш дерен на місце. Повітря свіже, мухи не літають, папірці не валяються, полянка схожа на шахову дошку. Ідеальна чистота і гармонія з природою. Грунтоклозет.

Бліндаж — тепла і затишна нірка. Буржуйка біля входу, попід стіною — метрової висоти сідало, а далі такий же ліжник на трьох чоловік.

— Четвертий ніколи не спить, він на варті, — пояснює Толік. — Чергуємо по двоє. Перша зміна з 18:00 до 24:00, чатує надворі, можна по черзі, по годині чи половині (якщо холодно). Друга зміна з 24:00 до 6:00 — чатує по три години. Один спить, інший сидить на вході в бліндаж, слухає ніч і кожних 10-15-20 хвилин виходить надвір, роздивляється навколо. Якщо почуєте якийсь шум чи шурхіт у лісосмузі, стріляйте в напрямі звуку, не шкодуючи патронів. Із шостої вечора до шостої ранку рух по трасам у прифронтівій зоні заборонений, КПП закриваються, клапани в режимі кругової оборони. Наші усі на місцях, місцеві жителі сидять по хатах. Окрім москалів уночі тиняться нікому. Вдень спеціально чергувати нема потреби, ми все одно постійно на позиціях і зброя поряд. Наступної ночі пари міняються. Основне джерело світла в бліндажі — діодний ліхтарик, вночі у мінімальному режимі. На позиціях ліхтариками і телефонами користуватися не можна, щоб не приваблювати снайперів. Рація в чергових. Тушонки й згущеного молока досхочу, так що не соромтеся, від'їдайтеся і відсипайтеся.

Я посміхаюсь. Не служба, а пасіка. Нарешті збулася мрія ідіота — ми на передовій.

Наші

Ми з Кривбасом заступили у першу зміну. Стоїмо в окопі, ділимося

першими враженнями і ведемо спостереження в різних напрямках. Зненацька над головою — черга з автомата. Причому кілька трасерів добре показали, що кулі летіли з-позад спини. Ми швидко присіли, із бліндажа визирнув Мамай:

— Що це було?

— Обстріляли з автомата, але ззаду. Там же ж наші? — відмовляється вірити власним очам Кривбас.

— Так, наші, — Мамай бере рацію. — Центральний — Секрету. Що за фігня? Ви ж нам мало голови не позносили.

— Це, мабуть, на мосту зміна дуркує.

— Я відсел барадатую тень вдоль каналу, — обзивається рація п'яним голосом.

— Придурок, постав автомат на запобіжник і більше у бік своїх не стрілай.

Про таких навіть є спеціальна приказка: «Не всіх дурних війна убила».

* * *

Мені чомусь дуже муляли гранати. Повигріба-вши із кишень, розгрузки та наплічника подарунки саперів, я нарахував сім зайвих гранат. Щоб не носитися, склав їх на купу над входом у бліндаж. От би кинути хоч одну з тренувальною метою! Підходящого випадку саме не було, місце зручне теж не траплялося. Врешті, можна кинути лише запал, головне освіжити сам навик поводження з гранатою.

Вранці я взяв пляшки і пішов до каналу. Понабрав води. Висмикнув із запалу кільце з чекою, кинув його подалі від себе і про всяк випадок присів. Запал дзвінко клацнув лапкою і булькнув у воду. Як він рвонув, я не почув, бо у мій бік з блокпоста випустили чергу з кулемета. З подивом помічаю, що вже лежу.

Весело тут. Ще жодного москаля не бачив, а свої вже двічі обстріляли. Треба бути трохи обережнішим.

Третя сила

Кілька наших вояків хильнули «хороброї води», сіли на бардак^[5] і давай ганяти по передовій у пошуках пригод. Сусідній блокпост, село, магазин, ще блокпост, бар, ще якийсь блокпост. Коли під'їжджають

ближче, а на тому блокпості, крім синьо-жовтого прапора, ще й ординський триколор теліпається. Тікати пізно, під'їжджають ближче.

А там всі спокійні, стрілянину не розпочинають.

— Мужики, а ви хто такі?

— Ми горлавські!

— А за кого ж ви?

— Самі за себя. Бендеравцев на дамбас^[6] не пускаєм, но і казачькі са сваімі беспределами надаєлі.

— Мужики, так що, будемо битись чи миритись? Ми сусіди ваші, поряд стоїмо.

— Ваєвать надаєла, лучше мірна жить.

— Домовились.

Якийсь час і справді обстрілів з того боку менше було. Сепари воювали з ростовськими кізяками, про укропів наче й забули. Наша артилерія під шумок нищила і тих, і інших. Врешті, москалі свавільних сепаратистів перебили, інших підім'яли під себе, і війна потекла за звичними правилами.

Мишка

На повороті окопу — розчищена полянка. Це стіл. Дрібниці, що сісти нікуди і тіснувато. Зате високий бруствер надійно прикриває від сепарів, казан з їжею влазить і четверо бійців із чаєм і ложками біля нього поміщаються. Бувають непрохані гості, котрим тут не раді. Коли вони бігають між колодами по стелі, на голову сиплеться глина. Або ще пишцать за буржуйкою. Лазять між банками і голосно трублять розсипану крупу.

На столі зашаруділа миша. Мамай бере автомат, тихенько переставляє запобіжник на одиночні постріли і швидко цілиться.

Палах!

Мишку, звичайно ж, рознесло.

Але два котелки, підкотельник, три кружки і банка з цукром отримали пробоїни і назавжди вибули з експлуатації.

Стільки шкоди всього від однієї тварюки! І це ще добре, що миші такі малі. Уявляю, якби вони були завбільшки з кота.

На дамбасі розвелися орди мишей. Їх перестали труїти на полях, а ще й від війни повтікали їхні природні вороги. Миші їли харчі, одяг,

спорядження, мило, танцювали по головах сплячих і кусали їх за пальці. Ці гади були абсолютно скрізь, і спасу від них не було.

Один старшина зібрав у половини роти близько 50 касок і склав їх у сарайчику. Через місяць виявилось, що голодні тварюки знайшли засоби захисту і зтрубили підкладки, ремінці, камуфльовані чохла та навіть торби для перенесення. Залишився чистий кевлар.

Коти і собаки повід'їдалися на свіжій мишатині так, що відвертали морди від солдатської тушонки. Звичні мишоловки втратили ефективність, бо їх занадто часто треба було перезаряджати, і якийсь невідомий геній придумав засіб масового ураження шкідників. Над відром із водою горизонтально прилаштується порожня пластикова пляшка з діркою в дні, нанизана на палицю. До пляшки на кілька гачків чіпляються шматочки сала. Відро кладеться у такому місці, щоб миші, котрі унюшать запах сала, могли безперешкодно вилазити нагору. Мишка вибігає на пляшку, та під її вагою прокручується навколо своєї осі, і мишка падає у воду. Наступна уже чекає своєї черги. На ранок у відрі залишається сантиметрів десять води, а решта до дна заповнена мишами.

Бронежилет

Двоє бійців сиділи, сьорбаючи чайок, і роздивлялися забутий кимось під деревом бронежилет.

— А броня витримує кулю з автомата калібром 5,45 мм? — допитувався новобранець старожила.

— Запросто.

— А з кулемета калібром 7,62 мм?

— Теж, але сліди залишаються.

— А з Дашки^[7] 12,7 мм?

— Пробиває на виліт.

— А якщо з КПВТ^[8] 14,5 мм увалити по піхоті?

— Та ти що, їм же боляче!

— Га-га-га!

— А давай перевіримо!

— Давай!

Із бронежилета витягли пластину, притулили до дерева і пальнули з автомата. Лише поролон пошкодило. Взяли бронебійний патрон —

ефект такий самий. Тим часом на постріли почали сходитися охочі розважитись. Хтось приніс кулемет, пальнули — у пластині ямочка на пів міліметра.

— Я ж казав! — загордився старожил.

Дашки на блокпості не було, зате стояв бардак із КПВТ. Стрілець зник усередині, ствол повернувся і вистрілив.

— Не хотів би я таку кулю на груди прийняти, — зауважив боєць, передаючи пластину іншому.

— Таки, мабуть, це дуже боляче, — погодився той, роздивляючись товариство крізь діру в палець діаметром із вивернутими краями.

— Із цією бронею в бій тепер не підеш. А чия вона, до речі?

— Гляньте, може підписана.

— Клавіша!

У цього унікального воїна, я вам скажу, рідкісний талант потрапляти у ситуації, з яких потім треба викручуватися.

— Оце так підстава! Як же він його здаватиме?

— Не пощастило мужику...

Снайпер

Цілий місяць сепарський снайпер кошмарив третій клапан. Не те щоб дуже, але справді набрид. Стріляв десь із Какашки (терикон на околицях Горлівки). Важка рушниця калібру 12,7 мм, жоден захист не рятує, і це погано. Але ж відстань два кілометри, навіть важкою 50-грамовою кулею з такої відстані влучити важко, і це добре. Насправді снайпер жодного разу ні в кого не влучив. Коли свистіла куля, бійці лише оглядалися і тикали дулі в бік Какашки. Розмовляючи, стояли за 1,5–2 м один від одного, щоб не полегшувати невдасі прицілювання. Групами на відкритій місцевості взагалі не збиралися. Від місцевих інформаторів знали, що снайпера звати Віка, її домашню адресу в Горлівці, вік та навіть фото знайшли в «Однокласниках». До дуль додалися специфічні епітети, найкоректнішим з яких було «шльондра», й обіцянки урізноманітнити інтимне життя Віки найнесподіванішими способами. А вона щодня, як на роботі, робила певну кількість пострілів і зникала до завтра. Підходити ближче, на нейтральну територію, Віка не ризикувала. Казали, що навіть

рушницю до позиції їй допомагали носити (все ж таки близько 14 кг із прицілом).

Одного дня спостерігач помітив, що хтось вовтузиться на териконі. Гукнув зенітника. Точна і щедра черга із зенітної установки рознесла Віку в пух і прах.

Хто зайвий?

На одному з блокпостів є все. Запасна форма і купи харчів, біноклі, рації, електрогенератор, тепловізор, легковик.

— Ох ви і жирно живете! — заздрять сусіди. — Наші волонтери допомагають від щирого серця, але не ті фінансові можливості. Навіть не ризикнемо тепловізора у них просити або щось подібне.

— Залишки розкоші. Більше ми нічого не отримаємо.

— А що трапалося?

— Нізащо не вгадаєте. Бариги, які через лінію фронту метал, вугілля і різну контрабанду возять, подарували нашому командирі джип. Щоб ми їх не помічали. І цей наївний тормоз почав усім розказувати, що джип — подарунок волонтерів. А волонтерська група — хлопці не лише при грошах, а ще й зі зв'язками. Перевірили, що до чого, і чемно послали нас на три букви: «Якщо у вас є волонтери, які джипами розкидаються, то хай вони вас і рештою забезпечують. А ми тим часом комусь іншому допомагатимемо».

— Загалом правильно сказали. Проміняти годувальників на спекулянта! Уявляю, як їм прикро.

— Так отож. Люди останню сорочку для армії віддають, а тут... Що казати? Залишається лише чекати, коли нашого дятла або на підвищення заберуть, або якось пристрелять.

КПП

КПП восьмого блокпоста влаштоване прямо на мосту через водний канал. Поки чергові перевіряють документи і салон однієї машини, решта чекають, пасажирки виходять і розмовляють. А якщо в черзі стоїть автобус, можна багато цікавого почути.

— Біля мого під'їзду на лавочці постійно двоє даунбасівців сидять. Чи то у них пост такий, чи то когось охороняють. І якось біля них на

дротах сіла ворона. Раз каркнула, другий. Один бандюган бере автомат і цілиться у ворону, хотів пристрелити.

А інший йому: «Із автомата любий дурень попаде. А ти спробуй підствольним гранатометом її зняти». Той прицілився і вистрілив. По вороні не попав, граната влетіла у вікно на іншому боці вулиці й відірвала мужику ногу. Так вони пів дня з цього випадку сміялися.

— Да, дожилися... А в мене під вікнами установка «Град» стоїть. От я і не знаю, що тепер буде. Якщо «Град» почне стріляти, вікна повилітають.

А якщо по ньому укropи стріляти почнуть, то можна і без квартири залишитися.

— Мальчікі, кагда же ви нас асвабадите? Сіл уже нету терпеть, — вмикає режим патріотки тітка з мікроавтобуса.

— Цей бус таксує з Горлівки у Дзержинськ, возить пенсіонерів пенсію отримувати, знімати готівку в банкоматах і затарюватися в супермаркетах, — пояснює мені Циган.

— А чого ж твій синочок тебе не «асвабаждає»? — хочу запитати її я. Нема сенсу. Синочок або воює на тій стороні, або, у кращому випадку, уже десь у Києві вибиває статус біженця. Карга пів року тому бігала з плакатом «Путін, введі вайска!», а тепер кричить «Ми хатім в Україну». Не тому, що сталося диво і відчула себе патріоткою. Їй просто набридло щотижня стриміти у черзі на блокпостах і платити таксисту.

Під час усіх цих розмов з'являється нагода тихо, не привертаючи увагу, перемовитися з інформаторами. Патріоти з Горлівки щодня повідомляють про переміщення найманців та кацапської техніки і місця їхньої дислокації. Наше завдання — звіряти дані з кількох джерел і передавати на «Ліру» (позивний гаубичного дивізіону, який прикриває нашу бригаду). Одного дня пройшла інформація, що в Горлівку з москальської бригади прибув загін спецназу. Якщо спецура, то переночують і наступного дня розлізуться по всій передовій у вигляді диверсійно-розвідувальних груп. Наші командири довго не думали, гаубиці довго не цілились.

Після десятої вечора за кілька кілометрів позад нас озвалася артилерія. Снаряди пролітали над нашими головами й майже хвилину гуділи в повітрі. Обробляли не лише спецназ, а й інші ворожі об'єкти. Сепари навання випустили кілька пакетів «Градів» і намагалися

дістати наші гаубиці за допомогою своєї артилерії. Дуель затягнулася до світанку.

Вранці ми з Кривбасом уже напевно знали: артилерія спати не заважає. А якщо це своя артилерія, то навіть незважаючи на шум почуваеться набагато спокійніше.

Це був десятий день нашої зміни. Повертатися не хочеться. Ближче до обіду телефонуємо Старшині:

— Нас забирати сьогодні будуть?

— Взагалі-то збиралися, але у зв'язку з масованими артобстрілами комбриг заборонив машину у вашу сторону відпускати. Трасу обстрілюють. Цілу ніч так гепало, наче між нами не тридцять кілометрів, а три поля. Кажуть, що наша Ліра якийсь спецназ накрила вночі. Мужики, ви як там? Це хоч не по вас стріляли?

— Стріляти стріляли, але по нас не влучали!

— Ну, удачі, я думаю, днів через два-три вас таки змінять.

— Ми би тут до дембеля залишилися, можете не поспішати.

— Розумію. Я б і сам там на довше завис, але ж це не від мене залежить. І ще одне, Клавіша десь на восьмому броню свою забув, заберіть її, могорич уже самі з нього зіб'єте.

— Добро. Бувай!

— Мужики, ми у вас тут ще трохи потусуємося, — уже своїм.

— Чудово, а то не встигнеш з людьми познайомитися, як їх міняють. А ви нам підходите, — зрадів Толік.

— О, завтра наш третій вояка приїжджає, Секрет укомплектований, попросуся у відпустку, — ще більше зрадів Мамай.

Старший Розвідник розпалює вогонь

У землянці він з'явився несподівано. Зайшов, кинув бруднющого наплічника на лежанку й одразу почав розповідати про себе:

— Я Старший Розвідник. Мене як призвали, комбат погортав військовий квиток, подивився на мене і сказав: «Із твоїми знаннями і досвідом треба служити в Генштабі, тоді ми війну за три дні закінчимо». І відправив на дальній блокпост.

Я глянув на Кривбаса, по обличчю якого вже розповзалася широка посмішка. Ось хто звеселить наші сірі будні.

* * *

Зранку Старшому Розвіднику доручили розпалити вогнище.

Він поклав навхрест два цурпалки з руку завтовшки. Хлюпнув бензину. Підпалив. Бензин вигорів, дрова навіть не почорніли.

Збільшив порцію бензину. Результат аналогічний.

І так поки півторашка з бензином не спорожніла. Слідом згоріли весь папір і стратегічний запас картонних ящиків. Результату — нуль. Засмутився.

Отримав вичерпні покрокові інструкції з розпалювання «курінця», рясно пересипані словами з північнобратського лексикону.

Ватра таки розгорілася... після спалювання коробки сірників і двох запальничок.

Дитя асфальту...

Старший Розвідник носить воду

Кривбас куховарив. Оскільки Старший Розвідник виявився непридатним для складних робіт, його відрядили по воду, щоб хоч якась користь була. Щасливий, що не припахали працювати, він підхопив порожні пластикові баклажки і поліз до каналу (вже тиждень вкритого кригою). Вчорашня ополонка майже замерзла, але дитя Інтернету це не зупинило, і він із небувалим натхненням почав пропихати п'ятилітрову пляшку в десятисантиметрову ополонку. Роздовбати її трохи ширше чи то не захотів, чи просто не здогадався. У результаті таки пропхав пляшку під лід, але в процесі боротьби вона зіжмакалась, і води у неї набралось не більш як пів літра. Покинув цю загайну справу й чкурнув на блокпост. Там біля мосту льоду немає.

Повернувся через пів години з пакетиком волонтерських яблук.

— А де вода?

Чудо спочатку зависло, а потім щиро засмутилося.

— То що мені, знову йти?

— Шуруй, бо їсти нема з чого варити.

Зітхнув і пішов знову.

Повернувся під обід, явно остограмленим. На питання про воду дуже здивувався. Попросив їсти. Запропонували їсти там, де пив. Потім пообіцяли обід в обмін на воду. Зітхнув і пошкандибав геть. Придибав увечері. Без води, звичайно. Насварили.

Добре що у нас, крім пляшок, була каструлька, і я ще зранку зачерпнув із каналу кілька літрів водички.

Старший Розвідник хазяйнує

Наступного дня завіяло, замело снігом. Слідом не забарилися серйозні морози, і одного чудового ранку наш дружний маленький колектив постав перед брудною проблемою. Нагріта на вогнищі вода при температурі $-25\text{ }^{\circ}\text{C}$ ставала ледве теплою уже через кілька хвилин і не могла прогріти кабінку літнього душу. Не помирати ж молодими — їдемо в сауно!

Лише на війні я повною мірою зрозумів, що таке сауна. Тижнями тобі на голову сиплеться глина зі стелі, руки миєш снігом, спиш одягнений і ходиш у мокрому взутті. І враз — літнє тепло, можна поскидати одяг, вимитися без поспіху й навіть випрати речі теплою водою.

Старший Розвідник лише тиждень тому був удома, отже митися йому ще рано. Залишився на господарстві (добровільно!).

Повернувшись на КПП блокпоста вже в сутінках, ми почули стурбовану історію про те, що ми (негідники!) можемо не встигнути на вечірню зміну, до якої було ще хтозна-скільки часу. Вмикаємо телефони — десятки пропущених дзвінків уже через пів години після нашого від'їзду. Воїн нервувався. Дуже. Заявляємося на Секрет:

— Ти чого паніку підіймаєш?

— Ага, ви на цілий день поїхали, а я тут без води. До каналу не міг сходити, боявся пост покинути. Сніг їв.

Дістаю з лежанки п'ятилітрову майже повну пляшку. Мовчки переглядаємося.

Кривбас відкриває кришку на чайнику — мінімум літр. Посмішки розтягуються.

Толік бере з сідала свою флягу — повна перекип'яченої води. Починаємо сміятися.

За буржуйкою дістаємо трилітрову каструлю з молочною вермішеллю. Ржемо вголос.

— Сніг їв, біднесенький...

— Дитя Інтернету...

Під'їхали

Бій закінчився в сутінках. Невеличка колона з танчиком попереду поверталася на позиції. Аж ось на дорозі стоять двоє військових, голосують. Пригальмували, ті видряпалися на броню. Їдуть. Коли вже повернули до клапана, один з них покрутив головою й каже іншому:

— Наверна, ми не на тот танк селі...

Позаду вмикаються фари, а на броні — два москалики, один із них — майор. Чемно підняли руки вгору і не смикалися.

Танк — не маршрутка. Номер переплутаєш — назад не повернешся.

Ультиматум

Сьомий блокпост 34-го батальйону розташувався біля самих околиць Горлівки. Небезпечне місце в долині, сепарам у бінокль усе видно, а бійців — лише шістнадцять чоловік.

— Мужики, а як ви тут виживаєте взагалі? Вас уже сто разів могли в землю загорнути.

— Старший у нас продуманий. Він на КПП проїжджаючих місцевих жителів попередив, що якщо на позиції хоча б одна міна чи снаряд прилетить, ми розвернемо свою Рапіру^[9] і знесемо он оті дев'ятиповерхівки к бісовій матері.

— І що, допомогло? Сепари повелись?

— Ясна річ! На кацапському опорніку напроти майже половина бандитів — місцеві, і живуть саме в тому мікрорайоні. А після усіх жидобандерівських звірств, про які вони щодня слухають у випусках кремлівських новин, наше делікатне попередження навіть сумнівів не викликало. Ми ж хващисти! От і підтримуємо тепер імідж карателів^[10].

Обмін полоненими

Майорськ під Горлівкою — на нейтральній території. З одного боку — перший клапан 34-го батальйону, з іншого — сепарський опорний пункт^[11]. Для місцевих бариг — золоте дно. Бандюки скупляють самогон (у них заборонене спиртне) і цигарки (у них набагато дорожче). Наші теж скупляють самогон і цигарки, але по іншій

причині — до найближчого магазину позаду біля десяти кілометрів, пішки ходити далеко.

На клапані пропав боєць. Наче щойно був. Їв, пив, курив, мив тарілку, травив анекдоти, і — немає. Містика якась! Або диверсійна група противника. Витримали паузу в кілька днів, а далі повідомили куди треба й почали готувати документи на «зниклого безвісти». Коли з'являється пропажа. Без зброї, у самих трусах, розбита губа й купа синців.

— Ти де був?

— У полоні.

— ...? А як...?

— Набили і відпустили.

... Якось за кілька тижнів перед цим.

Під самими нашими позиціями чергові помітили недороса. Аватар просто заблукав. Забрали автомат, телефон, примусили з'їсти шеврон даунбаса і пробували допитувати. Та якраз! Дрібний попихач, алкаш зі стажем, та ще й еталон боягузтва. Плакав, розмазував соплі, клявся мамою, що більше не буде воювати з укропами. Розказав усе, що пам'ятав від першого класу по вчорашній день, тобто майже нічого. От що з цим ідіотом робити? Повідомити СБУшникам? Доведеться цілу ніч охороняти, а потім ще й везти в Дзержинськ. Пристрілити й прикопати охочих не знайшлося — якось шкода, воно й так чмо нікчемне. Роздягнули до трусів, дали ще кілька копняків і... вигнали к бісу.

Потім в новинах повідомили:

— Спільними зусиллями Генерального штабу, СБУ та народних депутатів із полону терористів визволено ще одного військовослужбовця Збройних сил України. Боєць зазнав тривалих моральних знущань та фізичних тортур. У даний час його життя і здоров'я поза загрозою, з постраждалими працюють психологи.

Мінські домовленості в частині обміну полоненими — таки да. Діють. На найвищому рівні.

Як отримати грошову винагороду

Із дев'ятої до о пів на десяту ранку — улюблений час розвідників і спостерігачів. Москалі по всьому фронту одночасно прогривають

мотори на своїй техніці і щосили димлять у небо. Якщо день безвітряний, можна помітити кілька нових цілей для артилерії і переконатися, що вже відомі нікуди не поділися.

Колишній танкіст Петрович цю процедуру ой як не любив! Річ у тім, що він чергував у нічну зміну, снідав і лягав спати. А на сепарському опорному пункті, здавалося, лише цього й чекали. Безсовісні окупанти заводили танчик, виїжджали зі сховку, немилосердно газували і, щосили брязкаючи траками, робили кілька кіл. Ці маневри було добре видно у проміжках між деревами.

Оператор СПГ^[12] мріяв перетворити танчик на купу брухту. Він із нетерпінням чекав на появу рухомої цілі і майже кожного дня хоч раз, та стріляв. СПГ випльовував ракети з вибухом, чутним за кілька кілометрів. Що вже казати про бліндаж Петровича, викопаний за кілька десятків метрів. Не найкомфортніші умови для відпочинку.

Танчик огризався своєю гарматою, спеціально для цього спорядженою осколково-фугасним снарядом.

— Побажав нам доброго ранку, — казали на клапані.

Після цього вже й мови не могло бути про міцний та здоровий сон. Хіба ж це можна довго витримати?

Петрович розсердився й кілька днів із біноклем у руках розробляв план помсти.

Після чергування, на світанку, замість повернутися в бліндаж, месник вирушив до сепарів. Непоміченим пройшов повз усі пости до капоніра з ворожим танчиком. Там теж нікого не було. Танкісти — нехлюї за родом військ, незалежно від національності. А сигналізація на бронетехніці виробниками взагалі чомусь не передбачена. Петрович тихенько заліз у танчик, завів його й виїхав. Москалі спочатку спросоння довго здогадувались, що сталося. Потім у паніці розбігалися, боячись, що танк почне їх розстрілювати. Вони ж не знали, що там лише водій. А коли оговталися, машина стояла на нашому клапані. Петрович з гідністю вислухав захоплені вітання від товаришів, поснідав і вмовстився (уже спокійно) спати до обіду.

Для танчика підібрали позицію і включили в систему оборони клапана. Домовилися з танкістами виміняти на гранати й сигнали трохи снарядів.

Але наступного дня СБУ та військова прокуратура без жодних пояснень конфіскували танк і більше його ніхто не бачив.

Старший клапана плювався і клявся, що віднині про успіхи його підлеглих керівництво жодного слова не дізнається. А тим часом подав на Петровича документи для грошової винагороди як «за знищену техніку противника».

Документи про заохочення похерили, начальство цинічно відмовилося визнавати правдивість історії.

— Та пішли вони всі в дупу! — прокоментував ситуацію Петрович, — я ж тут не заради грошей.

А грамоти і сержантські лички хай собі на лоба приліплять. Головне, що тепер можна спокійно виспатися і більше шансів до вечора дожити.

Телезірка

— А звідкіля у вашого чергового такий позивний?

— Телезірка? Так його влітку по ящику показували.

— Чи й не дивина. По передку щотижня якісь журналюги із відеокамерами вештаються.

— Там ціла історія вийшла. Із самого ранку на блокпост телебачення приїхало. А хлопці дрихнуть після нічних змін, лише трое чергових на КПП тусуються. Старший гукнув біля бліндажів, щоб усі швидко збиралися і бігли до КПП. Наш герой спросоння вирішив, що це тривога. Як спав у шортах, то лише у шльопки заскочив, накинув броніка на голе тіло, каску на голову, ну і автомат у руки. Прибігає до гурту, а йому відразу мікрофона під ніс і єхидненько так:

— Що ж це у вас, солдатику, зовнішній вигляд для війни не зовсім відповідний?

— А ви знімайте мене, завезіть відео в Київ і покажіть Яценюку. Хай гляне, у чому ми тут воюємо. Дякувати волонтерам, що хоч броня є, бо держава лише автомати роздала, — не розгубився вояка.

Наступного дня цей сюжет розлетівся по усім каналам та ютубам. І до нас почалося паломництво волонтерів, які намагалися пів буса берців і футболок залишити. Сказано — Телезірка.

Язикатий сепар

Через блокпост у Горлівку й назад катається різний народ. Один сепар на велосипеді регулярно діймав чергових. «Укропи», «фашисти»,

«бердеровци», мати-перемати, «чево сюда пріпьюрлісь?» і т. д. Чергові спочатку відмовчувались, потім пробували дискутувати, далі почали посилати його зі старту. Але хіба поясниш ватнику, що його думка нікого не цікавить? Він сікався до хлопців, матюкався, бризкав слиною й буквально стрибав межі очі. Раз він заявився чи то як завжди п'яний, чи то обколений перед самою комендантською годиною та з криком:

— Укропи, вам п...! — вихопив із кишені кільце від гранати і, користуючись метушнею, спробував відібрати у найближчого бійця автомат. Чергові втрюх насилу його подужали (колишній спортсмен, чи наркота сильна?). Наробили фізичних зауважень і почали радитись, що робити далі. Вата на тому боці, у Горлівці, сидить тихо, ні пари з вуст, а в нас, в нормальній Україні, раптово згадує про всі можливі й неможливі права і свободи та при найменшій нагоді жаліється в міліцію, прокуратуру, міжнародну асоціацію сексуальних меншин і на різноманітні гарячі лінії. Одне слово, за синця місцевому в наших реаліях можна отримати тюремний термін. Майже всі місцеві СБУшники й прокурори — махрові сепари. Їм за щастя укропа посадити — була б лише зачіпка. А тут ЧП міжлугандонського масштабу. Добре, що через пізню годину ніхто нічого не бачив і не чув.

Із сусіднього клапана підтягнувся земляк і добив сепара. Жмура перетягнули в лісосмугу й трохи прикидали землею та гілляками. Ніхто його між розтяжками все одно шукати не полізе, а лисиці за тиждень розукомплектують і розтягнуть деталі по норах. До велосипеда прив'язали кілька гранат, і він рівномірно розпорошився в просторі. Як кажуть менти: «нема тіла — нема діла», і жалілись нікому.

— А де граната поділася? — схаменувся один із копачів.

— Яка граната?

— Від якої кільце у того придурка в руках було.

— Знаєш, у процесі боротьби не встигли запитати, куди він її собі запхав. А потім пізно уже було. Якщо дуже цікаво, можеш розкопати й пошукати в кишенях.

— Та ні. Я пас.

Майже кожен клапан має свої маленькі таємниці, легенди й кілька непомітних курганчиків у пейзажі.

Забули

Непомітно, у турботах і розвагах, минуло ще десять днів. Коли телефонує Старшина:

— Хлопці, не повірите. Сьогодні командири на наш взвод хотіли ще один пост повісити, з охорони штабу. Розказували, що в нас багато людей. А коли я заїкнувся, що п'ятеро на передку, штабників аж розтіпало: «Не може бути, вони десять днів тому мали повернутися». Минулого разу транспорт під'їхати не зміг, а потім про вас просто забули. Так що готуйтесь, завтра із самого ранку машина поїде, спеціально, щоб вас забрати. Ага, іще одне! Клавіша просив, щоб його броню не забули і попитайте, чи немає там штик-ножа зайвого, бо теж не може знайти.

— Глянемо.

— Краще б нас тут до кінця війни забули й не згадували, — посмутнів Кривбас.

КОРІВНИКИ

Тести

В армії дуже люблять різноманітні тести й анкети. Новобранці перші кілька днів служби зазвичай проводять, ставлячи галочки, обводячи правильні відповіді кружечками та всоте вписуючи свою домашню адресу в клітинку. Більшість із них щиро вірить, що все це може якось вплинути на їхню подальшу службу. Чорта лисого! Бригадний психолог просто зводить у купу статистичні дані: середній вік призовників, відсоток тих, у кого є старша сестра, графік залежності кількості домашніх улюбленців від тривалості трудового стажу та ще багато іншої корисної інформації, яка допомагає командуванню у їхній нелегкій управлінській роботі. Добровольці, в основному, вже не вперше в армії й особливо з відповідями не морочаться. «Наявність шкідливих звичок — п'ю, курю і кохаюся». «Ваші пропозиції щодо військової служби — посадити міністра оборони». «Чи турбують Вас сексуальні думки — та я від них на стіни дряпаюся». Навіть не уявляю, що зі всього цього можна відфільтрувати й використати.

Не встигли ми повернутися з передової, як психолог уже прискакав із цілою купою анкет. За годинку виставили хрестики-нулики й здали. Наступного дня він повернув папірці:

— Усім, крім Сколопендри, треба переписати. Ви все неправильно відмітили. Відповіді на 95 % такі ж, як були в момент призову на військову службу. Не може бути, щоб людина побувала на передовій, і це не відобразилося руйнівним чином на її психіці. Деякі один раз під обстріл потрапляють, і потім потрібно кілька місяців роботи психіатра, щоби їх із шокового стану вивести. Скоріше за все, ви запам'ятали і відмітили свої минулі відповіді.

Ти що, так гнать! Та він уже записав нас в ідіоти, залишилося лише на папері це довести. Я швидко підрахував, що на переконання психолога у власній нормальності піде набагато більше часу, ніж на те, щоб його банально послати. Задумано — зроблено. Далі передової не пошлють, а я її уже не боявся.

Кривбас, на відміну від мене, людина дуже правильна, тому не полінувався і пішов на розборки. Повернувся через кілька годин:

— Хух! Довів! Цей чортівий «доктор Лектор» все не хотів повірити, що ми повернулися нормальними. Чекає від нас суїцидів, запоїв й антисоціальної поведінки. Мусив переговорити з ним на всі можливі теми, поки переконав. Тести прийняв.

— Якби не прийняв, сам би їх і перемальовував, — додав хтось із хлопців.

Має ж бути якась «презумпція нормальності», чи щось подібне. А загалом краще ховатися від усіх цих психологів. Без них спиться спокійніше.

Як отримати грамоту

Наступного ранку комбриг влаштував бригадне шиккування з приводу Дня Сухопутних військ. Начальник штабу зачитує списки заохочень. Нові звання, подяки, грамоти. Із нашого підрозділу першому вручають грамоту Безпілотнику.

— Ось погляньте, будь ласка, — розпинається підполковник. — Є! Таки є хоча б один непитуший солдат у взводі. Синку, будь і надалі прикладом для цього збіговиська аватарів і порушників дисципліни, серед яких тобі доводиться нести службу!

Мене аж заціпило. У нас чоловік п'ять навіть не палять, спиртне ще більше не вживають.

А Безпілотник якраз й отримав свій позивний за той скляний стан, за якого мозок не керує тілом.

На виході першим не витримав Матільда й негайно виклав свої претензії солдату, котрий виконував обов'язки командира комендантського взводу:

— Тучка, що це за справи? Купа народу з передової повернулась, а грамоти роздають алкашам, які навіть на одноденних виїздах не бувають?

— Розумієш, потрібно було терміново документи на заохочення підготувати, дані там різні особисті, — пояснив Тучка. — До вас на клапани не додзвонишся. Хто був на місці, на того й підписали. Із відпустками, до речі, та ж сама історія. Ви наприкінці списку.

— Афігеть!!!

Штик-ніж

Як виявилось, на передовій Клавіша таки загубив штик-ножа.

А нам саме почали давати десятиденні відпустки. Щоб поїхати й відпочити, треба здати автомат на склад. Упс! Без штика не приймають... Або пиши рапорт і плати, або списуй на бойові втрати.

Платити не варіант! Гостро постала потреба в написанні пояснювальної, і товариші по зброї з ентузіазмом відгукнулися. І от що з того вийшло:

«Під час мінометного обстрілу міна попала в автомат, і штик-ніж рознесло на шмаття».

У штабі пояснювальну завернули. Колектив піднапружився і видав другу версію мозкового штурму:

«Сепари штурмували блокпост. Була загроза загинути або потрапити в полон. І щоб зброя не дісталася ворогам, я кинув штик-ніж у водний канал. Після бою пірнав, але не зміг його знайти».

Ця версія теж не викликала схвалення. Під дикий регіт, розігруючи можливі версії розгортання подій в ролях, ми видали третій адаптований сценарій:

«Під час оборони блокпоста ми перейшли в штикову контратаку. Я штрикнув сепара, штик застряг у ворогові, і він із ним утік».

Штабники чомусь не повірили в історію про живучого сепара і послали Клавішу на три букви.

Сміятися в наметі уже ніхто не міг. Орлик мовчки обома руками тримався за опору намету, з його очей капали сльози. Кузя лежав на ліжку, тримався за живіт і гикав:

— Мужики, збавляйте, у мене вже всередині все болить.

Ми скреативили і додали у розповідь драматизму:

«Під час оборони блокпоста ми перейшли в штикову контратаку. Я штрикнув сепара, штик застряг у ворогові, і він, відступаючи, кинувся у водний канал. Я по ньому стріляв, і посеред каналу сепар пішов на дно разом із штик-ножем».

У штабі довго й голосно кричали північносусідські слова й заявили, щоб Клавіша негайно народжував загублене майно, бо пояснювальні більше не прийматимуть.

Проблему несподівано швидко вирішили наші сусіди з протитанкового дивізіону. Штик-ніж матеріалізувався за помірну

кількість хороброї води.

Артилеристи красунчики!

Перші контрактники

Безпілотник возиться з автоматом. Раптом — постріл і крик:

— Ой, дідько, так і знав, що він вистрілить!

Німа пауза.

Набирають по оголошеннях...

Через тиждень.

Десант зіскакує з броні. Всі розряджають зброю. Безпілотник згадує, що в нього теж патрон у патроннику. Знімає автомат із запобіжника, стріляє під ноги. О-оп-па... Пересмикує затвор — звідти вилітає патрон. Пересмикує знову — ще один вилетів.

— Та скільки ж їх там?! — сердито смикає затвор вояка, а на всі боки від нього розлітаються патрони.

Нарешті здогадується зняти з автомата ріжок. Пересмикує затвор, — вилітає останній патрон. Контрольний постріл. Оце вже аж тепер порядок.

І де лише воєнкоми цих йолопів знаходять?

«Фейрі»

На бригадному шикуванні.

Наполеон (начальник штабу):

— А если у вас запор или вы просто заботитесь о своем здоровье, то нужно «Фэйри» принимать. Сначала капельку в день, потом две, и так увеличивать дозу до исчезновения всех симптомов.

Я уже несколько лет Фэйри принимаю, и вот посмотрите на меня! — регіт на задніх рядах. — Почему вы смеетесь? Вы просто многого не знаете. Чудо-препарат даже лишние жиры в организме расщепляет, и можно не бояться повышенного холестерина и чрезмерного веса.

— Товаришу підполковнику, а якщо «Фейрі» замінити на «Галу»? Вона значно дешевша.

— Да вы что? Ни в коем случае! Нельзя экономить на своем здоровье!

У бригаді потім казали, що «Фейрі», крім зайвих жирів, розщепило Наполеону незайві мозкові клітини.

* * *

Буквально за кілька днів по тому Наполеон придумав, як боротися з прослуховуванням телефонів ФСБшниками:

— Рассаживаем бригаду в автобусы, выезжаем за километра полтора от лагеря и все вместе отключаем мобильники. Вводим противника в заблуждение и возвращаемся.

— Товаришу підполковнику, так вони ж (солдати) їх потім знов повмикають.

— Ну, не все же сразу... А мы тогда еще что-нибудь придумаем!
Штаб аплодував навстоячки.

Знання

На посту в комендачів з'явився автоматичний гранатомет (АГС). Оскільки на передовій найкраще його освоїв Шаман, то за ним гранатомет і закріпили. Я умів стріляти із різної стрілецької зброї, а важку бачив лише здалеку. У мене з'явилася ідея.

— Шаман, навчи користуватись АГСом! Пиво з мене.

— Без питань! Приходь на пост з другої години.

І не думай нічого нести.

З радістю! Півтори години індивідуального заняття: лекція, розбирання-збирання, заряджання. Спершу удвох, потім самотійно. Класна штука гранатомет. І Шаману на посту веселіше, і я здобув необхідні навички. Віддячив за науку сушеними кальмарами зі свого НЗ.

За такою ж схемою пізніше навчився користуватися Дашкою і ПТУРОм.

Краще вміти. Пригодиться. А кальмарів сестра ще пришле.

Кільце

Сержантом у нашій групі Кузя — студент, метр із кепкою. Робить дуже страшний вираз обличчя, коли з кимось свариться. Не бухає, але любить поїсти. Патологічно ненавидить командирів.

Кузя витягує з-під ліжка ящик із запасним боєкомплектom. Відкриває:

пачки з патронами,
планки,
гранати,
окремо запали від гранат,
кільце... ОКРЕМО!!!
Йопрст!!!
Дикі очі, піт на лобі...
Нестримний регіт сусідів...
І де вояки вчаться так весело жартувати?

Заручини

Із намету виходить Клавіша. Вмитий, поголений, чисто вдягнений, навіть берці без болота.

- Клавіша! Ти що, тверезий?
- Та фіг ти вгадав! Додому просто їду.
- Хай щастить!

Річ у тім, що у відпустку Клавіша збирався із заповітною мрією: освідчитися своїй дівчині, познайомитися з батьками, справити заручини і домовитися про весілля.

Освідчився. Заручини в процесі знайомства переросли у тривалий штопор із майбутнім тестем. Паралельно Клавіша пускав бісики тещі, старшій за нього всього на чотири роки. На третій день гульдебаса підтягнувся брат нареченої. Виявилось, що майже родич неправильно інтерпретує тактику дій Майдану. Затятий майданівець Клавіша не втримався і зробив йому кілька фізичних зауважень. Зламаний ніс фіналізував політичну дискусію.

На ранок дівчина повернула герою-добровольцю обручку.

Як виявилось, батько не пив 15 років.

Брат — мазунчик сім'ї, на якого навіть кричати нікому не дозволялося.

Маневри в бік мами також були помічені й належно оцінені.

У молодості батько так пиячив, що перестав справлятися з подружніми обов'язками. Мама, відповідно, так гуляла, що роги в батька обдряпували стелю. Було досягнуто домовленості: він не п'є, вона не гуляє. Ідилія панувала 15 років. До приїзду Клавіші.

— Нам з тобою не по дорозі. Батько запив, мама знову пуститься берега. Ти розвалив мою сім'ю, — плакала дівчина.

«Треба було таки замутити з тещею», — запізнило кається подумки Клавіша.

Отак співвідношення холостяків й одружених у нашому наметі залишилося незмінним. А я втратив шанс відзняти військово-польове весілля під час служби.

Це просто капець, скільки горя приносить війна!.. Ги!

Сторожа

Мало знати пароль.

Треба, щоб його ще й чатовий знав.

(Військова мудрість)

Чатовий:

— Стій! Хто йде?

— Свої.

— Пароль!

— «Сосна», — продовжують іти.

— Стояти! Стріляти буду! — перезаряджає автомат сторож.

— Ми ж пароль сказали! Ти що, телепень, своїх не впізнаєш?

— Ну то й що? Мені казали нікого не пускати.

— Хто сказав?

— Казали не казати.

— Тьху!

Діалог, як то кажуть, зайшов у глухий кут. Дуже глухий.

* * *

Один вояка дуже любить із виразом зарізки на обличчі лякати усіх своїм кулеметом. У сутінках стоять удвох із напарником на посту, чекають зміну. Кулеметник почув, що вже йдуть, і демонстративно голосно перезаряджає кулемет:

— Стій! Хто йде?

Направляючи ствол поперед себе, робить крок вперед, підсковзується і, падаючи, тисне на гачок. Щільна черга пробила ряд отворів у бетонному паркані, дугою прокреслила небо й освітила зблідлі обличчя нових чатових.

— ... ть!

— А більше нема що й сказати!

Віджимателі

Модне слівце «віджав» — улюблене у вояків, котрі не бувають на передовій. Штабники й тиловики так говорять про речі, які вони витягли з купи секонду, випросили у волонтерів чи поцупили із солдатських передач.

Насправді на передовій швидше сам із голим задом залишишся, ніж у сепарів щось відіжмеш. Дуже рідко після бою є можливість мародерствувати, і кожен такий випадок має свою власну історію. І навпаки, часто після мінометного або артилерійського обстрілу у вояків залишається лише те, що було на них вдягнуто та лежало в кишенях, та й те не завжди ціле. Все інше — згоріло або пошматоване.

Зустрівши такого «віджимателя», варто поцікавитись подробицями подвигу. Вибрехати цілу правдиву історію важче, ніж лягнути одне заяложене слово...

Фотограф

Життєрадісний Фотограф йде від магазину з пляшкою 2,5 л пива. Його наздоганяє штабна машина, зупиняється, з неї вибігає заступник комбрига:

— Солдат, ти не припух?

— Ой, товаришу підполковнику. Беріть! Пригощайтесь! — не розгубився Фотограф.

— Тьху! — впізнає той старожила. — Ти ж дивись, акуратніше там, не напивайся, щоб без зальотів...

— Так точно! — беручи пляшку під пахву, бадьоро закрокував далі вояка.

Чимось він мені бравого солдата Швейка нагадує.

Годинник

Є в нас у підрозділі ще один вояка середнього віку, Змій. Власник скромної, неначе він соромиться розтягнути її на все обличчя, усмішки, стримує її або приховує, бо саме зараз жартує. На телефонні дзвінки Змій голосно, щоб чув увесь намет, відповідає:

— Як це що роблю? Що за безглузді запитання? Однією рукою ріжу сепара, а іншою перезаряджаю кулемет! Не віриш? Шкода, що через телефон запахи не чути, а то ви б почули. Тут хлопці саме православне немовля досмажують, зараз будемо вечеряти, — і далі у тому ж стилі.

Нагородили Змія наручним годинником. Йому сувенір, а нам розвага.

— Змій, котра година? — починає хтось із хлопців, а усі інші уже готуються до шоу.

Змій із серйозно-зосередженим обличчям, наче й не помічаючи наших посмішок, оглядає весь намет і зупиняє погляд на тому, хто запитував.

— Що, злидні, ні в кого годинника нема? І що б ви робили без мене? Добре, не переймайтеся, зараз кулеметник подивиться, — повільно, без поспіху й тині усмішки демонстративно підносить руку з годинником, відсуває набік рукав. — Шістнадцята година, десять хвилин. Запам'ятав, синок? Іншим розкажеш, — і лише тоді усміхається, бо вже весь намет аж сльози витирає зо сміху.

Кіт

Товстий здоровенний котяра заходить у намет. У пошуках мишей повільно проходить під ліжками. На купі дров — ящик із-під патронів. Котяра вистрибує на ящик, той не витримує ваги і перекидається. Кіт падає на землю, ящик — слідом на хвіст.

— Ня-я-я-яв!!!

Відскакує, б'ється головою об сушарку для взуття. Зверху сипляться берці. Завіса. Масова істерика.

Диверсанти

— *Що таке пост?*

Це коли дуже їсти хочеться, але не можна.

(Військова мудрість)

Командири справедливо вирішили, що обстріляних на передовій розвідників доцільніше використати для охорони власних тушок. Із посту на кургані наш підрозділ зняли, і тепер ми заступали на

спостережний пост на даху елеватора й раз на кілька днів виділяли зміну на охорону штабу. Черговий штабний офіцер на порозі зустрічає кожну зміну, прискіпливо розглядає й заспокоюється лише тоді, коли бачить повні розгрузки патронів і підствольні гранатомети на автоматах. Від грізного вигляду кулеметників чергові взагалі впадають в екстаз:

— Бра-а-тан! Оце звірюка, оце машина! Ти з нього вже по сепарам стріляв? Дивіться, добре охороняйте. Ви ж розумієте, що без штабу вам хана? — і лізе обійматися до кулеметника.

— Це вам без нас хана, криси тиллові, — не розділяє радості штабника Орлик, і вже тихіше, напарникові, — алкашня бісова.

Черговий ховається за дверима штабу, щоб через годинку випірнути ще п'янішим на наступний перекур.

— Ну як обстановка? Нічого підозрілого не бачили? Зі штабу сектору передавали, що цієї ночі є загроза прориву диверсійно-розвідувальних груп. Будьте пильними!.. Братан! — знову лізе до кулеметника.

— Така загроза кожного дня є, теж мені дивина.

І кому ви треба за тридцять кілометрів від передової разом з оцими корівниками? Задрав уже, директор паніки.

* * *

У штабі бригади черговий припадок параної. Посеред ночі ввижаються диверсанти. У начальства по п'янці ще й не таке буває.

Викликали начальника розвідки з двома розвідниками:

— Сусіди по сектору повідомили, що в нашому районі їздить два автобуси з диверсантами. Прошмонайте зеленку навколо табору.

— Вони що, ідіоти на автобусах їздити?

— Ваша справа перевірити. Це наказ!

Дістали із сейфа під сімома замками тепловізор і мало не підпис видали («Це ж цілих 60 000 грн!»). Сходили. Крім двох зайців і купи фазанів диверсантів не виявили. Сердиті та злі повернули тепловізор. Хтось із штабників:

— А куди ви тепер? Може... — стовідсотково хотів, щоб ми приєдналися до вартових біля штабу.

— Все! Мать-перемать! Ми відпочивать! — швидко перебив один з розвідників.

Штабники відразу повідверталися, зробили діловий вигляд. Питань до розвідки більше нема...

Панікери з погонями, якби їхня воля, усю розвідку примусили б ночувати в себе під вікнами задля душевного спокою.

FM

Телефон Кривбаса має дуже корисну функцію: ловить FM-радіо. У нашому випадку цілком конкретне і безальтернативне FM недоросії. Слухали не паскудний кацапський шансон і не пафосні сепарські новини. Безперечний лідер рейтингу серед укропів — «історичні» дослідження та «високоінтелектуальні» резюмування москальні. Хочеш розважитися, згаяти час на посту або насміятися до сліз — слухай радіо недоросії.

— ... Чорнає море викапалі хахли, — доводив професор історичних наук із Санкт-Перетбургу. —

Ім негде било мица, і ані перекапалі і затапілі ісконно рускую землю Атлантиду. Адну із етіх дерев'яних лапат, патвердження преступлення, нашлі ва время раскопак на Кубане...

... бандери истребляют на Україне снєгірей...

... все Запоршкіє гетмани билі сепаратістами...

... укропи сдірают скальпи с плених і месних жителєй...

... Україну скоро паделят между сабою саседі — члени НАТО...

... атброси са всево міра, Інастраний легіон, амеріканскіє негри і мусульманскіє терарісти ваюют за укрофашистав...

... женсчін, детей і пенсіанєрав пріковиваюут к бліндажам для защіти...

... хахлацкій язык прідумалі австрійци в 1914 гаду...

... заафіли-жидобандеравци насілюют рускаязичних пенсіанєрак...

... НАТОвськіє танковіє дівізії на границах атєчества...

... а на мангале жарят православних младєнцев...

— Стільки нового можна про себе дізнатися, — посміхається мій напарник.

— Зрештою, про нас усіх. Вивели-таки на чисту воду. Усі таємниці, гади, порозкривали.

Полювання на голубів

Кірюха з Рижим вночі на посту трохи накинули і вирішили урізноманітнити меню підрозділа м'ясом голубів. Двійка чітко поділила ролі: стрілець і коректувальник. Кірюха світив ліхтариком, а Рижий стріляв. Пальнули раз і затихли, прислухалися. Рація мовчить — значить, не почули, можна полювати далі...

А тим часом до зубів озброєна резервна група на чолі з черговим по частині, прогортаючи власною біомасою снігові замети, мчала на допомогу...

Село Бересток забилося під ліжка й в підвали: автоматні черги в замкненому просторі елеватора, повному порожніх широких труб, звучали в нічній тиші як повноцінне ревище ДШК. Що таке лінія фронту, місцеві забути ще не встигли...

Не зовсім тверезий сон штабних офіцерів теж безнадійно зіпсували. Кожен штабник точно знає: усі диверсійні групи ГРУ, ФСБ, даунбаса і лугандона уже давно полюють саме на нього — грозу ворогів і унікального спеціаліста, практично незамінну фігуру в АТО. А може, все набагато гірше, і розпочався повномасштабний наступ сепарів?

Терор проти пташок миру тривав із розмахом. Численні рикошети лише змушували мисливців частіше змінювати позиції. Захеканий черговий Кап-Два (все-таки 13-й поверх), вимушений свідок побоїща, поволік мисливців у штаб. Рижий ішов першим, і змикитивши, що пахне смаленим, почав помалу викидати трофеї з-під поли. Кап-Два у темряві нічого б і не помітив, але Кірюха протупив і попалив контору вигуками:

— Рижий, у тебе щось випадає, мабуть, рукавиці!

Речові докази таки доставили куди слід.

Після відвідин штабу стрільці прийшли в намет переможцями:

— Ну ми майорам і розказали, де раком зимують!

І гордо заходилися патрати здобич.

Але зранку в гру вступили підполковники і вирішили збагрили мисливців з армії шляхом закоса на дурку. Заодно, якщо ЧП набуде розголосу, буде стопудова відмазка: покарали! Під час відправки на Харків замначштабу згадав відстрілені голови голубів і зітхнув:

— І отаких снайперів доводиться на дурку відправляти!

Орлик зайшов до працівників елеватора (вони ж за сумісництвом жителі Берестка) і від усього нашого колективу попросив вибачення за

колег.

Психіатри Харківського госпіталю проявили завидний професіоналізм, і через кілька тижнів наші герої з довідками про повну «нормальність» повернулися в намет.

Невдовзі розвідка отримала снайперську рушницю й автомати з глушниками. Полювання вийшло на якісно новий рівень.

У бригаді з'явилася нова приказка: «Стріляєш у голуба — потрапляєш до Харкова».

Втрати

Недалечко від нас місцеві бандити розстріляли машину з волонтерами, кілька чоловік загинуло. Переживаємо за знайомих, просимо менше їздити по передовій, більше відправляти поштою. Волонтери відбрикуються й продовжують їздити. Про погане ніхто не думає, кожному віриться в краще.

Ситуація на передовій, між тим, загострилася настільки, що штаб сектору заборонив усі відпустки. Добре, що наш комбриг Сірко не поспішав заборону виконувати, бо якраз підійшла моя черга їхати додому.

Щоб не розбивати двійку, у відпустку ми з Кривбасом поїхали одночасно. А через три дні мені зателефонував Орлик:

— Тут таке робиться! У нас двохсотий! Слон. Démon, нема більше нашого Слоника! — навіть через телефон було чути, як його душать сльози. — К* його убив прямо в наметі. Грався з кулеметом і завалив. Позаду ще Малиш сидів, але Слон усі кулі на себе прийняв.

— І що тепер?

— Списали на нещасний випадок, навіть морду не набили.

— Все-таки вигідно буває зі штабниками дружбу водити.

— А дитина без батька залишилась... Ремонтну роту в Донецькому аеропорту сильно потріпали, загиблі, поранені в них, безвісти зникло кілька хлопців. Ви з Кривбасом на похорон поїхати зможете? Бо з підрозділу відпустять не більше двох чи трьох.

— Ні, Орлик, я не поїду. Мене діти давно не бачили, і жодних гарантій, що ще колись побачать. Це не моя відпустка, а їхня. А похорони — це мінус кілька днів, та ще й з колії виб'ють.

— Я тебе зрозумів. Якщо живі будемо, після війни зберемося разом й усіх провідаємо. А хлопці дочекаються, вони завжди лежатимуть там, де й зараз.

Із відпустки повернувся посеред ночі. Перед тим, як заснути, помічаю, що зайнята лише половина ліжок у наметі.

— А де усі? — запитую вранці.

— Слона немає. Двоє на посту. Змій, Матільда, Клавіша, Кірюха і Піво поїхали учора ввечері зі Старшиною на передок, під Дебальцеве. Так що на пост у нас разом з вами заступає всього чотири зміни. Плюс виїзди — усі наші.

— Весело.

Хотів позаздрити хлопцям, що вирушили на передову, але подивився на ліжко Слона й передумав. Хай уже все буде, як є.

Відпустка

Коли в дитинстві я читав книжки про козаків, здавалося, розповіді перебільшені. Зневага до смерті, винахідливість у бою, любов до таборового способу життя, готовність до усього заради товариства і правило старих козаків ставати в передні лави під час бою.

А коли збирався на війну, то порівнював себе з ними. Бачив у дзеркалі достойного пам'яті предків, здатного на героїзм козака. Ну звісно, залишаю сім'ю, рідний дім, усе, що мав світлого і дорогого.

І сподіваюся лише на удачу.

Потім була справжня війна, не з книжок і фантазій. Проста, як лотерея, важка і холодна.

І там, на передовій, я зустрів десятки людей, які в кілька разів перекривали усе те, чим можна було пишатися.

Відмовився від зручного життя? А познайомся з хлопчиною, котрому лише виповнилося вісімнадцять. Він узагалі ще не пожив.

Залишив дружину? Ось вояка, який одружився місяць тому.

Сумуєш за дітьми? На сусідній позиції є солдат, у котрого дружина первістка вчора народила.

Кинув перспективну роботу? То подивися на мільйонера, що переоформив бізнес на знайомих і намагається керувати ним в перервах між обстрілами.

Перед очима оживає козацтво, що наче зійшло з картин Рєпіна й віршів Шевченка. Історія виявилася правдивою, а побратими в бою настільки органічно почувуються, наче і не було перерви з часу зруйнування Січі. Прикрити товариша. Сміятися зі смерті. Відмовитися від переваг цивілізації та жити в норі у лісосмузі. Погодитися на можливу власну загибель. Винаходити нові способи відправки москалів на той світ. І усе те на позитиві, з постійними жартами й усмішками. Навіть ворогів вони не можуть довго ненавидіти. Просто воюють за правилом: більше знищиш — живіший будеш.

Кров козацька досі тече в наших жилах.

І ти вже не почувашся героєм. Тобто взагалі. Бо вчинив так, як інші. Ти просто частина військового братства, і лише це предмет для гордості. А що, хіба можна було по-іншому?

З іншого боку, наш народ складався не лише з козаків. Є ще хохли, здатні мовчки гнути шию, постійно носячи в серці страх і невдоволення.

Для мене різниця між першими й другими стала помітною на війні. На передовій майже всі щасливі, щирі, усміхнені, доброзичливі й товариські. Козацтво. Приїжджаєш у відпустку і дивуєшся контрастові на вулицях. У мирному житті занадто багато людей весь час похмурі, нудні, в усьому шукають негатив й автоматично почувуються нещасними. Кислі обличчя. Злі зомбі.

Серед них можна жити, але не хочеться з ними спілкуватися. А я тепер добре знаю, якими чудовими можуть бути люди. В теорії війна — жорсткий негатив. А на практиці виявилось, що війна — невичерпне джерело позитивних емоцій. Тому багатьох тягне повернутися в окопи.

Хтось каже, що нам подобається воювати. Для мене усе простіше. Мені набридло нещасне оточення. Мене тягне до щасливих людей. Мені подобається *бути* на війні.

ДЕБАЛЬЦІВСЬКИЙ ПЛАЦДАРМ

Полювання на живця

Орлик записався у штурмовий десант маталиги^[13] кулеметником. А кулеметники, я вам скажу, це дуже специфічні люди. Може тому, що кулемет у кілька разів важчий за автомат, а боєкомплект до нього — це ще кілограмів сімнадцять. А може тому, що під час бою стрічки з патронами швидко закінчуються і кулеметнику за штатом надається другий номер, помічник. Він носить частину боєкомплекту, під час бою споряджає пусті стрічки й подає їх першому номеру. Якщо з першим щось трапляється, помічник мусить його замінити. Орлик щодня діймав керівництво, вимагаючи помічника. А охочі примерзати до броні, прокопчуватися вихлопом і ловити портретом болото з траків закінчилися. І ось Тучка засватав у МТ-ЛБ Безпілотнока. Орлик згадав приказку «Сильно хочеш — сильно й отримаєш», сплюнув і впевнено заглянув у майбутнє:

— Довго він у мене не протягне.

Прийшов Безпілотнок. Полапав кулемет й автоматичний гранатомет (Ого!). Позаглядав у люки (Ух ти!). Орлик згори спокійненько так:

— Згорає за 15 секунд.

Безпілотнок повернувся і спетляв. Оминає маталигу десятою дорогою, бо є чому.

Довелося й мені прокататися в десантному відсіку маталиги. Помітив, що всі швиденько заскочили всередину, наче місця займали. Я заліз крайнім.

— Démon, тут люк на ходу відчиняється, треба ручку притримувати.

Ясно. Маталига рушила, затрусилася, і ручка люка повільно поповзла донизу. Перехоплюю її лівою рукою й тримаю. Кляті Кардани, ручку відремонтувати лінуються, а я тепер у руку мерзну! Вже через годину від гуркоту голова стала ватяною, ноги примерзли до підлоги, а в роті гірчило від вихлопу. Може, трохи провітрити? Відчиняю люк. Ого! Болото з-під траків летить вертикально вгору на

метрів десять. Краще вже вихлопом дихати, чим отримати в око грудомохою дамбаса.

Так би й пожалів сам себе, якби поряд не стирчали ноги Орлика й Кривбаса. Я хоч сиджу, а вони стоять по груди в люках зі своїми кулеметами. І вітер там сильніший, і вихлоп під самим носом. Лише ворог роду людського міг придумати такий транспорт.

Десант МТ-ЛБ набрали не просто так, а для супроводу величезної колони. Її бойове завдання — імітувати переміщення живої сили й техніки на передовій. Секретне завдання — за першим свистком розпочинати штурм Горлівки, ударити в спину орді, котра штурмує Дебальцеве. На кількох машинах спорудили дерев'яні конструкції з розмірами гармат, присобачили стволи із соснових колод і накрили брезентом. Додали кілька критих Уралів, начебто із солдатами. Пара таблеток^[14] і чотири цілі маталиги, які залишилися в бригаді, довершували картину. Інші бригади й батальйони сектору «С» теж осторонь не залишилися, і колона розтяглася на кілька кілометрів. Щоб хоч трохи захистити всю цю техніку, кожному МТ-ЛБ послали кулеметом й автоматичним гранатометом. Набрали добровольців і почали нарізати кола: вдень попід самий передній край, а ввечері — через тил у зворотному напрямі. Їздили швидко, бо москалі мін і снарядів для колони не шкодували, а місцеві запродавці-коректувальники тоді ще майже всі живі були.

В одну з машин підсадили нашого коректувальника, і він на ходу вираховував координати позицій кацапського важкого озброєння, що обстрілювало колону. Інформатори з того боку теж передавали координати цілей, багато чого вираховували спостерігачі. Словом, наша артилерія, «Гради» й «Урагани» мали купу роботи.

Збоку весь цей хоровод виглядає наступним чином: по дорозі мчить колона, її активно обстрілюють кацапські міномети, гармати, самохідні артилерійські установки (САУ), танки і «Гради». А через 5-20 хвилин їх накривають наші гаубиці і реактивна артилерія. Під шумок розвідка тихенько вираховує сепарських коректувальників, і кого можна ліквідує на місці, а решту здає в СБУ.

Усі зайняті. Ніхто не нудьгує. Особливо ті, хто їде у колоні в якості «живця».

На узбіччі стоїть якийсь мужик шахтарської національності. Побачив колону, витягнув телефона і починає телефонувати. З броні — негайно постріл в голову.

— А за що це ти його?

— Так це ж сепарський коректувальник. Наші координати зливав.

— От сука!

Рухаємося у цій консервній банці, виїжджаємо на величезне засніжене поле, дорога трохи підіймається до горизонту. А поле з краю в край у чорних вирвах, і не маленьких. Чорт його знає, що там далі. Ми так тісніше до лавочок притулились, голови в плечі повтягували. Що ж там за горбком? Виїхали на висотку, а за нею нічого й немає, ще одне поле, тільки більше. Фу-у-уф. Аж легше. І тут хтось помічає у небі купу вогняних цяток:

— «Гради»! В нашу сторону!

Одна маталига розвертається й шурує по лісосмузі, проламуючи просіку. Частина колони — за нею. Заховалися. «Гради» гупнули в поле. Вискочили з лісосмуги на вже не таку білу й гладеньку рівнину, рясно засіяну металом, і притопили далі. А далі село.

Із двору на дорогу вискакує мужик, махає руками:

— Памагіте!

Зупинилися. Навколо вирви від мін. Заходимо в двір, а там труп без голови.

— Чим же ми йому допоможемо? Краще самі тікайте, бо скоро ще щось прилетить.

— А ми в падвалі спрячемося.

— Ну, як знаєте.

Повертаємося до машин. Один дрючок (ствол із дерева в макеті) не витримав дамбаських доріг, переломився, і замість бадьоро стриміти вгору, лежав на кабіні.

— О, мужики, на одній «гарматі» «ствол» поламався. Може, відремонтуємо? А то сепари не повірять, що вона справжня.

— Ти що, досі не зрозумів, куди потрапив? Тут кожен метр пристріляний. І ніхто не розбиратиметься, який там той ствол. Техніка — теж ціль непогана. Вшиваємось!

Рушили якраз вчасно. Міни посипалися, коли хвіст колони ще виїжджав із небезпечної ділянки.

Дуже важливо

Купе кілька разів телефонував провайдеру, намагаючись приєднатися до Інтернету. Голосок молоденької дівчини-оператора був дуже приємний. Купе увімкнув голосний зв'язок, і ми з цікавістю слухали, як вона буксує, налагоджуючи мережу.

— Купе, а ну запитай.

— Та вона засоромиться.

— А ти запитай.

— Гаразд. Дівчино, ми тут з хлопцями засперечалися... Ви дозволите трохи особисте запитання? Повірте, нас це дуже сильно хвилює.

— Ну добре...

— А якого кольору у вас трусики?

— Білі, — тихенько так, вона вже знала, що її цілий взвод слухає.

Овації в наметі було, мабуть, чути усім її колегам по офісу, за наш табір я взагалі мовчу.

Ми дійсно дуже сумували за дівчатами.

Інтерв'ю

Кацапам дали наказ будь-якою ціною взяти в кільце Дебальцеве. Задумка проста: замкнути штаб сектору «С» і 6–7 тисяч наших вояків, а тоді влаштувати торгівлю за їхні голови. Основну частину військ наші відвели, артилерія працювала ззовні, а периметр плацдарму тримала низка блокпостів. Москалі штурмували Дебальцеве в кращих традиціях червоної армії: людей кидали на прорив сотнями, а позаду наступаючих підтримували загороджувальні загони. Наша передова утримувала гарматне м'ясо на відстані, нищачи з кулеметів і гранатометів. Артилеристи не спали по дві-три доби, вистрілюючи снаряди цілими машинами. Гради теж активно насипали. Поля вкрилися трупом, москальню колошматили тисячами.

Сусідня 128-ма бригада і наш 42-й батальйон тримали оборону навколо Дебальцевого, а з підрозділів управління 57-ї бригади на допомогу вирушили 64 добровольці (фактично кожен третій). Хлопців розділили на три групи і відправили на різні блокпости. Група наших саперів прибула в Чорнухіне на допомогу місцевому гарнізону. Завдання — зайняти оборону на краю селища і відбивати атаки

противника. У центрі зустріли нацгвардійців, розпитали про обстановку.

— Та ви що, ми туди (на окраїну) вже не ходимо. Відразу за хатами яр із зеленкою, звідти кацапи обстрілюють.

Все ж таки пішли роздивитися. Двори розбиті, заховатися ніде. Нарешті знайшли підходящий двір з хатою і погребом, там і вирішили зупинитися. Відбили атаку сепарів, і лише стали відпочивати, як до двору городами підійшло кілька чоловіків.

— Не стріляйте, свої! Слава Україні!

— Героям слава!

Брудні, худючі, у гражданці, але з автоматами. Чечени Іси Мунаєва. Один говорив українською.

— Хлопці, дякуємо, що прикрили. Ми в розвідку ходили, назад насилу прорвалися.

Один упав обличчям у сніг, плаче:

— Іса, командир, нам допоміг прорватися, а сам загинув...

Оголосили перемир'я, щоб мирні жителі могли покинути селище. Місцеві городами з кравчучками і сумками розбігалися врізнобіч, але не всім вдавалося добігти у безпечне місце.

Сапери змінили позицію й перейшли в інший двір, як виявилось пізніше — за одну хату від бандюків.

Четверо залишилися на подвір'ї, а решта повернулися по додатковий боєкомплект й особисті речі. На вулиці почувся якийсь шум. Месі з цигаркою в одній руці відчиняє навстіж хвіртку. О! Мужик з відеокамерою біжить, а на іншому боці вулиці пересуваються, красуючись, зо три десятки військових. «Який дурень вирішив кіно тут знімати?» — лише встиг подумати і... помітив кацапську «гірку», сепарські шеврони та білі стрічки на рукавах «героїв».

— Стояти! — підіймаючи автомат крикнув Месі.

Москалі потроху зупинялися і здивовано розглядали справжнього укропа, якого ніхто тут навіть не сподівався побачити. Перші кулі свиснули над головою в Месі, але його автомат уже працював. Ще два сапери приєдналися до перестрілки, четвертий розкидав гранати. На вулиці зчинився натуральний шарварок. Москалі ломилися в закриті хвіртки і через паркани, аби подалі з відкритого місця. А ззаду їх наздоганяли кулі й осколки. Коли на вулиці не залишилося здатних утікати, погляд зачепився за жирнющого оператора, який разом із

кореспондентом заліг обабіч дороги. Репортаж про переможний наступ ополченців провалився, треба рятувати ситуацію за допомогою інтерв'ю. Саме вчасно зависла тиша. Остання граната Ф-1 чітко клацнула лапкою в повітрі й лягнулася точно в калюжу адреналіну, який розтікався навколо журналюг.

Бах!

Інтерв'ю теж вийшло не ідеальне. Уривками.

Нейтральна

Невеличка група прибула у Вуглегірськ з цікавим завданням: охороняти артилерійського коректувальника. Вийшли на позицію біля покинутої шахти. Поки коректувальник встановлював свої прилади, охорона розбрелася по території. Треба ж обживатися на новому місці!

— Мужики, ви обережнішими будьте.

— А що таке?

— Я тут кілька днів тому в бінокль бачив, як група сепарів нашого полоненого до себе волочила. До них лише кілометр, а наші позаду на півтора. Раптом що — допомога не встигне.

— Зрозуміло. Не розслабляємося.

Гітлерюгенд

Уже залишивши Вуглегірськ, на околицях хлопці відбили одну з наймасовіших піхотних атак. Наступаючих з міста через кукурудзяне поле впритул не підпустили, перебили здалеку з кулеметів і підствольних гранатометів.

На світанку кілька ризикових мотнулося туди по сувеніри, сподіваючись розжитися кривими чеченськими ножами. Повернулися здивовані:

— Там більшість без форми й екіпіровки, лише РПК^[15] валяються. Пенсіонери, мужики й купи хлопчаків років по шістнадцять. Що це в дірявих робиться?

— Війна робиться. А моєму кулемету по барабану, кого косити.

— Якщо їх мами рідні не пожаліли, то чого ти паришся? Чи турбуєшся, що скоро не залишиться з ким воювати? На наш вік вистачить.

— Є інший варіант: кадирівці не захотіли самі дохнути в чистому полі поміж кукурудзою, наловили усіх, хто в штанях під руку потрапив, та й погнали на штурм за світлі ідеї руского міра. З тих пір як «деди ваєвали», у червоній армії нічого не змінилося. Хіба що замість замполітів тепер зомбоящики.

— Хлопці, не беріть у голову. Краще своїх двохсотих і трьохсотих згадайте, а недоросів... «баби ще понароджують».

Червона картка

За кілька вулиць від саперів, так само у дворі, зупинилася друга група, зв'язківці. Вулицю прострілювала москальня, а через дві хати, на іншому боці, стояла якась беха^[16], і ротний зв'язківців вирішив її підбити. Сім пострілів з гранатомета знесли ворота, пів сараю і ріг хати, але в беху не вцілили. Услід полетіли три «Мухи» з аналогічним результатом.

— Хлопці, принесіть ще боєприпаси до гранатомета!

— А ти впевнений, що цю беху треба палити?

Ротний перейшов у сусідній двір, придивився, а на машині біле коло — наша.

— Добре, що не влучив!

Наступного дня Вітер із ротним пішли в розвідку, щоб мати уявлення про навколишню обстановку. На зворотній дорозі потрапили під обстріл і залягли.

— Відчув, наче у роті щось смикнуло, — розповідає Вітер, — плюнув у руку, а там два зуби, полапав шию, дивлюся — рука в крові. Куля увійшла крізь верхню губу, знесла п'ять зубів, пробила язик і вийшла через шию біля сонної артерії. Поки я зрозумів, що й до чого, хтось світло вимкнув.

— Вітер, вставай, гайда далі! Ти що, заснув? — почув я голос ротного і розплющив очі.

Піднімаю залиту кров'ю руку:

— Я вибув, червона картка.

Командир затулив перев'язувальним пакетом пробоїну в шиї, допоміг дійти до блокпоста. Кілька годин чекав транспорту, від втрати крові почав мерзнути. Нарешті повезли в госпіталь шишаріком^[17] без скла на передньому сидінні. У будці ще кілька чоловік сиділо. По

дорозі потрапили у засідку з чотирьох чи п'яти сепарів. Хлопці з вікон відстрілюються, а я однією рукою бинт до рани притискаю, а іншою теж кілька черг випустив.

— Ти ба, — каже Кардан, — кров тече, як з кабана, а одного сепара таки уколошкав.

— Не помітив, мене від холоду так трусить і голова паморочиться, що я вже майже нічого не бачу.

Коли в Артемівську біля госпіталю відчинили дверці машини, я з неї просто випав.

Колоністи

Хлопці із ремонтної роти також засіли в одному із дворів і майже щодня відбивалися від атак сепарів. Атакуючих привозили по 40–50 чоловік, а через пів години бою транспорт забирав кількох поранених, які зуміли самостійно відійти назад. Деякі із штурмовиків відбивалися від ядра групи, піднімали вгору руки і йшли здаватися. Виявляється, москалі поставили у стрій усю колонію. Кому із зеків світив великий термін, мусили воювати. А кому залишалося рік-півтора, вважали за краще здатися у полон із надією спокійно і подалі від війни дотягти свій строк.

— Хлопці, а давайте ми з вами залишимося, — пропонували найбільш метикуваті з них, — будемо дрова рубати, воду носити, копати окопи.

А й справді. Термін спливає, робота не важка, харчі в армії набагато кращі, ніж у тюрмі, і волохаті лапи закону на передову дотягуються рідко. А коли настане час повертатися за ґрати, можна буде сподіватися на амністію за допомогу Збройним силам України і добровільну здачу в полон. Так деякі з них і прижилися поміж солдатами, аж поки бої не стали настільки жорстокими, що зеки знову попросилися у тюрму.

Як отримати звання сержанта

На другій лінії оборони, у ванній кімнаті сидів у вісімнадцятикілограмовому, від підборіддя до колін, бронежилеті начальник штабу 57-ї бригади підполковник Наполеон. За задумом, він мав координувати діяльність наших відряджених груп. По факту, він

зачинився у ванній, чистив картоплю на обід і відмовлявся виходити. Життя командира — річ священна, особливо для нього самого. Кілька разів на день Наполеон виглядав назовні і просив двох помічників, щоб допомогли зняти бронезилет біля туалету.

— Вій, — сміялися невиховані хлопці.

— Я бежать не буду! Буду стоять с вами здесь до последнего! — геройствував підполковник.

— Та куди вже у цій броні бігати, ти у ній стояти не можеш.

— Лежачий підполковник.

— Броньований начальник. Тьху!

Боягузство командира так набридло хлопцям, що один із зв'язківців, Професор, дав йому по пиці, і підполковника прилюдно оголосили сержантом. Наполеон затих у своїй норі і тихенько радів, що не чіпають і не тягнуть у пекло на вулиці.

Як отримати орден

Після «інтерв'ю» сапери розмістилися у тому самому дворі і в першу чергу розкидали по вулиці протитанкові міни. Вони виявилися на передовій позиції, слабко прикриті з боків. У сусідів теж було лише стрілецьке озброєння.

Перебивши купу елітних кацапських розвідників, сапери заявили про себе як серйозні противники. До них так і поставилися. Через пів години приїхав танчик зі взводом піхоти.

Іскандаров із гранатомета збив танчику гуслию, той розвернувся і напорвся на міну. Кілька пострілів з «Мух» по башті ефекту не дали, і ствол таки повернувся на хату. Одного пострілу вистачило, щоб загинули Мокляк і Іскандаров. Тяжко поранило Шверненка і Нежурись. Логву і Месі трохи легше. Весь двір — у крові, зруйнована хата горить, танковий кулемет дірявить усе навколо, сепари накидали димовух, і густий чорний дим стелиться по землі.

— Розстебни мені кобуру і підсумки, — попросив Нежурись у Юрка.

Сусіди саперів, які знаходилися метрів за двісті далі по вулиці, активно гатили по танку із гранатометів. Аж після вісімнадцятої гранати у нього нарешті вибухнув боєкомплект. Дихати було нічим, ще й у двір летіли гранати і автоматні черги. Кацапи йшли на штурм.

Хлопці відходили під шквальним вогнем. Влад і Юра-в-Кубі залишали двір і заглянули у погріб. На верхніх сходах сидить контужений, залитий кров'ю товариш.

— Месі, гайда звідси! Піднімайся, тут уже НІКОГО НЕМАЄ.

Побачили, що той не реагує, взяли за руку його і Логву та й потягнули через півтораметровий паркан у сусідній двір. Нежурись підірвався гранатою, Шверненка москалі добила пострілом у голову. Ті, хто вижив, відійшли за метрів двісті до сусідів, поранених евакуювали. Четверо побратимів залишилося там назавжди.

* * *

Снаряд розвалив кухню. Хто був голодний, розгрібав купу будівельного сміття і шукав. Знайшов щось їстівне — перекусив, повернувся на позицію. Захотів пити — ще простіше. Назгрібав рукою брудного закопченого снігу — і в рот. 16 днів по 3–4 піхотні атаки і 7–8 мінометних обстрілів на добу. За дві години ми нарахували сім запусків «Градів», артилерія ревла настільки безперервно, що її гуркіт став звичним, як плюскіт хвиль на морі. Розпочався останній день оборони Дебальцевого.

* * *

Сапери в базовому таборі не витримали, і, стріляючи під вікнами штабу з автоматів у повітря, вимагали відправки на передову. На допомогу.

* * *

По рації було чути, як просила підмоги група наших бійців біля залізниці. Вони не могли вибратися, бо на флангах висіло п'ять сепарських танків, а протитанкових засобів у них не було.

— Все, нам хана...

— Мужики, а де ті танки? Точніше можете сказати? — обізвався ефір.

Уточнили. Через хвилину посипалися снаряди.

— Є один танк!

Наступний залп.

— Є ще один! — повеселіли хлопці. — Ще два! Живемо! Артилерія, дякуємо!

— З вас могорич...

Снаряд гаубиці, навіть якщо падає метрів за десять біля танків, розкидає їх, як паперові іграшки. Вирва залишається розміром з гараж.

Як повернуся додому, все життя день артилериста святкуватиму.

* * *

На блокпості Балу тримала оборону розвідувальна група. У кукурудзяне поле зайшло приблизно 50 москалів і чеченів. Хлопці вибивали їх із підствольних гранатометів, а Змій косив із Буяна (так він назвав свій кулемет Калашникова). Під свист мін ніхто не пригинався, не мали коли. На кожних 4–5 бійців один сидів на ящиках, безперервно забивав автоматні ріжки та відкривав цинки з патронами і гранатами. До протилежного боку поля під'їхав Урал і забрав двох — залишки атакуючих. На цьому піхотні і мінометні атаки завершилися. На єдиний цілий транспорт клапана, беху, завантажили Старшину і решту поранених. Вона повезла їх у Дебальцеве і мала повернутися, щоб вивезти вже всіх. Саме дали добро на відхід із позицій.

Москалі кинули в атаку бронетехніку. Поки автоматники винищували піхоту позаду танків, Змій перекваліфікувався в гранатометника. Серія пострілів із «Мух» — і один танчик здох. Інший теж недалеко проїхав. Змій його серйозно пошкодив, нахилився по наступну «Муху»... У цей момент танк востаннє вистрілив, і величезний осколок прошив Змія збоку, між пластинами бронежилета. Бронетанкову атаку відбили, але втратили Змія й одного прикордонника. Беха приїхала і вже не завелася. Відходили сім кілометрів пішки. Загиблих мусили залишити. Машини, які вивозили з Дебальцевого штаб, відмовлялися взяти наших хлопців, оскільки були під зав'язку напхані манатками. Проблему вирішила граната без чеки, яку Мічман пообіцяв захвати за пазуху водієві.

* * *

Колона відходила по чистому полю, обстрілювана з обох боків.

«Дорога тисячі молитв» — назвав її Юра-в-Кубі.

* * *

Одна із замикаючих груп, проминувши затишле і спорожніле Дебальцеве, пішки пробиралася вночі попід трасою на селище Луганське. У кюветі попереду лежав перекинутий танк. Очевидно, вночі без світла не вписався в поворот, сповз донизу й перекинувся. У танку хтось слабо ворухився. Виявилося, механік-водій. Десант, котрий їхав на броні, хто зіскочив, хто упав, подався на вихід далі пішки, а за механіка ніхто не згадав. Гармата під час перевертання лежала точно по центру і перекрила люк. Спільними зусиллями

(іззовні та зсередини) хлопці зуміли відкрити нижній люк і витягли звідти брудного як чорт Кардана, котрий решту дороги згадував свій екіпаж і невдячних пасажирів самими специфічними словами.

* * *

Виснажені, обвітрені, з почорнілими обличчями, запаленими очима повернулися хлопці. Весь одяг знімали відразу в буржуйку. Нижня білизна згнила на тілі, від трусів самі резинки позалишалися.

Усіх наших побратимів, учасників оборони, було представлено до державних нагород. Начальник штабу отримав орден Богдана Хмельницького, звання полковника і підвищення в Генштаб у Києві. Ну а як же! Бойовий офіцер! Усім іншим — болт. Лише через пів року почали потроху нагороджувати вояків. В основному загиблих і поранених, і лише інколи живих та неушкоджених.

* * *

А Старшині прислали орден у госпіталь. «Новою Поштою».

Беха

Ще восени на третьому клапані в капонірчику стояла беха. Її 73-міліметрова безвідкатна гармата була чудовою підмогою в боротьбі з броньованим противником. За це екіпаж поважали. Був, правда, один недолік — беха не заводилась. У 2014 році це нікого не дивувало, головне, щоб стріляла й було куди речі поскладати. А з місця на місце її і тягачем можна перетягнути.

В останній день битви за Дебальцеве, коли героїчна оборона остаточно перетворилася на вихід з оточення, до нас прибула невеличка колона. Два танки й беха з обсмаленим гузном, зверху як мурашками обліплені людьми. Один з оточенців видався знайомим Морському.

— Братан, ти як сюди потрапив?

— На бесі приїхав.

— На своїй? Так вона ж неробоча була.

— Була. Стріляла як звичайна гармата, лише з дахом. Коли москалі уже впритул підійшли, підбили її «Мухою» в зад. Ми вогонь загасили, перевірили мотор, а він працює. Уявляєш, як сильно вона не хотіла ворогам до рук потрапити? Відходили на ній, по дорозі ще чоловік

двадцять на броню назбирали і всі живі-здорові з оточення вихопилися.

Невиконання наказу

По Дебальцівському плацдарму оголосили наказ: покинути пошкоджену техніку на позиціях і відходити з оточення. Цілої техніки залишилося мало, а відходити пішки під обстрілом — вірна смерть, до того ж із дальніх блокпостів треба було пройти кілометрів п'ятнадцять. А зброя? А бронезилети? А поранені? Обліплений бійцями транспорт нагадував мурашники.

Двадцятирічний лейтенант, командир танка, закинув за плечі автомат, зітхнув і разом з екіпажем почимчикував через кущі до траси. Шкода, звичайно, техніку сепарам залишати, але в бою танчику заклонило башту, і вона не поверталася. Пройшли якийсь кілометр, побачили забиту відступаючими дорогу і засумнівалися. Лейтенант повернувся, завів танка і рушив на вихід. Дорогою назбирав на броню біля тридцяти відступаючих. Хтось відстав від своїх, хтось заблукав, хтось після бою сам залишився. По дорозі танчик із мурашником на броні кілька разів потрапляв під обстріли. Десант зіскакував на землю і перебігав небезпечні ділянки, ховаючись за бронєю. Кілька чоловік у цих засідках таки втратили. Коли ставало зовсім тяжко, танчик розвертався усім корпусом у бік ворога й огризався гарматою та кулеметом. Так і вибралися з котла та прибилися до нашого табору.

Альтернативна історія

У наш намет теж забилося шість чи сім вояків однієї з рот Дебальцівського гарнізону. Прибульці відіспалися, від'їлися, знайшли дешевий самогон і завели нескінченну шарманку на тему «як ми воювали».

— Нас так довбашили! — заводив хтось один із них.

— Да, там так жорстоко довбашили, — негайно підтримував його синій хор.

Чи то вони намагалися викликати у нас співчуття і розкрутити на випивку, чи то виправдовували власний аватаризм і свого зариганого командира. Власник пікового «адреналінового» запаху, майор квасив

не просихаючи, навіть до лазні не мав коли сходити, зате завивав найбільше.

Врешті наша гостинність вичерпалася, і слідом за черговим нападом одноманітного виття прозвучало запитання:

— А ви у цей час що робили?

— Нас так довбашили...

— Це вже всі чули. А ви? Хоча б відповідь давали?

— Там так довбашили...

— Не чіпайте цю сцикопіхоту, — махнув рукою Мічман, — нічого вони не розкажуть, бо просиділи під землею. Це із сусідньої позиції компанія. Ми з одного боку від траси оборону тримали, а вони з іншого. Лише починається якась перестрілка, ховаються в бліндажі і нічирк. На переїзд кацапський танчик виїхав і почав їхню техніку кулеметом розстрілювати: таблетка, шишарік, маталига, беха. Я їм по рації кажу: «Вийдіть хтось, хоча б із мухи у сторону танка стрельніть. У танкістів яйця не сталеві, злякаються і втечуть». Ні один носа з нори не випхав. Сорок чоловік! Усю техніку втратили, а відходили потім з котла на нашій.

— А коли додому дзвонять — кожен мінімум Кіборг.

— Дебальцівський плацдарм — це вже майже легенда. Справжніх Героїв поховують, а деякі аватари ще років п'ятдесят будуть розказувати, що їх покинули командири, як їх там «довбашили» і як вони мужньо трималися до останнього патрона.

Зайвий танк

Беху і першого танка забрали представники частин, а інший танк колони взагалі виявився нічийним. Вояки, які відходили з оточення пішки, підібрали його на трасі. Добралися до нас, кинули і розбрелися по наметах. Наше спостережливе керівництво всього через кілька днів помітило безгоспну техніку біля їдальні і вирішило використати її по-розумному.

— А де танк? — розвівши руками, запитав сам у себе, але вголос, заступник командира бригади.

— Який танк, товаришу підполковнику? — неначе вродився поряд капітан-підлабузник.

— Отут-о, ще вчора стояв.

— Так е-е-е... Приїхали з N-ської бригади і забрали, то ж їхній був, — проявив інформованість капітан.

— Не той, інший. Ще один був. Зайвий. А тепер зник, — і вже двоє витріщилися на сліди від траків у багнюці, неначе сподіваючись узяти слід за відбитками і відшукати пропажу.

— КПП, ви сьогодні танк із бригади випускали? — витягнув з кишені рацію підполковник.

— Ні.

— А попередня зміна?

— Теж ні. Без наказу зі штабу жодна одиниця техніки з території виїхати не може. Не те що цілий танк, — грамотно відмазалися чергові по шлагбауму.

— Один зайвий танк був, і той пропав. Містика якась, — задумливо протягнув заступник комбрига, проводячи поглядом ворону, що пролітала над головами, і струснув головою. — Та ні. Не може бути.

За день перед цим.

На одному з постів, котрі охороняли периметр бригади, хлопці вирішили, що їм просто вкрай необхідно посилити вогневу міць двох своїх автоматів танковою гарматою і важким кулеметом. Солдати, на відміну від керівництва, з першого дня знали, що танчик нічий. Отже, ніхто його не шукатиме. Головне, першими лапу накласти. На КПП того дня чергували вояки з їхнього ж підрозділу і випустили техніку за ворота без запитань. Танчик загнали в яроч у лісосмузі біля поста, повернули гармату в бік противника і старанно замаскували. А наступного ранку на КПП заступив інший підрозділ. Все. Тепер танчика жоден детектив не знайде по такій багнюці. Собаки теж по воді не дуже слід тримають, а смердючу бронетехніку вони навіть нюхати відмовляються.

Розкрили таємницю випадково, і то лише тому, що наші вояки й не підозрювали про проблеми командування. Кардани з усієї бригади влаштували до танчика справжнє паломництво. Греблі пальне, троси, фари, патрубки, різні гайки-болтики. Розвідники і сапери знімали плитки динамічного захисту і виколупували з неї непоганої якості пластикову вибухівку. Чутки про клондайк докотилися до штабу, і танчик забрали.

Маскхалат

У середині грудня, відразу після повернення з восьмого блокпоста, зять прислав мені велику торбу із зимовими маскувальними халатами. Сірувато-білі, із темно-зеленими плямами — ідеальні, щоб маскуватися в лісосмугах і на блокпостах із брудним снігом.

Незважаючи на загальну цікавість, передачу я приховав, бо мав на неї особливі плани.

Вранці 19 грудня я запхав один із маскхалатів під подушку сплячому Кривбасу, другого залишив собі, а решту пороздавав. Один подарунок дістався Морському. Зі згортка випала фотографія чотирьох симпатичних дівчат у цих же маскхалатах, а на звороті напис: «Дорогим захисникам... від групи № 3 Рівненського центру профтехосвіти, сервісу та дизайну».

Повернувшись у намет, я побачив щасливого напарника з посмішкою аж до вух, котрий саме роздивлявся пакунок.

— А в мене подарунок від Миколая! Хто б подумав, що він до солдатів зазирає.

— Добра душа. А мене зараз інше турбує: аби через два місяці Валентин його маневри не повторив. Бо якщо я сердечко під спальником знайду, отримаю невиліковну моральну травму до кінця війни.

— Démon, повністю згодні, — сміялися хлопці. — Як тобі вдається весь час знаходити привід для веселощів?

* * *

Коли формувалася зведена група для відправки під Дебальцеве, Морський віддав свого маскхалата іншому саперу, старшому лейтенанту Нежурись.

* * *

Через кілька тижнів після загибелі саперів у Чорнухіно я набирав свіжозаписані історії у Facebook на смартфоні Орлика і заглянув на сайт memorybook.org.ua. Передивився, що волонтери написали про наших хлопців, і дізнався, що загиблий Микола Миколайович Карнаухов (позивний Нежурись) із міста Рівного, а його фотографія на сайті — у добре знайомому маскхалаті.

Відправляю СМС зятеві: «Подивися, твій земляк у твоєму маскхалаті», і посилання. Негайно дзвінок у відповідь:

— Ти що, знав Карнаухова?

— Знав, звичайно. А ти що, теж його знав?

— Так, добрі знайомі. Ми всією сім'єю на похорон ходили.

— Бачиш, як вийшло, маскхалат з рідного міста через треті руки до нього потрапив, а від стріляючого з п'ятидесяти метрів танка не врятував.

Світ таки тісний.

Цікаве прізвище

Шакал зі штабу — сержанту:

— Пам'ятаєш, місяць тому виїжджала велика колона з гарматами?

— Так, було.

— Там один водій новенького домкрата взяв. Треба його знайти і повернути майно на склад.

— А як водія звати і що за транспорт?

— Машину не пам'ятаю. А прізвище у водія цікаве таке.

— Кого ж мені шукати?

— Я ж тобі кажу, походи по бригаді, пошукай Кардана з цікавим прізвищем. І щоб домкрат до вечора був!

— Єсть!

У дитинстві було: «Іди туди, не знаю куди. Принеси те, не знаю що». Я думав, це казка. Помилявся. Це армія...

ВИЇЗДИ

Полювання на зайців

Грузія під час війни з ордою 2008 року швидко втратила свою артилерію. Москалі організували ротні тактичні групи на легкій броні і раптово підійшли впритул до артилерійських позицій. Особовий склад перебили зі звичайної стрілецької зброї, а гармати вивели з ладу вибухівкою.

Сумний досвід ми врахували, і охорона артилерійських дивізіонів стала одним з основних обов'язків тих підрозділів, які перебувають під їхнім прикриттям.

Охороняти гаубиці набагато почесніше, ніж склади зі зброєю, і в десятки разів, аніж штаб. Правду кажучи, ця служба настільки ж почесна, наскільки й нудна. По-перше, артилеристи стріляють не щодня. По-друге, взагалі не видно, куди стріляють. По-третє, снаряди важать 43 кг, а розвантажувати їх треба сотнями. І по-четверте, артилеристів неможливо перепити. Тепер додайте сюди найжорстокіші з усіх можливих обстріли і віддаленість від населених пунктів, магазинів і мобільного покриття. Теоретично артилеристи стоять у тилу, за спинами клапанів, але на практиці самі є найнебезпечнішою і найбажанішою ціллю для ворожої артилерії і «Градів».

Отож, кожна зміна, яка приїздить охороняти артилерію, за рівнем небезпеки перебуває на передовій, а за рівнем розслабленості — у глибокому тилу. Вільного часу вдосталь, ворога не видно, від тебе особисто майже нічого не залежить. Одні вояки роблять наївні спроби перепити артилеристів (а це ще нікому не вдавалося!), інші — шукають розваг...

Уже другого дня двоє охоронців пожаліли печінки і змінили вибір на користь розваг. Позичили автомати з глушниками, виміняли на гранати різок спеціальних патронів для безшумної стрільби і подалися полювати на зайців.

Ярочок.

Степочок.

Лісочок.

Зайців не видно — на день спати позалягали. Треба пройтися по дну зарослого яру, може якийсь і вискочить. Продерлися крізь чагарники підліску і заглянули вниз, на полянки між деревами.

А там картина маслом: диверсійна група москалів на привалі. Зацікавлено спостерігає: хто ж це шарудить у кущах? Може, сімейка кабанів?

Переморгувалися недовго. Я-ак кинуться врізнобіч!

Якщо розвідувально-диверсійну групу в тилу помічають, жити їй залишається хвилин сорок. Оточать і знищать. Москалі це розуміли й утікали чимдуж. Звідки їм знати, скільки ще укропів зараз вилізе з кущів?

Наші боялися нарватися на професіоналів. Адже профі спочатку мали б знищити свідків із безшумної зброї, заховати трупи в кущах, а вже потім утікати. У будь-якому разі атакувати удвох загнану в глухий кут розвідувальну групу було щонайменше нерозумно.

Особливо, якщо на два автомати лише один ріжок. 30 патронів зі спеціальними кулями, прицільна дальність у котрих всього метрів 200.

Тим більше, що мобільні вежі на цій ділянці знищені і телефон не працює, підмогу викликати ніяк.

А місцевість і відстань до своїх така, що постріли навряд чи хто почує.

Вояки натхненно молотили берцями по землі, сердиті самі на себе за відсутність рації. «У наметі кілька рацій на шворці висить. Ну чому не кинути одненьку в кишеню! Ліньки було...»

Три кілометри до розташування промайнули як мить.

Хай їм грець, тим зайцям. Поки вполюєш, так набігаєшся, що й апетит пропаде.

Ту групу, на жаль, так і не зловили. Чи то вони встигли проскочити своєю стежкою до тривоги на клапанах, чи то залягли десь до ночі і просочилися крізь лінію фронту в темряві. Хто знає. Зате диверсантів на цій ділянці на бачили потім більш ніж пів року.

Металолом

На світанку вся розвідка розмістилася у два МТ-ЛБ і поїхала в поля ближче до переднього краю шукати кацапський безпілотник.

Ми, звичайно, знали, що десь по лісосмугах ховаються хлопці, котрі йсамі не літають, й іншим не дають. Але в тому, що вони не дарма хліб їдять, переконалися вперше.

Вчора пізно ввечері ППО двома ракетами влупили по безпілотнику, обидві влучили. Навіщо знадобилося валити саме цього безпілотника аж двома ракетами, якщо їх десятки над головами літають, залишилося таємницею. Відстань до літачка по радару поєднали з напрямом руху і траєкторіями ракет. Отримали квадрат можливого падіння уламків із чотирма селами, десять на п'ятнадцять кілометрів. Є де походити, ноги розім'яти. Часу на пошуки нарізали до сутінків.

У першому ж селі місцевий житель розказав, що був вибух над фермою на окраїні сусіднього села. Падіння металолому на голови жителів теж мало місце.

Маємо орієнтир! Основну частину роботи зроблено. Далі справа техніки: знайшли потрібну ферму, визначили напрям розсіяння уламків і заходилися прочісувати навколишні поля. Вибух ракет розпорошив уламки смугою на більш ніж два кілометри і знищив безпілотника капітально.

Перші ж знахідки показали, що літальний апарат був не простим: сопло відрової величини, дюралева балка понад метр, шматки кераміки. Не дарма протиповітряна оборона його відминувала.

Уся здобич склала кілограмів шість дюралюмінію, а мізків від дрона так і не знайшли.

Шакали

Після стабілізації фронту і зменшення загрози загинути кількість командирів-офіцерів-шакалів-самодурів почала збільшуватися у геометричній прогресії.

У розвідці з серпня по березень взагалі не було командира. Через місяць після того, як бої під Дебальцевим затихли, з'явилися відразу два офіцери. А через чотири місяці їх уже було десять, і бойовий лише один — Барс, котрий перевівся з ремонтної роти. Щоразу повертаєшся з передової у базовий табір, а їх більше і більше. Точно як ото таргани. І всі в тилу.

Отже, у березні доля повернулася до розвідки спиною, і ми отримали відразу двох начальників. Командир роти, майор, колишній

беркутівець, отримав позивний Команділа. А командир взводу, лейтенант, колишній юрист, отримав позивний Поки-що-лейтенант. Обое служили при обласному військкоматі, там же осягнули усі тонкощі ведення розвідки і цілий рік вичікували слушного моменту, щоб поїхати в АТО. А тут саме на фронті тихіше стало, бо москалі перегруповувалися після серйозних втрат під Дебальцевим, і з'явилися начальницькі посади у новоствореній розвідувальній роті. Одним словом, шакали впали нам як сніг на голову і зі старту заходилися керувати.

Щодня нам влаштовували шиккування, вечірні перевірки й переклички. О шостій ранку почали будити й виганяти на зарядку. Хитрий Команділа швидко з'ясував, що розвідку поважають у штабі, загризатися з нами не вигідно, і постійно нацьковував на нас літьоху:

— Лічний састав должен бить целый день делам занят. Іначе ані бухать начнут.

Та да. Пів року не бухали, а тепер почнемо.

— Поки-що-лейтенант, а чому Команділа постійно про п'янки дзявкає? У нас же реально найтверезіший підрозділ у бригаді. Що він ще хоче?

— Не називайте мене так! Майор як був ментом, то так бухав, що його білка хапала. А тоді закодувався, і тепер навіть запаху спиртного боїться, щоб не зірватись.

— Поки-що-лейтенант, я вночі на посту стояв, на біса мені ця зарядка? Я спати хочу, аж очі злипаються, а тут бігати.

— Ну добре, хто вночі на посту стояв, на зарядку не йде. І не називайте мене так!

— Поки-що-лейтенант? Будете так керувати, ми вас швидко в сержанти переведемо. Прецеденти були.

Із чотирнадцяти наших розвідників двоє було у відпустці, восьмеро чергувало вночі, ще двоє заступали на пост о шостій ранку, і на зарядку випадало виходити тільки двом. Літьосі швидко набридло бігати на чолі такого великого підрозділу, тим паче, що й ці двоє по дорозі зі всієї сили його діймали і паскудили. Із зарядкою не вийшло, і командири придумали нам інші розваги. Тренувальні марш-кидки та навчальні тривоги (це на війні!). Заняття: як лівою рукою автомат перезаряджати, як влаштувати засаду на танк, і ще десятки абсолютно непотрібних і навіть шкідливих у реальному бою речей.

Коли настав час писати рапорти про офіційне зарахування у штат розвідувальної роти, четверо з наших відмовилися:

— Мужики, ці командири до добра не доведуть, на біса нам така розвідка.

— Але ж це шанс і далі на передову виїжджати, а комендачі тепер нікуди не їздитимуть. Дах зірве, якщо місяцями лише сидіти в наметі й на пост ходити.

Врешті в розвідку перейшло десятеро.

Дід

— Друга! — сказав давно померлий дід. — Обов'язково сідай у другу.

— Яку другу? — перепитав розвідник із позивним Дід Андрій, але звуки й образи сну невблаганно танули.

Його трусив за плече командир групи:

— Піднімайся, у нас завдання. Треба до світанку справитися. Їдемо двома бехами, ти в першій дорогу показуватимеш, а я в другу сяду.

— Та ні, — вкрився холодним потом Дід Андрій, — краще я в другу.

— Гарзд. Тільки швидше.

Саме сіріло, коли на підйомі мініколону розстріляли з важкого кулемета й безвідкатної гармати. Екіпаж першої беги опинився на відкритому місці й загинув миттєво. У другій — поранені та контужені. Відповзли з-під обстрілу в низину й вибралися до своїх.

Покійний дід уже втретє рятував життя внукові.

«Добре, що на тому світі про мене не забувають...»

Інструктор

Із Генерального штабу до нас у табір приїхали великі начальники отримати статус учасника бойових дій за 30 км від лінії фронту і втекти назад. Це — неофіційно, а за документами — надавати нам неоціненну теоретичну допомогу. Дві доби дегустували спиртне до тваринного стану, а на третій день, як сутеніло, протверезилися і згадали про нас... Тривога!!! Забігає Команділа: 10 хвилин на збори, повна екіпіровка, боєкомплект, шикування біля начальницького намету. Ми вже хитрі: броню, каски і боєкомплект не брали. Одяглися,

накинули розгрузки і пішли. Нам назустріч вихилясами випливає... гик! підполков... гик! гик!:

— Ребята, я щяс таке раскажу! Ета паможет вам вижить на передавой! Новая разработка Генштаба! Вот сматріте, — і починає шикувати нас лавами по шість чоловік.

— Та він же синій, — тихенько кажу майору. — Давайте його пошлемо, та й справі кінець.

— А ще краще щелепу прикладом вивернемо, — підтримують хлопці.

— Тіха! Молча делаем то, шо скажут.

— Все приселі! — продовжує інструктор. — Прісядьте, прісядьте. Первий і четвьортый перебегают трі секунди. Трі! Ета очень важна! Астальные пака сідят. Патом ані пріседають, а втарой і пятый перебегают трі секунди. Затем третій і шестой. Не забиваете щітатъ трі секунди! Так па вас не смогут пріцеліца.

Всі починають соватися по полю, виникає дежавю: кадри з фільму про Чапаєва, як біляки йдуть такими ж лавами на кулемети «Максим» і лягають на землю акуратними рядочками. Одне радує: ротний і взводний мовчки сопуть і бігають навприсядки поряд із нами, але їм важче, бо забракло мізків зняти броню і каски.

— Братішкі, так можна протів снайпера і пулемьотчіка хадіть, ета полнастю безапасна. Так даже протів стреляющева танка можна маневріравать і падайті к нему на бросок гранати. Ми фсьо ращіталі в Генштабе! Ну! Ви понялі? Теперь ви точна дамой живимі верньотесь! — і скупа сльоза алкаша-меланхоліка скотилася по триденній щетині.

Я уявив свій взвод у чистому полі в штиковій атаці протів снайперів і кулеметників... Та ні, хай може хтось дурніший.

— Добре, шо на клапанах таких ідіотів немає, — чую тиху розмову збоку, — у нас би двохсоті щодня пачками лягали.

— Нема, бо їх ще влітку четирнадцятого року потихеньку відстріляли і в лісосмугах поприкопували. Нічого, якщо нам таке чудо на передку трапиться, ми йому швидко лоба зеленкою намастимо, — заспокоює Орлик.

Може й правильно. Хто бачив чи чув стріляючий танк, той погодиться: краще допомогти дурнуватуому командиру героїчно загинути, ніж атакувати таку залізяку з гранатами в руках.

Приємно, звичайно, що в Генштабі про нас турбуються і переживають. Але краще б вони взагалі забули про наше існування.

Повернулися в намет.

— Да-а-а, хлопці, з командирами нам пощастило. Ще гірше за штабників, ті хоч на передову бояться їхати. А зі штабу не видно, які накази на передку виконуються, а які ні.

— Або ми його самі рано чи пізно пристрелимо, або він нас усіх на той світ зажене.

— Головне — бути дружними. Тоді нас жоден командир не вгризе.

Бунт

На ранок ми дозріли і відчували, що з нас досить. Пора відкрито бунтувати.

— Що будемо робити?

— Пропоную назад у комендантський взвод переводитись.

— Не відпустять. У розвідувальній роті повинно бути сто осіб, а нас всього десятеро. Якщо в секторі дізнаються, що весь особовий склад рапорти написав, командир роти злетить із посади аж бігом.

— Як не вдасться, то хоч покажемо, що нас не так просто гнобити. Не все по його буде.

— Домовились!

Дружненько написали рапорти про переведення в комендантський взвод і передали командирам.

А їм перспектива залишитися без підлеглих чомусь не сподобалася, і вони негайно рушили на розборки — Démon, харош бухать! Ета дабром не кончіца, — першим Команділа побачив біля намету мене.

— А я не п'ю.

— Я же вчєра слишал запах, кагда ти возлє мєня прахаділ. Завязивай, а то прідумаю для тебє наказаніє.

— Ще раз повторюю: я не п'ю. Тобто взагалі.

— Я тебє предупреділ, ти мєня услишал. Там, внутрі, все сабралісь? Пашлі!

Пірнаємо усередину.

— Ну што, мужикі, я ваши рапарта патпісать не магу, патамушта баєвіє задачі випалнять будєт некаму. А єщю скоро наше падрозделєніє разварачіваєца в палнаценую роту. Прігонят сотню

маладих, неапстреляних. Я вас прашу астаца, обучіть іх і передать баёвой опит. Іх же ганяць нужна будет денна і ноцна. Каму же ета делать, еслі не вам?

— Ми що, схожі на людей, які ганятимуть новобранців?

— Як взагалі так можна ставитися до людей, котрим, можливо, кілька днів жити залишилося?

— Та ми просто не хочемо разом із вами служити, а тим більше воювати.

— Пачэму?

— Та тому, що в нас на цій вайні два основних завдання: грохнути побільше москалів і вижити. А з такими командирами, як ви, вони обидва залишаються майже недосяжними.

— Ета проста слава! Ви проста любіте бухнуть, а я етава не пазваляю і нікагда не дапуцю! Алкагалізма в падразделенні не будет!

— Та що ви з нас постійно алкаголіків робите? Ви обоє не розвідники і не розумієте специфікі.

— Я, напрымер, с вамі гатов любой баёвой пріказ випалніть, хоть в агонь, хоть в воду!

— Ото ж то воно й погано, што будь-який.

— І якщо ви наш командир, то чому вчора не захистили від тієї п'яної тварі?

— Он же начальник!

— П'яний командир не має права віддавати накази, особливо на вайні.

— Ва всех сітуаціях нужна іметь гібкасть пазваночніка, іначе кар'єри не відать. Я ета ещю в міліціі уясніл.

— А якби він нас на справжні танки у штикову атаку послав?

— І пашлі би, — тоді глянув на наші злі очі і додав: — Я би сам вас павьол. Прікази нужна випалнять!

— Ми такого наказу навіть теоретично виконувати не будемо. А якщо хто на практиці спробує нас примусити, то назад ми без нього повернемось.

— А вот етава я не слишал! Нікагда такава прі мне не гаваріте! Ета недапустіма!

— Але ви подумайте, як то воно, безвісти пропасти.

Двоє схитрували, підійшли потім до ротного й заявили, що будуть пити за будь-яких обставин. У результаті їхні рапорти були підписані, і

вони, щасливі, повернулися в комендантський взвод. У розвідці нас залишилося восьмеро.

Сьогодні

Лише через три тижні після загибелі родичі знайшли тіло Змія в морзі Дніпра серед невпізнаних. Двохсотих із Дебальцівського плацдарму вивезли волонтери. Документи розвідники традиційно не носять, а нагородного годинника зняли москалі. Якщо хтось і мав якісь надії, тепер вони зникли. Настав час подумки попрощатися з другом. Залишити його в минулому. Звикнути до слова «був».

Зібрали речі покійного в баул. Котелок із позивним — підписом (на пам'ять). Парадна, фактично нова форма (Змій беріг, щоби було в чому в місто вийти).

— Все! Я так більше не хочу. На лиха щось берегти, економити і відкладати на потім? Щоб тебе завтра грохнули? Кому все це буде потрібне? Нове шмаття, гроші на картці. Жити треба сьогоднішнім днем, бо завтра може не настати, — уголос висловив Орлик те, про що багато з нас уже думали. — Носитиму найкраще з того, що маю. Їстиму що захочу. Надумав — купив. До дідька!

Відтоді ми повністю адаптувалися до війни, стали її частиною. Або війна стала частиною нас. Далі все пішло рівно й спокійно. Можна жити. Попустило не тоді, коли переборювали страх чи звикали до втрат, а тоді, коли прийняли власну тимчасовість.

Війна — це робота.

Живемо сьогодні.

Тривога

У новому 2015 році наша 57-ма окрема двічі мотопіхотна тричі Кіровоградська бригада^[18] потихеньку-помаленьку замість звичних калашів почала отримувати більш різноманітне озброєння. Кулемети, підствольні гранатомети, автомати з глушниками, автоматичні гранатомети і цілі купи пістолетів. Одне лихо — мало хто умів отим усім користуватися. Командування підшукало підходящий кар'єр, і до нього майже щодня по кілька підрозділів виїжджали постріляти зі штатної зброї.

На розвідку отримали снайперську гвинтівку СВД. Підготовленого спеціаліста серед нас не було, охочих носити «весло» теж не густо (автомат зі складеним прикладом удвічі коротший за СВД). Я мав деяке уявлення про роботу снайпера-розвідника, і рушниця дісталася мені. За першими буквами (еС-Ве-Де) назвав її Света. Важча, звичайно, за автомат, але боєкомплект усього сто патронів, і загальна маса системи виходить меншою кілограмів на п'ять. Як снайперу, мені за штатом також належало отримати пістолет, але я відмовився. Пістолет Макарова — це не зброя, а частина фурнітури. Ментам, наприклад, видають кокарду, шеврони, зірочки, посвідчення і... пістолет Макарова. Влучність погана, дальність стрільби практично нульова, зате важить цілий кілограм і постійно турбується, щоб не загубити. Морока, одним словом.

Поїхали на стрільбище й ми.

Відстрілявши в тиші і спокої збоку від усіх кілька десятків патронів, я повернувся до гурту.

— Послухай, як Замполіт чеше, — сміються хлопці, — оце тільки починає кулемет чи АГС валити, або кілька автоматів разом, він відразу підходить ближче й телефонує друзям чи знайомим, щоб було чути стрілянину. Коник.

Прислухаюся.

— Чуєш, що тут робиться? Оце так нас криють, — розпинається Замполіт на фоні стрілянини.

— От робота в чоловіка.

— А знаєте, що буде, якщо уб'ють замполіта? Язик ще три дні ворухитиметься.

— Га-га-га.

— Замполіт — ідеальна посада. За все переживає, ні за що не відповідає.

На зворотній дорозі, коли до Корівників залишалося кілометра півтора, внутрішня рація озвалася знайомим голосом:

— Центральний — П'ятому! Тривога! Спостерігаю дві одиниці бронетехніки в районі яру. Над ними кружляє безпілотник.

— Центральний на зв'язку. П'ятий, спостерігайте далі. Розвідка, ви де? — негайно обізвався штаб.

— Під'їжджаємо.

— Інформацію чули? Додайте газу, треба перевірити.

Урал під нами додав обертів і пригальмував біля шлагбаума КПП.

— Всі, у кого закінчилися патрони, на вихід. Решта залишаються в кузові.

Хоча мій боєкомплект був майже цілим, я з чистою совістю вискочив із машини. Річ у тім, що я впізнав голос, котрий волав «Тривога!» Він належав Клавіші. Поруч зі мною сумно роздивлявся куряву за Уралом Орлик.

— От невезуха! Ти теж усі патрони на стрільбищі розстріляв? Чіпляються: «Дай з кулемета пальнути! Дай постріляти!» Сиди тепер тут, поки усі он ганяються...

— Ти що, не зрозумів, хто паніку підняв? Мотаємо звідси, а то штабники принесуть десяток «Мух» і примусять кацапські танки в полях шукати.

Я негайно рушив ховатися в намет.

— О! Орлик, — почувся позаду голос начальника розвідки, — сходи на п'ятий пост, треба перевірити обстановку.

Пришвидшую кроки і намагаюся не розсміятися, а то й мене помітять. Орлик іще вірив, що тривога справжня, ноги в руки — і на елеватор.

А там картина маслом: п'яний Клавіша в стані повної меланхолії.

— П'ятий, п'ятий! Уточніть місце розташування бронетехніки! — надривалася рація стурбованими командирськими голосами.

— Отам-во під'їхав джип і одного безпілотнока забрав отуди-во. А інший джип під'їхав з того боку, розвернувся і поїхав у отой-во, — рукою показує напрям аватар, з усієї сили намагаючись не впасти і не заснути.

Орлик забирає рацію, бінокля й видряпується на дах. Слідом суне Клавіша, безперервно щось терендить і плутається під ногами. Орлик починає скеровувати наші машини до яру різними шляхами. По дорозі вони перехопили кілька легковиків місцевих жителів та рибалок, перевірили — усе чисто. Клавіша тим часом пригрівся на весняному сонечку й заснув.

Загуркотіла металічна драбина, і над краєм даху вистромилася каска, а слідом і весь черговий по штабу в бронежилеті. Не полінувався особисто перевірити ситуацію. Як же його відволікти, щоб не помітив п'яного товариша?

Щойно черговий перевалився через бортик і рушив по дахові, затріщала бітумна заливка. Орлику тільки цього й треба:

— Обережно, товаришу майоре, не підходьте близько, щоб не провалитися! Чуєте як тріщить?

Той як за командою присів на півзігнутих ногах, розставивши руки в сторони. І потихеньку, як на льоду, здимів заднім ходом.

Орлик задумався. Товариша виручив. Бригаду від танкової атаки врятував. Ворожі безпілотники повідганяв. А найголовніше прошляпав: не встиг на обід.

Таки да. Обід пропустили всі, окрім снайпера.

Старий воїн — мудрий воїн.

Клітка

Якщо хтось сидить у ямі, всі знають — аватар відбуває покарання. А в роти матеріального забезпечення своя фішка — залізна клітка. У ній сумний-пресумний воїн.

— Що, забухав?

— Та я геть трішки випив... — зітхає. — Найгірше, що я сам цю тюрму й зробив.

— Довго ще сидіти?

— Ввечері випустять.

Через день гляди — там же.

— Що, знову?

— Ага...

Із намету виходить старшина:

— Серьожа, склянки!

Аватар міцно заплющує очі, і по його вигляду помітно, який він ні в чому не винний і яка несправедлива до нього доля.

Сергій тим часом бере арматурку і бринькає нею по прутах клітки:

— Один! Два! Три! Чотири!

Безпілотник

— Увага! Увага всім! — озвалася рація. — Зараз будуть запускати наш безпілотник. Нікому не стріляти! Ще раз повторюю — безпілотник наш!

Усі, хто не спав, повилазили надвір в очікуванні авіашоу. Більшість із нас під словом «безпілотник» уявляли цяточку в небі й бачили його хіба що як купу збитого брухту або по телевізору. А тут ось — навіть помацати можна. Шум двигуна — і над деревами з'явилося диво техніки. Майже відразу — кулеметна черга з боку Рапір.

— ...вашу матір! Припинити стрілянину! Це наш безпілотник!

— А-а-а, — розчаровано, — так би й сказали. Попереджати треба!

Безпілотник піднявся на висоту, з якої його вже не було видно й чути, зробив кілька знімків. Коли опускався, наймолодший і найспритніший глядач — собацюра Малиш — у карколомному стрибку дістав цяцьку за крило і мало з нею не втік.

У чистому залишку маємо серію малоінформативних фоток місцевості, а в літачку — кілька кульових отворів і відбиток зубів Малиша.

Не дуже прибуткова це штука — безпілотники.

Сосиска

У наметі на підлозі — дерев'яні піддони. Кузя акуратно нарізає сосиски. Вечеряє. Кіт Храпаль причепився, випрошує.

Кузя відрізав шматочок, кинув.

Храпаль з'їв, просить ще.

Ще дав.

Далі просить.

Кузя відрізає шматочок і кидає в щілину між дошками. Пів години розваг.

Храпаль і лапою намагався сосиску дістати, і язиком тягнувся. Як у казці про Лисичку і Журавля. Пробирав навіть підкоп збоку зробити.

Ото тільки й можна спокійно повечеряти, коли кіт справою зайнятий.

Вислів «хліба і видовищ» я собі трохи по-іншому уявляв, але й так непогано...

Туман

Краще стрельнути, перезарядити і стрельнути, ніж світити ліхтариком і питати: «Хто там?»

(Військова мудрість)

Два п'ятдесятиметрових окопи підковою прикривають клапан 15-го батальйону. Лише в центрі залишили ділянку метрів п'ять для проїзду бронетехніки.

Однієї туманної ночі Лисий і Тунгус змінилися з варти й пішли до свого бліндажа. Але трохи не туди завернули, трохи заблукали, втрапили в прохід і почимчикували в бік москальні. На щастя, дорогою трапилися зарості молодих берізок. Слідопити здогадалися, що йдуть по нейтральній території і негайно повернули назад. А щоб не напоротися на розтяжку, почали присвічувати під ногами телефоном і заодно кликати своїх...

Нові чатові в окопі почули шум на передку, потім побачили вогник і негайно заходилися відстрілюватися. По тривозі на позиції прибігли майже всі бійці клапана і приготувалися зрівняти із землею будь-яку ділянку фронту, на яку вкаже спостерігач із тепловізором.

— О! Он щось видніється, зовсім близько, — захвилювався оператор.

Клапан напружено завмер в очікуванні команди «Вогонь».

— А попередня зміна з поста повернулася? — в останній момент засумнівався старший.

— Щось їх ніде не видно.

— То телефонуйте!

— Лисий, ви де?

— Лежимо тут між берізками удвох із Тунгусом.

— Блін, два романтики! А хто зверху, соромлюся запитати?

— Та ні, не в тому значенні, ми просто залягли поряд. По нас стріляли!

— Та невже? А звідки?

— У такому тумані і не розбереш.

— Це ми крили, ви хоч цілі там?

— Та да.

— Якого лиха ви взагалі на нейтралку полізли? Якщо орієнтуєтесь в яку сторону йти — бігом додому.

— Ага, страшно!

— Все! Заспокоїлись. Більше ніхто не стрілятиме. Може освітлювальну ракету для вас запустити?

— Ні-ні! Ми краще в темряві, тихо й без шуму.

Не всім так щастить. Декого в подібних ситуаціях із першого пострілу свої ж і поклали.

Крайній

Мій напарник перемерз і захворів. Лікуватися з температурою на протягах в умовах повної антисанітарії намету — не варіант. Відправили в міську лікарню. Коли йому залишалося кілька днів до виписки, у бригаді неочікувано оголосили тривогу й перекрили всі шляхи в'їзду-виїзду з Костянтинівки...

— Вийшов я трохи по вулицях прогулятися, — розповідає Кривбас. — Сонечко світить, дівчата посміхаються. Раптом на перехресті шум, гвалт, зібрався натовп. Я теж рота роззявив і підходжу, щоб роздивитися. Коли якісь людська накидаються на мене з усіх сторін, шарпають, матюкають:

— Алкаш!

— Сволаць!

Один мужик витягує мене в бік.

— Тікай звідси і не висовуйся.

Матері його й чорт. Оскаженілий натовп з усіх боків. Я на передку так ні разу не лякався. Прикро. Ні за що, ні про що натовкли, обізвали. Нащо нам цей дамбас треба? Відгородитися від нього бетонним парканом, хай роблять там що хочуть, хоч бойовиків в одне місце цілують.

Виявляється, п'яні десантники на БТРі збили місцевих на перехресті. Справжнім сепарам тільки цього й треба. Злізлися з усього міста і з криками: «Бей укропав!» почали збирати натовп. Натовп збиратися не хотів.

— То що тепер, через одного придурка хаяти усіх військових? — пояснювали пізніше свою позицію місцеві.

Як отримати відпустку

Якщо розвідники кажуть, що не брали, значить не віддадуть.

(Військова мудрість)

Уже два місяці бригада чекає наступу москалів. Усі відпустки суворо заборонені...

Два аватари трохи побули на передовому клапані. Теоретично настав час епічних подвигів. І чи то їм «білочка» розповіла, чи героїчний сон приснився, але хлопці самі повірили в те, що сіли на танк й утрюх із танкістом розгромили сепарський опорний пункт. Ця тема набула розголосу, обросла подробицями та прихильниками і широко обговорювалася родичами і друзями героїв (майже як деякі новини в соцмережах). Для повноти композиції бракувало тільки лайків.

Недремне око СБУ перехопило телефонні розмови і пустило жадібну слинку: на горизонті замаячила немаленька купа трофеїв. Із другого боку, штурманутий опорник автоматично перетворювався на нове джерело розповсюдження нелегальної зброї, яке просто необхідно було локалізувати.

До керівництва бригади без попередження (телеп гості в хату!) завітали серйозні дяді і почали здалеку:

— Як там на передовій?.. Чому про успіхи не доповідаєте?.. — і таке інше.

— Знати нічого не знаємо, самі вперше чуємо, — як могли морозилися наші командири.

Суворі послідовники НКВД від такої політичної недалекоглядності роздраконились (здається, нас тут за дурнів мають!) і перейшли на конкретику:

— Під чиїм ліжком склад нелегальної зброї?.. Де трофейні тепловізори, машини та мобілки?.. Чому досі не знайшли і не покарали людей, які вуха з трупів позрізали?

Наші полкани завжди знали, що контролюють передові клапани лише теоретично. І холодний піт швидко вкрив найважливіші частини офіцерських тушок (тобто попи — ними вони думають, тудою їх і карають в разі чого).

СБУшники остаточно переконалися, що добровільно ділитися трофеями ніхто не збирається. Полякали тюремними термінами, пообіцяли повернутися в компанії військових прокурорів, і злі як собаки поїхали.

Героїв негайно повернули з клапана у базовий табір перед світлі очі командирів. Діалоги повторилися майже слово в слово з поправками на «давайте по-нормальному» і «мужики, ми ж тут усі свої». Після фраз «ми не хотіли», «більше не будемо» та «ми нічого не брали»

начальство опустило руки. Того ж дня штурмовиків випхали у бойову відпустку додому, а командування, на очах тверезіючи, дошліфовувало відмазки для неминучих допитів.

Стройова підготовка

До нас прибув якийсь новосформований підрозділ. Два десятки новобранців ходять скрізь строем, навіть у їдальню, шикуються по сто разів на день.

— А що це вас так затягують? — зацікавився Орлик.

— Та майор у нас такий... зараза.

— Передайте майору, що якщо він постійно поперед строю ходитиме, його дуже швидко снайпер завалить. Снайпери люблять командирів, — киває Орлик на мою Свету. — Правда, Démon?

— Правда. Що сепарських, що своїх.

Більше строем не ходили, як обрізало. Мабуть, передали майору. Не сам же він додумався!

Непрушний блокпост

На одному блокпості ще на початку конфлікту місцеві сепари принесли воякам випити і закусити. Пили разом, а коли наші аватари позасинали, їх розстріляли і забрали зброю. Були версії, що у випивку підсипали снодійне. Після цього випадку місцевим не довіряли. Коли на блокпост приносили борщ чи ще якусь їжу, її брали, посміхалися, дякували і... виливали. Краще не ризикувати.

Після того випадку минув майже рік. На КПП блокпоста чергував хлопчина, який полюбляв гратися гранатою. І от йому один дід приніс банку меду. Дід пішов, а через пів години щось вибухнуло. Боець загинув, ще кілька отримали поранення. Слідчі казали, що дід у мед запхав якусь вибухівку, і це теракт.

Неуважний дорівнює неживий.

Але в кишенях загиблого не знайшли улюблену гранату.

Необережний теж дорівнює неживий.

Звичка

На артилерійських бліндажах двері відчиняються досередини. Коли

по бойовій тривозі артилеристи вибігають надвір, крайній повністю відкриває двері й підпирає їх ящиком. Якщо цього не зробити і двері зачиняться, вибухова хвиля розіб'є їх або виверне разом з одвірками.

Морський прибув днями охороняти Ліру. Кілька разів вистрілив із гаубиці. Спробував зняти роботу артилеристів, але перепад тиску під час пострілу виводив із ладу усі телефони, обладнані відеокамерами.

«Так можна і контузію отримати», — подумав Морський і подався в бліндаж. Під землею гепало трохи тихіше, але достатньо, щоб трусилися стіни й земля під ногами. На нарах спав Кардан.

«Міцні нерви», — відмітив Морський, нагрів чаю, перекусив і заходився чекати завершення стрілянини. Кардан поворушився уві сні, підвівся і розплющив очі.

— Щось холодно у нас... А де хлопці?

— Стріляють. Хіба не чути?

— Точно! Я ж дивлюся, що двері навстіж...

* * *

Через тиждень Морський спав після зміни. Прокинувся, вийшов надвір й отетеріло витріщився на яму просто перед входом у бліндаж.

— А це що таке?

— То нас «Гради» накрили.

— І я все проспав? — не міг повірити засмучений земляк.

— Не хотіли будити. Та ти не переживай, там не було на що дивитись.

Христос воскрес!

Великдень. Бабця на сільській вулиці вітає усіх зустрічних:

— Христос воскрес!

— Воістину воскрес! — уся група привіталася, а кулеметник трохи відстав.

— Христос воскрес!

Вояка морщить лоба й після паузи видає:

— Царство небесне!

Бабця (непомітно) хрестить у спину:

— Свят, свят, свят!

Полювання на козулю

Козуль чекали. Лише стадо вискочило із зеленки, чотири кулі прошили першу. П'ятеро мисливців потім дружно розказували, як усе було чудово, хоча хтось із них таки не влучив.

М'ясо якраз маринувалося, коли з поста прийшов Фотограф. Ну і який це досвідчений мисливець спокійно їстиме здобич дилетантів-новачків? Особливо, якщо ціле стадо потенційної здобичі десь собі спокійненько пасеться. Та ще й сердитий, що пропустив полювання.

— Піду прогуляюся, — буркнув, закинув за спину автомат і пішов. До заходу сонця залишалось дві години...

Перша партія шашлику вже досмажувалася, на запах сходилися сапери і медики, галас із кожною хвилиною наростав, і телефонний дзвінок почули не відразу.

— Алло! Та тихіше ж ви! А ну ще раз... Повтори ВЕЛИКИМИ БУКВАМИ!.. Мужики, Фотограф загубився! Просить, щоб його знайшли.

Ну от, маєш. Жили — не тужили, а тут дилема: з одного боку, треба товариша виручати, а з іншого — сам винен. Та й шашлик не чекатиме... Бажано врегулювати ситуацію дистанційно.

— Фотограф, а ти куди йшов взагалі?

— До Клебан-Бика (величезний ставок у заповіднику), там ярочки, кущі, лісосмуги. Не помітив, з якого боку від мене сонце сіло.

— А що зараз навколо?

— Одні дерева.

— Так вилазь, гальмо, на дерево, і роздивись навкруги.

— Підходящого немає, всі якісь тонкі, до вершини все одно не долізу.

Таки правда, Фотограф метр завширшки у плечах і 120 кг живої ваги, такому лише по гілках стрибати...

— О, ану очі підніми. Небо сьогодні чисте, зірки видно добре. Клебан-Бик майже точно на південь від базового табору. Шукай Північну зірку і шуруй прямо на неї, не промахнешся.

— А я не знаю, як шукати Північну зірку...

— Ххх, клоун, ххх!

— Пі-пі-пі, дитя асфальту, пі-пі-пі!

— Мать-перемать, із твоїм Фотографом!

— Ми зараз запустимо освітлювальну ракету, а ти дивись уважно вгору, з якого боку горітиме.

— Добре.

...

— Ну як, видно?

— Ні... зовсім нічого.

— Та де ж тебе нечистий носить?

— І «Гради», як на зло, не літають... так би по них зорієнтувався.

— Порийся в кишнях, може, завалялась пара трасерів.

— Безглуздо, мій автомат 5,45 мм, а я з собою взяв 7,62 мм із глушником. Жодного трасера, я вже ріжки перетрусив.

— Довго йшов?

— Години чотири.

— Чорт, а він у Горлівку в темряві не забреде?

— При швидкості 6 кілометрів за годину, на чотири, 24 кілометри виходить. До Горлівки по прямій 27 км, але ж він не йшов по прямій. Тим більше по дорозі Дзержинськ, а за ним ряд клапанів.

— Клапани його не пропустять. Скоріше пристрелять у темряві, коли почують, як він крізь кущі проламується.

— Та він реально далеко. Ракету не побачив, ішов кілька годин... Як же його шукати вночі на такій величезній території?

— Фотограф, збирай дрова і пали вогонь. Зігрієшся, заодно вогонь вночі буде далеко видно. Якщо щось підстрелив, поїж.

— Ні одної козулі не бачив, ні разу не вистрілив.

— А якщо він вийшов на передову десь між клапанами? Вогонь розводити не можна, відразу з мінометів накриють.

— Та яка передова!.. Ну добре, хай залізе у яроч і там вогонь розводить. До ранку не замерзне, а вдень ми його швидко знайдемо.

— Фотограф, ти лише далеко не відходь від того місця, де зараз, бо можеш із зони покриття мобілки вийти.

Тут якраз і шашличок досмажився. Після вечері кількість охочих пограти у квест «Пошуки Фотографа» збільшилася. Набрали освітлювальних ракет, патронів з трасуючими кулями, пива, ліхтариків і вирушили.

Знайшли Фотографа посеред ночі за 15 км від табору, за озером. На ранок усі були вдома.

Козуля — тварина стадна, і полювати на неї теж краще гуртом.

дамбас

На дамбасі ґрунти дуже розмиті й перемішані з глиною, тому болото після дощу таке, що лише танки добре почуваються. Вода не просочується в глибину, і я не раз бачив калюжі на висотках поміж деревами під час кількомісячної засухи.

Весняні дощі розквасили поля навколо клапана сантиметрів на сорок у глибину, і краю їм видно не було. Таблетка з групою на борту прилаштувалася в колію позаду бехи, але на середині поля все ж таки застрягла. Проблему вирішив трос. Добралися. Група зробила свою роботу, але наступного дня болото стало ще непрохіднішим. Таблетку знову зачепили за беху, траки викинули першу партію багнюки, і швидкість негайно підвищилася до максимальної. Машина ковзала на пузі, від керма користі було мало, і таблетку носило по болоті з боку в бік, як лижника по воді за катером. На поворотах вона майже лягала на борт, і хвиля болота досягала вікон. Аж ось і дорога.

— Ну як серфінг? — поцікавився водій бехи.

— Думав, що таблетка пірне в трясовину, як «Наутітус», там і залишиться. Коли мене мама народжувала, і то так страшно не було, — неохоче витягаючи лопату, відповів старший. — Хлопці, пора виколупувати транспорт із купи дамбаса.

* * *

Повільно переставляючи ноги в кирзачах, по болоті бреде Кузя. На кожній нозі кілограмів по п'ять болота поналипало. Один чобіт засмоктало сильніше. Смикнувся раз, вдруге, а на третій не втримався і з розмаху плюхнувся обличчям у багнюку. Обтер навколо очей, виплюнув болото з рота і в масці шахтаря заявився в бліндаж. Йому б у такому образі на Halloween дітей лякати.

* * *

Орлик, як мудрий воїн, вирішив не боротися з болотом, а проскочити по воді. На краю калабатин болото під водою рідкіше, не так берці тримає. Але на одній калюжі не вгадав із глибиною і вскочив майже по коліна обома ногами. Підняв очі вгору:

— I love you, дамбас! — крикнув на весь табір, і почалапав далі.

* * *

Із початком весни зазеленіли яри й лісосмуги. Ми повеселішали, бо вже більше часу можна перебувати надворі, та й одягу на собі тягати потрібно менше. А населені пункти дамбаса й далі залишалися сірими й нудними.

— Мужики, ви помітили, що тут люди живуть якось мрачно? Лише ніяк не зрозумію, в чому причина.

Ми попривадали до вікон шишаріка. За вікном тягнулося величеське село, як дві грудки болота схоже на інші місцеві села.

— На цілу вулицю всього попереду двох будинків якісь квіти ростуть. Скрізь бур'яни по вікна. Лише в лісосмугах повно пролісків.

— Паркани — з битого, оброслого мохом шиферу і гнилих дрючків. Навіть ті, які з дощечок, відразу видно, після встановлення жодного разу не фарбувалися.

— Вікна й двері такі обдерті, що вже не вгадаєш, якого кольору були.

— А хату свіжопобілену бачив хто хоч раз?

— Ти ще спитай, де тут смітник.

— Смітник у кінці вулиці. Кожне місто й село починається з купи пластикових пляшок та іншої гидоти. Закінчується так само. Всі вивозять відходи за крайню хату і просто з дороги викидають на узбіччя.

— Загиджена природа. Загиджені села й міста. Загиджені мізки.

— Тьху! Може, хоч війна все оце випалить синім полум'ям.

— Гадюшник...

— Бери вище. Дамбас...

СЬОМИЙ КЛАПАН

Бліндаж

На нашу спільну радість начальство вирішило завершити одноденні виїзди на передову і влаштувати мережу постійних спостережних постів на клапанах. Основним завданням розвідувальних груп було знаходити позиції та техніку противника, максимально точно визначати їхні координати і передавати артилеристам. Також вести розвідку в інтересах клапана й допомагати саперам мінувати нейтральну територію.

На клапані, який тоді майже щодня обстрілювали, розвідувальній групі дали намет, а місцеві танкісти показали акуратну яму.

— Тут колупатор^[19] яму під бліндаж вирив, залишилося накрити. Але нам ліньки. Зима закінчилася, скоро літо, у наметі просторіше. На крайняк від обстрілу під танком заховаємось. Якщо хочете — забирайте.

— Мужики, та це ж класно! — зрадів Кривбас. — Колоди є, майже все готово. Тут на день роботи, не більше.

— Та на біса нам ця морока, у наметі теж непогано.

Більша частина групи явно налаштувалася на відпочинок і спокійне життя без Команділи. Але через кілька днів мого напарника несподівано підтримали сепари. Вони підійшли по зеленці на кілометр до наших позицій і трьома пострілами із ПТУРа^[20] рознесли все, що бачили. А найкраще їм було видно обгорнутий блискучою сірою плівкою туалет у лісосмузі. Одна з ракет рознесла його на тріски, і сепари з почуттям виконаного обов'язку відступили. Тим більше, що на момент третього пострілу в напрямі злочасної зеленки вела щільний вогонь майже половина особового складу клапана.

Аргумент серйозний, не посперечаєшся. Навіть найбільші оптимісти передумали жити в наметі. Перекрили бліндаж колодами, засипали землею, влаштували хідник із поворотом і замаскували усього за пів дня.

Курява

На краю височезного плоского терикона вже кілька годин товчуться сепари. Видно їх навіть у бінокль поганенько, бо відстань більше чотирьох кілометрів. Живі москалі — це проблема, що стосується кожного, і з цього приводу стихійно виникла невеличка військова рада. Приблизно як половина населення клапана.

— Що ці тварі задумали? — відкладаючи бінокля, запитав старший клапана.

— Однозначно позиції готують. Лише для чого?

— Для стрілокотні далеко, гармату на відкрите місце витягувати не ризикнуть... Це для мінометів, нас кошмарити.

— Ідеальне місце! Ми як на долоні, і коректувальник не потрібен.

— Треба щось робити.

— Дашкою не дістанемо...

— Жаль, що Рапіра в тилу^[21], вона б їх звідтіля викурила.

— Давайте по карті розрахуємо координати і передамо на Ліру. Хай гаубиці їх відпрацюють.

— І що ти артилеристам скажеш? Що треба знести з терикону кількох алкашів із лопатами?

— А ти пропонуєш чекати, поки вони нам на голови насипати почнуть?

— Самі розберемося. Скоро в танкістів після-обідній сон закінчиться. Якраз для них робота, вони такі справи люблять.

Невдовзі до військової ради приєднався танкіст. Усі гуртом вирішили, що стріляти потрібно негайно, поки сепари облаштовуються і їх там цілий взвод. Можливо, навіть розібраний міномет уже принесли. А якщо чекати, коли трубу почнуть встановлювати, залишиться лише обслуга, не більше трьох організмів.

Танк непомітно виїхав на позицію і помітно вистрілив. Влупив якраз у край терикона. Гора заворушилася й обсипала сотні тонн породи. Хмара куряви замаскувала противника, точніше, те місце, де він товкся. А коли трохи розвіялася, зверху нічого не було. Ні противника, ні позицій, ні будь-якого сліду життєдіяльності.

Через пів години, коли танкісти вже святкували вдалий постріл, з боку Горлівки почувся далекий шурхіт.

— Що це? — насторожився новенький боєць.

— Порода обсипається. Бачиш, пиляка погустішала? Тепер лише вітер, дощ чи ворона нагадить, з того терикона пласти породи

сповзатимуть. Минулого разу, коли танкісти чи то спостерігача, чи то коректувальника на сусідньому териконі присипали, три дні курява стояла.

Зенітка

На панівній висоті, у перетині лісосмуг, міцно вгризся в землю наш клапан. Довгий окоп із обладнаними позиціями йде півколом по полю й охоплює його з боку Горлівки. Кожен оборонець облаштував свою позицію за двома простими правилами, продиктованими життям і смертю. По-перше, зручність ведення вогню та можливість постійно і без перешкод спостерігати за противником. По-друге, маскування і максимальний захист від куль та осколків. Правил хоч і небагато, але вони мало сумісні. Буває, хтось обкладе позицію мішками з ґрунтом, над головою перекриття зробить, а для стрільби залишить маленьку щілину. Ховатись добре, а воювати ніяк. Відразу помітно — боягуз! А буває навпаки, ворога видно і стріляти зручно, а окоп по пояс, сам як на долоні. Відразу помітно — дурень! Має бути баланс, котрий, між тим, не стосується зенітника.

При розробці зенітної установки передбачалося, що вона стоятиме в тилу й стрілятиме по літаках, тому конструкція не дозволяє вести вогонь з укриття. Ніхто й уявити не міг, що її використовуватимуть на передовій як важкий двохствольний кулемет. Отже, зенітка стоїть просто в чистому полі, попереду лінії окопів. Зенітник, чоловік років 60, під час бою сидить у кріслі навідника над головами товаришів, відкритий усім вітрам і осколкам. До зенітки нікого не підпускає, помічників розігнав, постріляти не дає:

— Куди ви лізете? А як підстрелять! Що тоді? Сидіть у своєму окопі і не висовуйтеся.

— А ти ж як?

— Ти, синку, до мене не рівняйся! Доживи до мого віку спочатку, дітей вирости, внуків діждись, і аж тоді можеш робити, що захочеш. Це я вдома нікому вже непотрібний, зайнятися нічим, хіба що сидіти і на свою бабу дивитись. Краще я тут трохи повоюю. Вас, дурників, менше призвуть. От і користь. А як ще й якогось москаля завалю, то перевиконаю план на двісті відсотків.

АГС-17

На автоматичному гранатометі новобранець зробив кілька одиночних пострілів. ВОГи^[22] акуратно лягли на поле попереду сепарських позицій. Саме «лягли», а не вибухнули. Розривів не було.

— Братан, що там з АГСом, заклинило? — перекрикуючи стрілокотню, запитав сусід.

— Та ні, але ВОГи чомусь не спрацьовують. Може браковані? Треба інший цинк відкрити. Ану ще ти подивись!

— Зачекай, бінокль візьму.

Ще кілька пострілів.

В оптику чітко видно, як ВОГи падають у полі і пірнають, розбризкуючи дамбаську болотяку.

— Детонатор не спрацьовує, не відчуває перешкоди. Але ти не засмучуйся. Насипай густенько, мінуй кацапам опорнік. Рано чи пізно сепари на ті ВОГи наступлять, дотиснуть детонатори і отримають від тебе привітаннячко. Сьогодні побудеш сапером.

* * *

Гранатометник вистріляв кілька равликів^[23]. Коли випала стрічка, стрільбу зупинив, і крайня граната залишилася у стволі. Коли це хто на гранатометі контрольні постріли робив і на запобіжник його ставив? Це ж не автомат! Порожнього равлика зняли, повного з гранатами причепили. Так і залишили.

Пізніше вирішили АГС перенести. Команділа із чотирма бійцями взяли і потягли. Коліном випадково притиснули спуск.

Бах!

Граната якимсь дивом проминула десять ніг і зарилася у бруствер. Добре, що боєприпаси до АГСа зводяться, лише пролетівши безпечну для стрільця відстань, і граната не вибухнула під ногами. Але ж колись вона таки має вибухнути! Розкопувати бруствер страшно — будемо здалеку розстрілювати. Принесли кулемет, влупили кілька черг. Без результату. Чи то граната зарилася занадто глибоко, чи то підірвати її з казенної частини нереально.

Гукнули на допомогу саперів. Ті завжди раді старатись, поклали зверху кілька тротилових шашок, розтягнули вогнепровідний шнур.

Бу-бух!

Тепер маємо півтораметрову діру в бруствері.

Пів дня закопувати.
Що не день — якась нова розвага.

Мозаїка клапанів

Кожен клапан — унікальна мозаїка. Різна місцевість, різна відстань до москалів, різні люди.

Є клапани скупчені, на яких між бліндажами, технікою й різними об'єктами по 10–15 метрів. А є розтягнуті на два поля, і до сусіда не докричишся, бо він може бути за пів кілометра. Є зариті глибоко в землю, навіть позиції і ходи сполучення в окопах перекриті. А є такі, де досі ночують у наметах, сподіваючись на захист дерев й удачу.

Особовий склад теж дуже різношерстий. Танкісти з танками майже завжди прикомандировані. Оперативно в підпорядкуванні старшому клапана, але фактично їхнє начальство десь дуже далеко. Ще на клапанах водяться розвідники. Розвідка батальйону, розвідувальна рота бригади, розвідувальний батальйон сектору, спецназ — іноді на одному клапані можуть бути вони усі. Одні приїдуть, пороздивляються і їдуть, інші живуть місяцями. Бувають артилерійські коректувальники. Приїжджають рити окопи й бліндажі колупатори. Зв'язківці на шишаріках. Часті гості — сапери (куди ж без них!). Протитанкова артилерія. Поряд стоять мінометні дивізіони. Ховається по лісосмугах протиповітряна оборона. Якщо через клапан проходить відкрита для проїзду дорога, там з'являються прикордонники і менти — перевіряють документи, риються в багажниках, збивають гроші. Словом, це вже буде блокпост (як пост ДАІ).

А ще кожен клапан — це мурашник і колгосп одночасно.

На думку керівництва, на передовій панує повна анархія. Насправді ж (у більшості випадків) кожен спокійно і без метушні робить свою роботу. Хтось стоїть на посту. Хтось носить воду. Облаштовує бліндаж. Розмовляє по телефону. Готує їжу. Пере речі. Обслуговує техніку. Дивиться фільм на смартфоні. Їсть. Спить. Купається. Чистить зброю. Рубає дрова. Точить ляси з товаришами.

Хтось іде по боєприпаси. Хтось по воду. По продукти. На заправку. У госпіталь. У відпустку. У магазин. У штаб.

Із першого погляду навіть і не скажеш, що усі ці люди воюють, і головне завдання в них одне — тримати оборону на своїй ділянці

фронту.

Теоретично ти воюєш, але на практиці з ранку до вечора робиш сотні інших справ і натискаєш на курок лише час від часу. У метушні побуту війни на пафос часу не залишається.

Командирів, які живуть у тилу і приїжджають лише покерувати, тут не поважають, а деяких відверто ненавидять. Були випадки, коли таких самодурів тихенько прикопували у лісосмугах і оголошували зниклими безвісти.

На клапан приїхав генерал-прикордонник. Походив, позаглядав, скривив пику і ткнув пальцем на недолік. А оскільки з місцевих поряд був лише наш Кузя, то й звернувся генерал до нього:

— Негайно виправити!

— Мені що, робити більше нічого? — огризнувся розвідник.

— Яке в тебе звання? — завищав генерал, і ліва повіка у нього засіпалась.

— Пішов ти, — теж почав сердитись Кузя.

— Як твоє прізвище? — генерал сатанів і вже бризкав слиною.

— А воно тебе колише?

— Та я генерал!

— Та мені плювати! — повернувся і пішов.

Генералу нічого більше не залишалось, як піти далі шукати своїх особистих підлеглих. Знайшов прикордонників, зірвав на них злість, викричався й знайшов недоліки. Дав п'ятнадцять хвилин на усунення: позбирати недопалки і позакопувати ямки від мін. Через п'ять хвилин, як на замовлення, почувся шурхіт, і на клапан посипалися міни. Генерал плюхнувся в ямку від 120-міліметрової міни, заплющив очі й з виглядом «я у хатці» завмер. Мабуть, із фільмів про війну запам'ятав байку, що снаряд двічі в одну вирву не потрапляє. Щойно обстріл притих, він рвонув до машини, на ходу обтріпуючи бронезилет.

— Товаришу генерале, а як же ямки? — підколов хтось із прикордонників.

— Чорт з ними, — махнув рукою не повертаючи голови генерал, скочив у машину й поїхав.

Чомусь я дуже ненавиджу начальство. Як бачу, то в 90 % випадків хочеться хоча б у морду плюнути.

Влучили

На початку війни окупанти ставили свою техніку поближче до житлових будинків, використовуючи людей як живий щит. Ця тактика діяла до тих пір, поки професіоналізм наших артилеристів не виріс настільки, що вони могли влучити по танку за двадцять кілометрів із точністю до метра. А ще й до того ж на окупованій території вистачає вірних людей, які залюбки передають нам місця дислокації найманців та їхньої військової техніки. Одним словом, наша Ліра почала колошматити окупантів просто на вулицях. Вони змінили тактику й почали ховати техніку від спостережливих місцевих жителів у промислових зонах та поміж териконами шахт. Одночасно більшість патріотів покинули окуповані території. Але на той момент ми вже мали достатню кількість безпілотників, щоб відслідковувати переміщення й місця дислокації кацапської техніки з повітря.

Артилеристи, біднесенькі, стоять далеко від передової і майже ніколи не бачать результатів своєї роботи. Отримали координати й влучили в білий світ як у копійчку.

От і того вечора Ліра накрила цілі в Горлівці. Влучила дуже вдало, нічні пожежі вже кілька годин видно на усіх клапанах. Ми радіємо як діти. Була навіть ідея хоровод затанцювати. У нападі безмежного щастя телефонуємо на Ліру знайомим артилеристам:

— Привіт, братва, гарно ви Горлівку підпалили!

— А що, кудись влучили?

— Не те слово, горить як новорічна ялинка!

— Хлопці, чуєте? Розвідка передає, що ми влучили! Ур-р-ра! Наливай!

Сапери

Ніколи не ходи там, де п'яні сапери розтяжки ставили.

(Військова мудрість)

Розвідувальна група на нейтральній території йде по лісосмузі. Біля сухої гілки, завтовшки приблизно як держак від лопати, Руля (сапер) зупинився. Вигорнув під краєм гілки ямку, ґрунт викинув у куці. Взяв гранату Ф-1, запхав у ямку. Однією рукою притискає гілкою гранату, іншою рукою повільно тягне кільце. Група стоїть, спостерігає. Всі бояться дихнути. Що сильніше: пружина в гранаті чи вага гілки? Руля витягнув чеку, починає помалу розслабляти руку. Долоні спітніли.

Хочеться рвонутися і десь заховатися. Але куди ж ти втечеш, якщо тут на кожне ворухіння в зеленці обстрілюють з усіх боків? І куди ти заховаєшся від Ф-1, якщо навколо лише кущі й тонкі деревця? Руля повністю відпустив гілку, обережно відійшов на два кроки назад, голосно видихнув:

— Пішли далі! Як будемо повертатись, це місце доведеться кругом обійти. І не дихати в ту сторону. А ще краще навіть не дивитись.

Щоб ти був здоровий...

* * *

У пляшку з відбитим горлечком запихається граната, кільце з чекою витягується, а лапка лишається затиснутою всередині. Цей пристрій чіпляється десь на дереві в стані непевної рівноваги. До гранати прив'язується волосінь, іншим кінцем — до гілочки. Як хто зачепить гілочку, розчехована граната просто висковзне з пляшки під ноги. Бум!!!

* * *

У гранату на розтяжки замість штатного запалу, котрий із клацанням відкидає лапку і потім через кілька секунд спрацьовує, вкручується запал від міни, який вибухає миттєво. Шансів немає.

* * *

У зеленці просто прив'язується шворка, а до тонесеньких гілочок, які заважають роздивитися, що ж там на кінці шворки — гранати в пляшках. А там, де шворку можна переступити, — протипіхотна міна. Сюрпри-и-и-з!

* * *

Якщо хтось із місцевих хоче купити гранату, то і для такого випадку в грамотного сапера рецепт знайдеться. Потрібно акуратно розібрати запал і виколупати з нього заряд. Натомість натовкти пластит і знову зібрати. Гранату з таким запалом із чистою совістю можна продавати хоч сепарам, хоч москалям. Кому завгодно! Хай мерзота спробує використати іграшку, висмикне кільце й кине. Запал не чекатиме три секунди до спрацювання уповільнювача, а здетонує відразу, як відлетить лапка. Фактично за пару метрів над головою в ідіота. Мінус один!

* * *

На сусідньому клапані в лісосмузі валяється ціла купа танкових снарядів.

— А чому вони тут лежать?

— Кардани думають, що нема кому вкрасти.

— От якраз у цьому вони дуже сильно помиляються...

Через пів години сапер Ромчик Сепар волочить осколково-фугасний снаряд. Тихо стирив і пішов — називається знайшов. Або на щось виміняв.

— Навіщо він тобі?

— Розберу й на розтяжку поставлю!

Болванка кілограмів десять, нести хтозна-куди. Крекче, піт котиться, але вигляд щасливий. Ні сил, ні часу, ні здоров'я не шкода, навіть про безпеку забув. От що означає робити корисну для «братського народу» роботу!

Макарони

Солдат — це та ж сама дитина, лише причадили у нього більші й автомат справжній.

(Військова мудрість)

Кожен укроп мріє залишити широкий слід на кацапських кладовищах. От і Ромчик Сепар заповзвся створити ексклюзивний вибуховий пристрій. Буйна фантазія сапера поєднувала в одне ціле запали від гранат, пластит, банки з-під пива, різні види пороху, реактивні боеприпаси і ще чорт знає що. Саморобки виходили симпатичні, хоча логіка вимагала триматися від того креативу подалі.

Під столом на нашій кухні лежав жмут «макаронин», довгого, сантиметрів сорок пороху з дірочкою по центру. Отвір придумали, щоб порох у снарядові інтенсивніше й рівномірніше горів.

А на передку «макарони» використовують, щоб розпалювати вогонь.

Одного разу хтось із хлопців, коли вогонь запалав, кинув залишки «макаронини» не у вогнище, а під ноги. І притоптав, щоб не горіло. Але через секунду трубка ожила. Свиснула, виплюнула струмінь газу, відскочила на кілька метрів убік і вибухнула, розірвавшись на шматки. Виявляється, горіння всередині «макаронини» продовжується, і гази її рвуть на клапті.

Експеримент повторили.

Через кілька хвилин біля нашого розташування свистіли, вибухали й літали цілі жмені поламаних «макаронин». А поміж ними скакали, реготали на весь клапан і намагалися підняти в повітря обидві ноги п'ятеро розвідників.

Як мало треба, щоб солдата порадувати: жменю пороху під ноги. Я почувався абсолютно щасливим.

Кролятники

Троє, щільно притулившись, дивилися фільм на смартфоні. Треба бути поближче до екрану, якщо хочеш щось роздивитися в хмарі диму. У невеличкому чотиримісному бліндажі курило п'ятеро. Я прокинувся о 02:30 ночі, бо залежав руку. Щоб поміститися вшістьох, мусимо спати на одному боці. Вдихаю цигарковий сморід і перекручуюся у спальнику на другу руку. Так легше, але тепер лампочка світить в обличчя і кінотеатр прямо перед носом. Хол-е-е-ра!

Ноги моєї більше тут не буде!

Зранку між деревами зробив нари два на три метри (щоб нам зі Светою не було тісно!). Над ними збив двосторонній навіс, трохи більший за нари й опертий на землю. Боки обтягнув плівкою. І хоча на задню стіну матеріалу не вистачило, на голову не литиме. За взірець була тримісна хатка, яку змайстрував Ватаг ще до мого приїзду на клапан. Ромчик Сепар теж змайстрував куреня поряд, але на ніжках і з пласким дахом.

— Дивлюся, лісосмуга швидко обростає кролятьниками, — оцінив нашу роботу Злобний Гном.

Ватаг і Злобний Гном — зв'язківці, екіпаж шишаріка. Оскільки в розвідки свого транспорту поки що нема, вони возять нас на своїй машині, а доповнює картину дружби родів військ сапер — Ромчик Сепар.

Злобний Гном — невисокий і повненький. Позивного отримав за те, що галасливо й багато розмовляє сердитим голосом. На перший погляд дуже вредний і сварливий, а насправді добра людина. Він водій і за сумісництвом кулеметник. Ватаг так само невисокий, але в усьому іншому повна протилежність своєму напарнику — разів у сто спокійніший і мовчазніший. Якби хто їх склав до купи, а тоді розділив

навпіл, вийшло б два абсолютно звичайні середньостатистичні мужики.

Швидко потекли дні, заповнені вщерть дрібними турботами, раптовими небезпеками і нехитрими розвагами.

На свій день народження Ромчик купив півторалітрову пляшку пива, розлив по кружках між любителями напою й увесь вечір приймав вітання по телефону.

Засинав я під бу-бу-бу. Підскочив від вибуху. Як був стрибнув у кросівки і вже на ходу прокинувся від крику Ромчика:

— У кого є джгут?! Мені руку перебило!

Ромчик пробіг повз мене, я рвонув слідом. Треба його зловити й перев'язати. Хто знає, куди він в шоці може забігти на адреналіні. Шукай потім по всій лісосмузі в пільмі, та й кров витікає, час дорогий. Спросоння не змикитив, що міна летіла не одна. Наступним вибухом Сепара закинуло до хатки Ватага, а я приземлився на два метри нижче рівня землі, на вході у бліндаж.

— Démon, ти як? — підхоплюють мене руки товаришів.

— Неначе мене відлупцювали... — руки подерті, штани на клапті.

— На вигляд так і є.

Сепару, присвічуючи телефонами, накрутили два джгути і повезли в лікарню. Міни рвалися в кронах дерев і густенько переорювали поле. Бліндаж Міхалича взагалі не обзивався по рації на перекличку.

Коректувальники з Ліри почули ворога і вимагали координати мінометів, щоб накрити їх по гарячих слідах. Але що ти вночі розбереш, особливо якщо міномети пересувні і стріляють десь з-позад численних Горлівських териконів. Дали одне з можливих місць їхнього розташування, гаубиці гупнули разок, але нам це не допомогло. Не дарма москалі вночі обстрілюють.

— Що будемо робити?

— Сидимо тут, обстріл дуже щільний.

— А раптом зараз москалі в наступ посунуть?

— Треба йти на позиції в окоп, займати оборону.

— То йдемо чи сидимо в бліндажі?

— Якщо це наступ, у бліндажі нам хана.

— Треба йти.

— Вирішуємо, і всі робимо так, як вирішимо.

— Якщо всі разом — ніде не страшно...

— Йдемо.

У паузах між вибухами і шелестом мін позбирали розгрузки і заскочили в окоп. А там черговий сюрприз дня — одна з перших мін влетіла у окоп і вибухнула просто на позиції, порозкидавши патрони. Добре, що ми не так швидко зайняли місця для оборони, бо вже мали б двохсотого в доповнення до трьохсотого. Бронежилети і каски завжди на позиціях, чекають нас. Ми тепер готові на все, дуже грізні і войовничі.

Просиділи в окопах до світанку, наступу не дочекались.

Просто черговий обстріл.

Просто цифра в стрічці новин.

«За минулу добу терористи N разів обстріляли позиції сил АТО».

Ніч без сну.

Залитий кров'ю табір.

Порожній кролятник Ромчика Сепара.

Екскурсія

На ранок наша група була, м'яко кажучи, у неповному складі. Злобний Гном і Ватаг пів ночі возили Ромчика Сепара по лікарнях і не виспалися. Медик був у відпустці. Купе вже кілька днів допомагав групі на сусідньому клапані. А вивихнута ліва нога Кривбаса тільки-но перестала боліти, тому його теж не взяли на вихід. Пішли утрюх...

Повертаючись із нейтральної території, ми підійшли до мінного поля, з іншого боку якого були вже наші позиції, майже рідний клапан. І тут над головою прошелестіла міна. Кузя і Буч відразу почали нюхати озимину, а я перебіг дорогу й шаснув в окоп, дуже доречно викопаний напередодні бригадним колупатором. Після першого залпу стало нудно, і я випхав голову нагору:

— Не бажаєте перебраться в окопчик?

Гуп!

Гуп!

Що цікаво, окоп на позиціях глибиною в пояс, а тут — по шию. Хлопці думали, що я акуратно виглядав з міркувань безпеки, і стрибнули зопалу. У Кузі 15 кг розгрузка і зросту всього нічого, поки долетів, устиг злякатись, ноги мало не відбив. Добре, що дно м'яке. Міномети методично крили наш клапан. Із усього було видно, що це

надовго. Який дурень піде з того місця, де міні просто шелестять, туди, де вони на голову сипляться? До кінця обстрілу сидимо тут...

Далі розповідають очевидці.

Кривбас: «Під'їжджає шишарік, висипається десяток тіл із майором на чолі. Привезли з відпустки медика, а заодно новобранцям передову показати. Їм же цікаво, чому старожили звідси повертатися не хочуть. Усі в броні, каски, розгрузки. Модні такі, новенькі. Майор попросив показати що до чого. Я йду, показую, розказую. Музика на рації. Стадо — за мною, розпитують, галасують.

— А сепари на вас часто нападають?

— Он бачите, за 600 метрів через поле лісосмуга? Кожен вечір сепари з неї вилазять і сунуть на нас юрбами. Я заскакую в окоп і починаю косити їх із кулемета. А хлопці мені допомагають стрічки патронами забивати.

Здивовано-серйозні погляди, далі хтось розуміє, що я жартую:

— Га-га-га!

Раптом чую, щось не так.

— Ану тихіше!

Замовкають, і тут у повітрі шелест...

— Міні!!!

— А що нам робити? — десять пар переляканих очей.

— Тікайте! — не зовсім в тему вереснув, стартуючи, майор.

Вони як ломануться! Мінімум двоє наступило мені на ногу. І в крайню позицію окопу з розгону — плиг! Плиг! Як жаби, у три шари. Один не розрахував своєї ваги з екіпіровкою, до окопу не дострибнув, упав на землю й перекотився. Окоп заповнили вщерть. Мені нема куди влізти й кулемета поставити, це ж взагалі була моя позиція.

— Вас же всіх однією міною накриє! Розтягнулись по окопу!»

Злобний Гном: «Купа починає ворухитись і рачки, підпихаючи один одного касками у м'які місця, суне на дальній край. При цьому плечима, ліктями й автоматами немилосердно знімають стружку зі стін окопу. Одне чудо впихається на мою позицію. Із-під каски витріщилися круглі, як п'ятаки, очі.

— Ти що, хочеш тут здохнути разом зі мною?!!

— Ні...

— Ну то шуруй далі!

Поряд зупиняється ще один:

— А що тепер буде, я кулемет нагорі залишив?

— Він тобі зараз треба?

— Ні...

— То сиди тихо, потім забереш... Воїн бобра!»

Медик: «Сиджу на пеньочку, курю. Тут туша в броні, розгрузці й касці об землю біля мене: ляп! І руками каску ще до землі притискає. Міна рвонула, це чудо піднімає перелякані очі. Кліп-кліп. Знову свист. Він руками за каску і сам себе мордою об землю — хрясь! І так кілька разів. Я думав, яму в стежці виб'є. І чого ото так нервуватися, міни лягають біля Мухобоя, метрів за триста збоку».

Злобний Гном: «Наче все затихло, натовп повилазив з окопу, обтрушуються, познаходили свої автомати. І тут знову міни. Цього разу вже жодних команд не треба було. Усе стадо дружно ломанулося в бліндаж. Я їм згори:

— Ви куди, це ж братська могила!

Але хрін ти їх із бліндажа виманиш. Майор як біг до бліндажа, то перечепився й впав біля шишаріка. Там і заліг. Коли притихло, командує:

— Бігом у машину!

Броненосці з бліндажа одне за одним стартоннули як на стометрівку, і в будку з розгону! Із усією амуніцією! Вскакують у шишарік без пауз і на льоту пакуються. Як в тетрисі на максимальних швидкостях. У бригаді вантажилися в нього хвилин п'ятнадцять, насилу втовклися. А тут від команди вантажитися до старту машини минуло від сили десять секунд. Майор доганяє ззаду і кричить:

— Ну що, синки, сподобалась екскурсія на передок?»

Орлик: «Повертається з передка шишарік, із кабіни виходить майор, а з будки висипаються новобранці. Коли дивлюся, в одного губи трусяться і сльози на очах.

— Пачему ви, таварісць майор, не сказалі, што па нас будут стрелять?

— Ти ба, яка несподіванка! А коли сказати треба було? Коли призивали, у військкоматі, чи коли на війну приїхав?»

Давно ми вже так не веселилися, правду кажуть: «Хто в армії служив, той у цирку не сміється».

У Кривбаса три дні потім боліла відтоптана права нога. От слони.

Ціна

Бригадний психолог довго порівнював таблички та графіки, шаманив над анкетами і зрештою авторитетно заявив:

— На момент закінчення Дебальцівської кампанії стрес бійців, що вийшли з оточення і несли втрати, виявився меншим, чим у їхніх товаришів, що знаходилися у відносній безпеці за межами плацдарму і намагалися прийти на допомогу.

У дитсадку просто. Друг — це той, хто з тобою грається.

У дорослому житті складніше. Друг — це той, хто щось робить для тебе (пізнається в біді).

На війні навпаки. Друг — це той, для кого ти щось робиш. Бо війна — це дзеркало, яке постійно показує, що в тебе всередині. Тут дружба має чітко визначену ціну. Настільки високу, наскільки готовий сплатити за неї ти сам. Такий підхід спрощує відносини, скасовує взаєморозрахунки і підвищує самооцінку. А ще дає відчуття спокійної радості лише від того простого факту, що твої друзі є десь живі на цьому світі.

Мінування

Мінування перше.

Поле йде будка саперів, періодично зупиняється, з неї вивантажують ящики з протитанковими мінами. Сапери обережно кладуть кожну міну в правильний порядок, вкручують детонатор, знімають чеку і запускають механізм бойового взводу. Механізми трьох чи чотирьох мін деренчать, як прабабусин будильник. Порожні ящики повертають у будку.

Мінування десяте.

Край поля лежить купа порожніх ящиків із-під мін. Поле повільно йде будка, з неї подають міни з уже вкрученими детонаторами й зірваною чекою. Сапери, які йдуть слідом, просто опускають міни під ноги й запускають таймер взводу. Позаду них деренчить десяток мін.

Мінування двадцяте.

Край поля купа битих ящиків. Поле повільно йде самотня будка саперів. У будці починає деренчати міна, і її копняком виштовхують

назовні по гладенькій підлозі. Міна гепається на землю в майже правильний рядочок і продовжує деренчати, як і кілька десятків її подружок. Збоку здається, що вони сердяться на саперів за неделікатне ставлення, а вояки мовчки тікають, як від сварливих баб на базарі.

Минування N-не, невдале.

Виштовхнута з будки міна падає на ребро, підскакує на грудці і закочується прямо під колесо. Бах!!!!

Сапер — професія небезпечна. Дуже.

Добавка

На клапан прибуло поповнення. Із собою ні їжі не привезли, ні води. Бліндажів вільних нема, де житимуть — невідомо.

Сяк-так по одному, по двоє розіпхали їх по сусідніх бліндажах.

Кривбас варить вечерю. Підходить Ватаг:

— Треба хлопців погодувати.

— Я собі варю, і вам трохи. На всіх не вистачить.

— А що ж вони їстимуть?

— Хай беруть і варять. Продукти є.

— Ну, давай, хай сьогодні повечеряють із нами, а завтра вже самі готують.

— ...

Прийшли воїни, посьорбали суп. Теоретично мала би прозвучати подяка, але вийшло по-іншому:

— А на друге що буде?

Кривбас завис так швидко, що не встиг навіть здивуватися. Зреагував Кузя:

— Бамбулей по горбу лопатою...

Наш народ ніяк не звикне, що мама і бабуся вдома залишилися і турбуватися за них нікому. Складно декому без няньки...

Майстер-клас

На передову прибули мінометники-новобранці. Теорію знають, на полігонах стріляли непогано. Аби ще трохи бойового досвіду, ціни б їм не було. Командир мінометників домовився із сусідами-добровольцями

про обмін досвідом і невеличке практичне заняття зі стрільби по справжньому противнику в бойовій обстановці.

Підходящий об'єкт для тренувань знайшовся швидко. Крайнім призначили ДОТ із ДШК за півтора кілометра від наших позицій у межах прямого бачення. Прибули «гуру»: Болгарин з напарником. Усі гуртом розгорнули «Васильок».

— Ви що, стріляти будете? — де не взяли розвідники.

— Та кинемо парочку мін.

— Мужики, пів години тому наші спостерігачі помітили між деревами неправильно замаскований сепарський Урал. Координати вже розрахували, тут три кілометри усього. Накриєте?

— Із дорогою душею! Диктуйте. А спостерігачу на пост передайте, хай уважно дивиться і коректує вогонь.

Василька трохи повернули. Вкинули касету на чотири міни. Бах-бах-бах-БАХ! Чорний дим...

— Не знаю, чи в Урал, але кудись точно влучили.

— Ну ви й чорти! — вийшов на зв'язок спостерігач. — Дві міни влетіли просто в лобове скло. Снайпери!

Очі новобранців щасливо заблищали.

— І де той обіцяний ДОТ? — уже голосом господаря озвався Болгарин.

Міномет налаштували на настільну стрільбу й перша касета мін лягла поряд із ДОТом. Сепари поховалися усередину й затихли. Поправочка. Друга касета. Ще ближче. Третя касета. Одна міна влітає просто в амбразуру ДОТу. Вибухнуло, наче від гаубичного снаряду.

— Боєкомплект здетонував, — відмітив розвідник, коли уламки бетонних блоків упали на землю в новій, трохи хаотичній композиції.

— Ага, помітна вийшла братська могила.

— Я думав, так лише в кіно буває.

— Класно бути мінометником, — переморгнулися новобранці.

— Класно москалів мочити. А чим, то вже не так важливо. У цій справі головне кількість.

Чайок

Хто хоч раз бував у поході та пив чай, заварений на вогні, добре пам'ятає цей тонкий аромат і особливий присмак.

Рецепт простий: відро води довести до кипіння, кинути жменю заварки (головне, щоб не в пакетиках) і відразу зняти. Хай кілька хвилин настоїться під кришкою, тоді додати цукру й можна пити.

Весь секрет у тому, що вода на вогнищі трохи «прокопчується» димком. Тому навіть найдорожчий чай, заварений вдома, програватиме дешевому, завареному на живому вогні. Це абсолютно різні смакові категорії.

П'ятеро бійців вирішили попиту чайку. Організували вогнище. І тут трохи невчасно мінометний обстріл. Розбіглися по позиціях. Після обстрілу приходять — дрова прогоріли. Підкидали ще дров, почепили казанок із водою. Знову обстріл. Розбіглись. Зійшлись — казанок вибухом перекинуло. Долили води, підкинули дров. Вода ось-ось закипить. Ще обстріл, але вже надовго. Прийшли — вода холодна. Чи то не закипіла, чи вже встигла охолонути. Скільки було лайки, пропустимо. Один не витримав, попив води і пішов собі, а четверо затятих всілися навколо вогню і продовжують готувати. Знову обстріл. Все, набридло бігати, ніхто нікуди не йде, сидять і дивляться, як вода закипає. Одна міна падає поряд. Троє потрапило в госпіталь, одному пощастило.

Хоча не зовсім. Чаю ж він таки не попив.

Документація

Двоє старшин:

— Я просто в шоці. У мене вже цілий ящик із документацією. Снарядний!

— Така сама морока. А в тебе в тому ящику сало лежить чи мед?

— ...?

— У мене банка з медом. Ну, дивись: якщо доведеться «драпати», що з документами робити? Га? Пачка паперу горить погано, а по одному папірцю палити часу немає. Відкриваю мед, гукаю ще двох спеціально підготовлених бійців, і ми дружно все це з'їдаємо. Зі щасливими, поміть, пиками!

— Та ну, я краще в цей ящик гранату засуну.

— Ні-і-і! Від гранати папірці просто розлетяться. Противник їх збере й знатиме, скільки в підрозділі втрачених кружок, ложок і трусів. Е-е-е?

— Голова!

Стукач

Приїзд волонтерського мікроавтобуса — завжди подія. Вдома L понасмажувала й понапікала цілу купу всячини, прихопила консервацію, передачі та замовлення. Посходилися вояки, заглядають один одному через плече: що ж там є смачненького? L те все роздавала й почувалася Снігуркою в дитячому садку. Раптом на зв'язок по рації вийшла група, яка саме працювала на нейтральній території:

— Нас засікли й активно обстрілюють. Є загроза оточення. Відійти можна лише по відкритій місцевості. Пішки без втрат не проскочимо. Виручайте, треба транспорт і прикриття.

На групу вогневої підтримки людей вистачає. Зброя підходяща є, пара ДШК та кілька АГСів. А от із транспортом — проблема, під руками лише один бардак. На нього обидві групи зі зброєю не помістяться. Або на прикриття менше людей брати, або потім частина людей все одно пішки відходитиме.

— Так давайте ми підскочимо, заберемо хлопців! Правда, S? — L до свого водія.

— Звичайно! Раз плюнути!

— Та ви що? Волонтерів у бій? Категорично «Ні»!

Зрештою, поки група прикриття з озброєнням вантажилася, волонтери таки умовили старшого. Бардак поїхав навпрошки, а бусик із провідником — польовою дорогою.

Коли глядь — на узбіччі якийсь мужик стоїть, руками розмахує. Пригальмували.

— Укропи вон туду пашлі, іх п челавек. Ета я вам званіл. Єдьте бистрее, а то скроюца!

По газах, і через кілька хвилин були на місці. Група прикриття заїхала трохи збоку і влаштувала такий шарварок, що ніхто з москалів навіть не помітив бусика, який швидко проскочив туди-назад і вивіз розвідгрупу. Вертають уже гуртом, а мужик досі біля дороги стоїть.

— S, зупинися, хай хлопці йому хоч морду наб'ють!

І L коротко розповіла групі, що саме цей мужик їх помітив і здав сепарам.

S пригальмував. Хлопці висипали з буса і дружно всадили в стукача по різку патронів з усіх стволів. Із такою кількістю свинцю, як хто його знайде, не відразу й розбере, куди тягнути: до патологоанатома чи в пункт прийому металу.

— То це що, виходить, через мене людина загинула? — не зовсім доречно згадала заповіді L.

— Не людина, а ворог. Зрадник і стукач.

— Він через свою власну тупість загинув, нічєїї вини тут немає.

— Ми сюди не морди бити приїхали.

— Ви в бій самі напросились, не подобається війна — дома треба було сидіти.

— Так це ж радість: сепари мінус один!!!

L та S продовжують возити допомогу в АТО.

Пояснювальні

Наступного дня нас забрали з передової. Виявляється, штаб сектору нарешті дозволив відпустки, і всіх старожилів відпустили одночасно в першу партію. Одна лише проблема: хтось наябедничав ротному, що кількох наших на шостому клапані бачили під мухою, і їм перед від'їздом довелося написати пояснювальні.

Із пояснювальної Малиша:

«Я ходив похитуючись, так як було дуже жарко і я випив трохи пива».

Із пояснювальної Купе:

«Я вживав спиртні напої з метою добування в місцевого населення розвідувальної інформації про переміщення противника вздовж нашої лінії оборони. Кількість випитого спиртного не перешкоджала мені виконувати поставлене бойове завдання».

СПОСТЕРЕЖНИЙ ПОСТ

«Топольки»

Пояснювальні, мабуть, не дуже сподобалися ротному, бо наступного після відпустки дня Купе й Малиша перевели в комендантський взвод. Ох вони й раділи! Вирватися з божевільні розвідки, подалі від Команділи, що може бути краще? Інших старожилів того ж дня відправили на спостережні пости на передову. Настала наша черга радіти. Так я потрапив на «Топольки».

Місце специфічне. На верхівці плаского, порослого кущами й деревцями терикону обладнали позицію для спостереження за переднім краєм сепарів. Кілька бліндажів, літній душ і туалет. Раз на кілька днів привозять сухпайок і питну воду. Шість вояків чергують по дві години, двічі на добу. Мені випало чергувати з восьмої до десятої, вранці і ввечері. Вранці, після зміни, починаю готувати їсти. Хлопці, хто виспався після нічної варті, допомагають, потім усі разом обідаємо. Далі на вибір: залягти спати в холодочку під абрикосою, дивитися фільм на смартфоні чи ще щось. Годині о шостій гуртом готуємо собі вечерю. Після вечері я приймаю душ, одягаюся, взуваюся і йду на пост. На посту кілька біноклів і лазерний прилад розвідника. У бінокль методично передивляєшся усі відомі позиції сепарів і вогневі точки. Якщо починається перестрілка, намагаєшся на тому боці щось нове запримітити. Тоді визначаєш кут на об'єкт, відстань і перераховуєш все це в координати. Що робити з координатами — про те чудово знають артилеристи. Поряд лежить рація, налаштована на сепарські частоти. Всю вогневу активність противника, переміщення техніки й перемови по рації записуєш у журнал спостережень. Із біноклем у лівій руці й ручкою в правій дві години на посту пролітають непомітно. Повернувся з поста, почистив зуби, розстелив каремат зі спальником під абрикосою і вмовився спати. Вранці прокидаєшся і знову на пост. Раз на кілька днів прогулюємося пішки на сусідні клапани і ведемо спостереження ще й з їхніх позицій. Через день хтось із нас мусить їздити по воду. Я записую різні фронтіві історії. На нейтральній території багато занедбаних дач, і ми майже щодня навідуємося туди пастися на черешню, малину й полуниці.

Приємна перевага життя на височині — майже повна відсутність мух і комарів.

З часом стало зрозуміло: із нашого спостережного посту й сусідніх клапанів видно не все, що хочеться. Сепари ховають техніку за териконами й у зеленці, побачити її можна лише згори.

— Мужики, нам для роботи розвідки зі штабу квадрокоптер видали, хай ротний привезе.

— Знаючи нашого Команділу... але телефонуйте.

— Товаришу майоре, тут є потреба в безпілотнику, ви як будете продукти до нас везти, прихопіть із собою.

— Пасмо́трім.

Колискова

На війні сплять більше. Хоча не завжди вночі. І рідко більше кількох годин поспіль. Тут є три важливих причини прокинутися: чергування, обстріл і голод. Відчергував — знову ліг. Обстріл закінчується — мостишся спати далі. Якщо зголоднів, трохи складніше. Спочатку нашвидку перекушуєш і починаєш варити щось суттєве. А як вже добре поїси, знову залягаєш, щоб жирок зав'язався.

Від сну уривками швидко з'являється звичка засинати щоразу, коли ситий і зручно лежиш. Спати по чотири-шість разів на добу? Та легко. Є вільний час — спиш про запас. Проспати десять годин із двадцяти чотирьох — теж не рекорд. Солдат спить — служба йде. Сплячих без важливої причини не будять. Навіщо? Роботу можна й без них зробити. Або зробити пізніше. Хто це тут куди поспішає? Усі там будемо.

На спостережному посту я намагався швидше лягати спати. Чергування відстояв, щоденні справи завершено, не голодний, трохи втомлений, лежиш собі зручненько і роздивляєшся зоряне небо. Так ліньки, так добре, так затишно! У цей же час, коли сутінки непомітно переливаються у темряву, стає добре видно безпілотники. Рухливі зірочки літають із різною швидкістю, на різній висоті й у різних напрямках, але найкраще видно ті, котрі рухаються над лінією фронту. Про їхню появу сповіщає Дашка третього клапана. Черги трасерів точно вказують на літачок і супроводжують якийсь час його політ. Коли безпілотник залітає в зону досяжності сепарських кулеметів, ті також пускають салюти. Потім безпілотник наближається до другого

клапана, і звідти його теж частенько вітає важкий кулемет. Буває, один безпілотник обстрілюють до п'яти ДШК з усіх боків. Якщо зенітник вирішує, що літак не вище двох кілометрів, зенітка теж видає кілька залпів. Отак і летить безпілотник над нейтральною територією, обстрілюваний з обох боків нашими клапанами і сепарськими опорними пунктами.

Тра-та-та-та-та! Тра-та-та... А-а-а-а-а...

Як я люблю цю колискову для дорослих хлопців!

Що б там не казали, а найміцніший і найздоровіший сон — на свіжому повітрі.

На передовій краще!

Опорний пункт

Після Мінських, вибачте за слово, «домовленостей» сепари розперізувалися що не день, то більше, і крили нас щоночі та майже щодня. Наша важка артилерія деякий час переховувалася від ОБСЄшників, і клапани відбивалися тільки стрілокотнею. Одне добре, що після штурму Дебальцевого на клапани вздовж Горлівки понавозили автоматичні гранатомети, важкі кулемети ДШК, ПТУРи, зенітки і безвідкатні гармати. Ними офіційно теж не дозволяли користуватися, але головне, що вони були...

Із Горлівки в бік Новгородського витікають два зарічки. Вони прорізали собі долини, що сходяться в селі. На висотках понад зарічками зарилися в землю п'ятий і шостий клапани, а центральний — трохи нижчий пагорб із кладовищем, стояв пустою.

Одного дня під обід із лісосмуги на центральний горбочок виїжджає КамАЗ, із нього вивантажуються з десятків сепарів, зброя, ящики. І спокійненько так починають облаштовуватися. А що, місце гарне, до наших клапанів усього 2 км, можна навіть із кулеметів обстрілювати. Це не 3–4 км від Горлівки, звідки лише важке озброєння діставало. Командир шостого клапана по рації виходить на штаб:

— Центральний! Сепари новий опорний пункт будують прямо між нашими позиціями.

— Спостерігайте.

— Вони готують позиції для важкого озброєння.

— Спостерігайте.

— Встановлюють міномети.

— Спостерігайте.

Старший вимикає рацію.

— Загальна тривога по посту! Вогонь!

Реактивний снаряд влупив поряд із «трудівниками», трохи повалив і розкидав їхні хатки. Далі почалося. Дашка косила як у тирі. Гранати з АГСа трохи не долітали (у нього дальність усього 1700 метрів), але гранатометника це не зупинило, і він навоювався від душі. Автомати й кулемети доповнювали концерт, бо стрельнути по тимчасово живому москалю кортить кожному. На усю голову здивовані й щиро обурені порушенням режиму тиші сепари позаскакували в КамАЗ (уже без скла, з пробитими скатами) і на ободах притопили по ґрунтовці назад у Горлівку. Ящики, трупаки і тяжко поранені залишилися лежати в творчому безладі. До кладовища продірявленим було всього метрів триста. П'ятий клапан (а чим ми гірші?) теж почав лупити з усіх стволів по втікаючому за лісосмугою КамАЗу. Зенітка зносила лісосмугу мов газонокосарка. Радісно збуджені танкісти (їм взагалі рідко випадає нагода постріляти) довго прогрівали танчик, виїхали на позицію і таки встигли разок пальнути. Вибухом із КамАЗа здуло ще кілька чи то ящиків, чи то сепарів.

Усі ці побоїща роздраконили округу на добрий десяток кілометрів. Сусідні клапани позаскакували в окопи, перезарядили усі стволи і майже годину тривожилися, як бджоли у вуликах, доки дізналися про причину стрілянини і заспокоїлись.

Як сутеніло, на те місце приїхала ГАЗелька позбирати залишки. Її не чіпали, бо йти по трофеї відкритим полем під обстрілом із териконів трохи нерозумно, а трупаки кацапські нам і задарма не треба.

Ввечері, вмощуючись спати, я думав про те, який чудовий був сьогоднішній деньок. І про те, якими мають бути «голосні дні», якщо це «дні тиші».

Виховна робота

До воріт під'їжджає Урал. Із вікна виглядає щаслива морда:

— Привет, ребята! Я вам баєпріпаси прив'оз укропав мачіть!

— Заєжай! — ворота позаду зачиняються.

— Вилазь, москалику, приїхав.

Витягли з кабіни мужика років 65, десь аж із Сибіру. Новенький, ще не навчився камуфляжі розрізняти. «Асвабадітель» шахтарських народів трапився на диво балакучий і не менш злобний. Поки в'язали, увесь час верещав про укрофашистів, жидобандерівців і як він нас на шматки різатиме, коли повернеться до своїх. І усе те впереміш з відбірними матюками. Хтось із хлопців не витримав і зі словами:

— Побачимо, як ти однією рукою воюватимеш, — прострілив бандиту руку.

Але й після цього бронелобий сибіряк не заспокоївся. Поміж криками болю і матами обіцяв, що матушка-расея уже зовсім скоро винищить усіх хахлів, навіть на насіння не залишиться. А хто потрапить у полон, позаздрить в'язням інквізиції. Він або щиро вірив у власне безсмертя, або спеціально вирішив присутніх розізлити і померти мученицькою смертю «за родину, за путіна». Та померти не можна: занадто багато народу бачили тупоголового, доведеться здати СБУшникам для програми обміну полоненими. Але кілька ударів прикладом він таки випросив і замовк лише після тріску пальців на іншій руці.

Довгий день

Ввечері на посту зв'язуюся зі своїм земляком із 34-го батальйону:

— Шаляпін, що вам видно в Горлівці з п'ятого клапана?

— Нічого особливого, лише під териконом «Какашка» зенітна установка стоїть.

— Плюс^[24].

Вранці ми з Матільдою пішли на клапани Квіточка й Акваріум до старих знайомих спостерігати у бінокль Горлівку. По сепарській рації почув цікавий діалог:

— Ребята, зарплату привезлі за апрель, — так, думаю, у москалів затримка на два місяці. — Все, хто служил в апреле, падайдіте, палучіте деньгі, сігарети і ещю какієта падгони.

— А житні запасніє видавать будут?

— Не понял.

— Ну ви задачі всякіє ставіте, а житні втариє не видайоте.

Далі чую вибух. Сепарська рація відразу:

— Завхоз — Манамаху. Шчто там у вас за взриви?

— Па ходу нас апстрелялі с безаткатнава арудія.

О, наші вирішили зенітку знищити!

З того боку починають строчити з ДШК по третьому клапану (його з Горлівки найкраще видно). Третій довго не думав, влупив у відповідь із ДШК і 82-міліметрового міномета «Васильок» по сепарських позиціях навпроти себе. Москальня завела 120 мм міномети, дві САУ й нумо обстрілювати ділянку фронту з першого по сьомий клапани. Ті у відповідь теж застосували Дашки, зенітки, керовані протитанкові ракети, безвідкатну артилерію, міномети і кілька танків. Зо дві години свистопляски потроху почали затихати. Ми мали вже трьох поранених, і в цей момент вирішила включитися наша батарея 120 мм мінометів.

Сепари звикли, що важке озброєння застосовують лише вони, і їхній опорний пункт «Январь» не очікував такого сюрпризу:

— Манамах — Январю. Передайте на мінамьоти, шчто еті ідіоти на целый кіламетр прамахнулись, за сто метрав ат нас міни леглі.

Наш коректувальник уважно вислухав, підправив координати і наступний залп був уже не 4, а 12 мін.

— Ви шчто делаєте!? Прекратіте агонь, сукі!!! — тіпався Январь. — Лажись!!! — зв'язок урвався.

— Так наши уже давно не стреляют... блін... — ніяк не міг роздуплитися Манамах.

Гордий погляд коректувальника і... ще 12 мін на голову Январю.

Кілька мін лягло поблизу сепарського спостережного посту на вершині Какашки. Коректувальник у рацію:

— 50 метрів правіше.

— Зараз поправлю, — обзивається навідник.

— Якраз попадеш по верхівці терикона.

— Е-е-е... а ми не стріляємо по терикону, це хтось інший.

— А хто стріляє?

А хто його знає... Що б це був за бій та й без бардака?

Кулі із сепарського ДШК свистіли над головою. Ніколи раніше не помічав, що вони так повільно летять. Насилу втримався, щоб не підняти руку й однееньку не спіймати.

Перестрілки досягли піку. Це всерйоз і надовго. Місцеві запропонували пообідати. Дивлюсь на Матільду:

— Треба поїсти, бо ми тут застрягнемо до вечора.

Акваріум за курганом посеред чистого поля. Проскочити до кінця бою неможливо.

— Дивіться, дивіться! Хто це там совається по лісосмузі? Наші чи сепари? Дайте швидше бінокля!

— Нащо тобі той бінокль? Влупи їм над головами чергу з кулемета, а там побачимо, у чию сторону побіжать.

Розібрались. Розвідка 17-го батальйону під шумок підійшла по зеленці до сепарських бліндажів під трубами водогону і закидала їх гранатами. Через деякий час наша рація видає:

— Біля зрізаного терикону виїхав танчик.

Коректувальник мінометів лише руки потер, і майже відразу:

— Зупинити вогонь! Наказ командира сектору: всім підрозділам до 15:25 припинити вогонь. Доповісти як зрозуміли, — всі аж руки з досади опустили, старший посту:

— Плюс... — переглянулися, — 15:25.

— Суки сепари знову запросили перемир'я.

Але самі сепари стрілянину не припиняють...

І тут ще один сюрприз дня: десь далеко за спинами знайомо гупнули 152 мм гаубиці. Коректувальник з Ліри розтягнув щасливу посмішку від вуха до вуха. Зрозуміло. Артилеристам теж наплювати на режим припинення вогню.

У сепарів і так уже закінчувався боєкомплект і натхнення, а після перших вибухів снарядів вони позабивалися глибоко в нори й затихли. Як і більша частина Горлівки.

Ми з Матільдою швиденько поспішили додому, обминаючи свіжі ямки від мін і дроти від керованих ракет. Над головами приємно шелестіли гаубичні снаряди.

— Ти так не поспішай, а то зашпортнешся, заб'єш пальчик. Або ще гірше — захекаєшся. Раптом війна, а ти захеканий?

— Démon, ти хоч колись серйозний буваєш?

Коли проходили повз КПП Квіточки, черговий випхав голову з бліндажа:

— Розвідка, ви що, дурники? Під час бою по полю шастати, — покрутив пальцем біля скроні й пірнув назад.

— Тобі добре, ти вдома! А нам до своїх спальних мішків ще кілометр пиляти.

Пройшли ще метрів двісті за Квіточку, як у повітрі зашелестіло. Ми прямо з дороги — у запилюжену траву. Всього два вибухи. Переліт метрів п'ятдесят.

— Думаєш, це по нас?

— Скоріше за все. Помітили й кинули парочку мін на удачу. А удача з нами. Довго чекати не варто, можуть поправку зробити. Петляємо!

О шостій вечора захекані, запилені й пропечені сонцем ми нарешті добилися на Топольки.

Це був один з небагатьох днів, коли перестрілку почали наші, та й закінчили її теж ми. Бій тривав з 10-ї до 20-ї години.

Дуже довгий день.

Полювання на кабана

Вітер віє від саперів, шашлик пахне на весь табір.

Сапери прославилися своїми вдалимими полюваннями на кабанів. Ні фазанів, ні зайців, ні козуль. Лише кабани. Якщо вони вже зібралися на полювання, ввечері смажитимуть шашлик. Мабуть, знають якийсь секрет.

Вже аж перед самим дембелем Морський поділився таємницею.

Мисливці, увага! Не записуйте, вам це не допоможе.

Спочатку по слідах шукають зарослий ярочок чи групу чагарників, у яких кабаняча сімейка залягає на відпочинок. Вибирають зручні позиції для стрільби. Вмощуються. Із підствольного гранатомета закидають у центр гранату.

Кабани роблять фатальну під час обстрілу помилку — покидають обжиті позиції й утікають усім стадом. У результаті потрапляють під прицільний вогонь.

Далі справа техніки. Стрілай у найбільшого й насолоджуйся незрівнянним смаком.

Зайці, козулі й кабани всередині дуже брудні, навіть якщо їх розукомплектовувати в спокійній обстановці. А всі мисливські трофеї мають спільний недолік: куля трощить кістки, рве м'язи й шматує внутрішні органи. І весь отой бруд перемішується з кров'ю, шерстю та м'ясом.

Практика засвідчила, що найоптимальнішим способом приготування дичини є безжалісна й тривала термічна обробка. М'ясо промивають, ріжуть невеликими шматками й на кілька годин закидають на луцильник (він же тарілка). Вогонь слабкий. Час від часу перемішують, щоб кров та все інше повністю висмажилися. Врешті-решт щезають усі сторонні присмаки й навіть властива дичині жорсткість.

А далі все залежить від фантазії кухаря та наявних продуктів. Можна з м'яса зробити піджарочку і додавати до окремо звареного гарніру (картопля, каша чи вермішель). А можна на його основі і якусь більш вишукану страву приготувати. Хоча тривале приготування м'яса так всіх роздражнює, що до складніших страв доходить рідко.

103

У Зайцевому серйозно захворів боєць. Село фактично на нейтральній території, а везти потрібно в Дзержинську лікарню. Транспорту на точці не було, і старший по мобілці викликав швидку допомогу:

— У мене тут хворий боєць. Ви під'їдьте, будь ласка, на «швидкій» до Зайцевого, ми його виведемо назустріч.

— К Зайцево не получится. Можем только до Майорска, там бой идет, много двухсотых и трехсотых.

Старший починає вмовляти медика, і тут обом доходить, що вони по різні боки фронту, і швидка — у Горлівці. До телефону покликали лікаря, він дав номер мобілки колеги з Дзержинської швидкої. Хворого вивезли.

Добре, що медики залишаються професіоналами.

А ще приємніше, що на тому боці в них роботи повно.

День відвідувань

Десятки димів від вихлопу підіймалися в небо напроти мене. До чорта в Горлівці техніки! Але на передньому краю нічого нового не з'явилося. Позаду почулися кроки. Відкладаю бінокля, аж тут сюрприз. Комбат 17-го привів трьох журналюг. Їм дуже цікаво, крутять головами на всі боки, щось розпитують. Один бере фотоапарат, знімає з об'єктива кришку...

— Та ні, фоткати не можна, — смикаюсь я.

— А чому? — дивуються двоє з них.

Із розумінням дивиться лише дівка.

— Бо по ракурсу фотографії дуже легко визначити місце, з якого вона зроблена. А нам тут зайві проблеми ні до чого. І так сепари час від часу терикон обстрілюють для профілактики.

— Місце секретне, сепари про нього поки що не знають, — підтримав комбат.

Невдовзі мене змінив на посту Маестро, і я коротко розповів йому про недоумкуватих туристів.

* * *

Варимо з хлопцями обід, а тут саме зі штабу Південного оперативного командування до нас на Топольки приїхав генерал. Два буси видерлися на терикон. Дванадцять охоронців, решта — прихвосні. У чорних бронезилетах, шоломах, із розгрузками. У руках кулемети і «Мухи». Генерал іде, а вони перебігають навколо нього і під кожним кущем займають кругову оборону. Дуже схоже на бойовик «Охоронець». Я стою в холодочку під деревом у панамі, шортах і шльопанцях, і то мені жарко. А ці термінатори повністю одягнені, у броні бігають між кущами на сонці. Начебто нічого особливого. Але мені цікаво: Звідкіль на верхівці терикону візьмуться танки, щоб напасти на генерала?

Чому генерал так нас боїться, що відгородився кулеметами?

Якого лиха усі ці круті спеціалісти не воюють на передовій?

Чому в штабних пацюків кращі автомати, ніж у розвідників?

Чому на усіх приїжджих НАТОвська форма, а не розрекламована вітчизняна пікселька?

Генерал попхався на спостережну позицію, позаглядав на горлівські терикони, витягнув смартфон і зібрався зробити селфі на фоні переднього краю. Мабуть, щоби потім мати доказ, що він на передовій був.

— Е-е-е, телефончик заховайте! — голосом господаря сказав, як відрізає, Маестро.

— Да ти знаєш, хто я? — увімкнув режим великого начальника генерал, а його свита з-позад спини хором зашипіла на Маестро.

— У тім то й справа, що не знаю. Ви фотку десь в Однокласниках висвітите, і сепари по ній дізнаються, де наша позиція. Вам вдома все

одно, а нам зайві міни на голову.

— В принципі, правильна, салдат, — дав задній хід генерал і рушив на вихід.

— А ти дивувався, Démon, що журналюги безтолкові. Тут безтолкові генерали трапляються, — веселився потім Маестро.

* * *

Не встигла влягтися курява за генеральським ескортом, заявляється на Топольки наш Команділа. Привіз шишаріком продукти на кілька днів.

— Товаришу майор, ви квадрокоптер привезли? — поспішає назустріч Матільда.

— Не привіоз! Єво сдесь можуть сбить!

— Так ми не будемо його в тил до сепарів відправляти, піднімемо над головами кілометра на два у висоту, заглянемо в зеленку і за терикони, та й усе. Він же малий, вони його навіть у бінокль не побачать на такій відстані. Нас тут сепарські міномети уже дістали, а вирахувати їх ніяк не можемо, терикони заважають.

— Я сказав нет! Ета слішкам дарагая вешчъ, штоби йейо проста так угробить.

— А те що нас криють тут майже кожен день, це теж «проста так»? Далі Команділа побачив мене й швидко змінив неприємну тему.

— Démon, я буду тебя снашать за нарушение форми адежди.

— Мене снашати — що небо фарбувати: то фарби мало, то драбина коротка.

— Да ти ахренел, салдат! Где берци, где штани?

— Пекло 40 °С, навіть у затінку дихати нічим, які можуть бути берці?

— Ну я же хажу! Абуца! Адеца! Шчтоби больше падобнава не відел! Пріказ камбріга хадить в піксельке.

— Бо що, випишете мені три дні розстрілу? За нормами забезпечення форма і берці видаються один раз на пів року. Я свої отримував десять місяців тому, їх уже давно немає, зносив і попалив. Піксельку нам навіть не видавали. Якщо хочете, щоб я парився у формі, мені цю форму хоча б видайте для початку. А доти ходитиму в тому, що маю.

— Ти пазоріш всю разведку! Пара ізбавляца ат етіх борзих дембелей!

Поки дер горлянку, хлопці розвантажили машину, і Команділа поїхав.

— А що це у вас за вереск був, весь терикон ходором ходив? — вигулькнув із-за куща черемхи командир коректувальників «Урагану» Бармалей. — Турботливий і мудрий командир? Що хотів? До речі, він безпілотнока привіз?

— Болта на сорок, а не безпілотнока^[25]. Не повіриш, весь оцей крик через те, що побачив мене в шортах і шльопанцях. Своїм зовнішнім виглядом, виявляється, я соромлю Збройні сили, розвідку і його особисто.

— Чим більше в армії дубів... Ви ж не бухаєте, на пости ходите акуратно, роботу свою робите. Мені б таких підлеглих, я би й горя не знав... А навіщо ж тоді британці шорти своїм солдатам шинють? — показує очима на свої ноги у камуфльованих шортах Desert і шльопанцях. — Я навпаки, раджу своїм хлопцям роззутими побільше ходити, щоб ноги не пріли. На днях скинув баригам знайомим кілька тисяч, щоб на весь взвод такі шорти привезли, на тридцять чоловік. Може, давай я з ним на цю тему поговорю?

— Марно. Що чекати від мента, якого з Беркута вигнали? Хай біситься. Тут, на передку, він мене не вгризе. У крайньому разі задавлю і скину з терикона в кущі, на нейтральну смугу, туди до кінця війни ніхто не полізе. А як повернемося в бригаду, відчуваю, поп'є з мене крові по повній програмі.

— Не хвилюйся, ми заступимось, — підтримують хлопці.

— До речі, а що він хоч привіз цього разу?

— Все те саме: тушонка, згущене молоко, крупи й вермішель. Вода ще питна в пляшках.

— Від кашів і вермішелі уже нудить.

— Просили ж як людину: привезіть хоч кілька цибулин, моркву й картоплю, супу нема з чого зварити, про борщ узагалі мовчу.

— Хіба так важко капустину прихопити чи бурячка якогось, в їдальні гниють мішками.

— Мужики, є ідея! Завтра машина по воду їде, хай хтось один із наших заирне на базар, купить помідорчиків, огірочків, і всього, що треба до столу.

— Домовились.

Квакі^[26]

Раз на два дні з Топольків на Дзержинськ виїжджає машина по технічну воду. У порожні п'ятилітрові пляшки набираємо воду та маємо що заливати в душ, мити посуд і прати речі. Заодно в машину сідають всі, хто має справи в місті.

— Дядя, дай патрон! — клянчили місцеві дітлахи на базарі.

Я автоматично відмахувався від них лівою рукою з морозивом (права тримала Свету) і надавав корисні поради Матільді, котрий приміряв штани і футболку. Продавщиця трапилася високопрофесійна, і тараторила більше за мене, Матільду і дітлахів разом узятих. Ходячий еталон торгівки, котра знає усе на світі.

— А Ви випадково не знаєте такого позивного «Квакі»? — вирішив я перевірити інформацію про одного знайомого з місцевих.

— Це сусіди наші, — напружилася жінка.

— Я колись разом із ним строкову службу служив, цікаво було б побачитись.

— Його минулого літа ваша армія убила, — починає схлипувати.

— Так він що, за сепарів воював? — згадую групу Квакі «Антимайдан» в Однокласниках.

— Ні, вони просто з другом легковою машиною попід лісосмугою їхали, а український танк по них вистрілив. Тут поряд батьки торгують, можете підійти у них розпитати, якщо не вірите.

Відходимо з покупками.

— Щось мені не дуже віриться в історію про танчик, — засумнівався Матільда. — Стріляти з нього по легковику — все одно що ломом муху збивати. Вона для нього занадто мала і вертлява, снарядів доведеться багато витратити. Скоріше повірю, що з танкового кулемета розчехвостили.

— Згоден. Щось вона прибріхує. А мене особисто зачепила фраза «ваша армія». Сепарша. Піду ще батьків провідаю, все ж таки знав мужика.

Знайшов маму Квакі. Познайомились, вона розплакалася.

— То як же все насправді сталося, він воював?

— В тім то й справа, що ні. Якби воював і загинув, і то жаль би було. Двоє дітей залишилося, дружина красуня. Його даунбасівці тягнули воювати, бо колишній спецназівець, усіма видами зброї

володів, але він відмовлявся. Їздив лише, допомагав десантникам. Того вечора хтось зателефонував, і вони з другом поїхали. Куди не сказали, але знайшли їх розстріляними з автомата разом із машиною під лісосмугою. Хто це зробив, невідомо, бо зараз та територія під бойовиками.

Прощаємось. Запитань багато, але відповіді на них уже нікого не цікавлять. Очевидний факт лише один — Квакі більше немає. А кого він підтримував за життя, наших чи сепарів, для мене вже неважливо.

Смерть не перестає дивувати, щоразу в неочікуваному місці з'являється^[27].

Впертий Кіт

Під час бою одна з передових позицій озивається по рації:

— Зустрічайте Кота, він несе пораненого.

Сусідні позиції:

— Суки сепари!

Через хвилин двадцять:

— Зустрічайте Кота, він ще одного пораненого тягне.

Сусіди:

— Хлопці, тримайтеся!

Ще через пів години:

— Зустрічайте Кота. Він іде поранений...

Сусіди, які слухали рацію, не втрималися і почали сміятися.

Наступного дня приїхали волонтери. Дівчата плакали і... нав'язували телефон психолога бійцям, які посміхалися, розповідаючи їм цю історію.

Зрівнялівка

У лейтенанта Бармлея унікальний бліндаж. Вхід з поворотом, і не короткий косий, а кількадеметровий дугоподібний лаз. Замаскований запасний вихід із протилежного боку. Вентиляція. Зовнішня антена. Обшиті дошками стіни. На підлозі лінолеум, тому всередині чисто. Підвісна стеля, отже глина на голови не сиплеться. Уздовж довгої стіни дві пари двоповерхових нар. Уздовж іншої — стіл із ноутбуком і парою стільців. Поличка із зарядками телефонів та акумуляторів. Поличка з

посудом. Вішалки для одягу. Запас питної води та харчів. Купа інших пристосувань і зручностей.

Бармалей каже, що витратив на бліндаж майже сорок тисяч гривень. Для співвласника столичної інвестиційної компанії це може й небагато, але за такі гроші в селі можна купити хату з гектаром городу. Після війни місцеві жителі зі спалених і зруйнованих будинків ще битимуться за цю нірку.

У день СМСок (коли зарплата приходить) один із бійців на Акваріумі, із маленького села родом, вперше отримавши зарплату й бойові, признався:

— У мене стільки грошей ще ніколи в житті не було.

А коли ці двоє сидять на позиції у фрагментах форми усіх європейських армій і наминають кашу із закопчених котелків, відмінності мінімальні.

Окопи всіх рівняють.

Закляті друзі

Черговий режим припинення вогню фронтова розвідка відсвяткувала по-своєму. Проповзла ярочок і лісосмугою, яка перетинає «нейтральні» поля, дісталася до житлових бліндажів сепарського опорника в зеленці. Бліндажі закидали гранатами. Хто був поряд, швидко вмер. Хто був трохи далі, ще швидше тікав і кричав у рацію так, що було чути і без рації:

— Пацани, памагіте, укропи наступають! Нам всім п...

«Пацани» на сусідніх опорниках на допомогу не поспішали, але з переляку почали прострілювати навколишню зеленку і лісосмуги та для профілактики наші клапани напроти себе. Клапани огризнулися Дашками, а десь далеко вже чулися мінометні розриви.

Ідеальний момент для повернення додому. Розвідка стартувала відкрито, у повний зріст. У спину стріляти нікому (недобитки з розгромленого сепарського опорника досі біжать у протилежному напрямі), а кожен крок наближає до своїх, безпечних позицій.

Але посеред лісосмуги група потрапила під вогонь зі своєї сторони і мусила залягти. Аватари, почувши шум бою, повилазили зі своїх нір і заходилися наполегливо поливати кулями нейтралку. Розвідгрупа опинилася в пастці: з одного боку своя алкашня не дає голову над

землею підняти, а з іншого недороси скоро пошлють штурмові групи відбивати опорнік, побачать у лісосмузі розвідників і посічуть на капусту з кулеметів.

Негайно по рації:

— Центральний, N-ний блокпост порушує режим тиші, — а що ще можна сказати у відкритому ефірі?

— Б..., мать...! Усім негайно припинити вогонь!

А в цей час командир блокпоста з криком і рукоприкладством уже відбирав автомати у своїх «бойовиків».

До самого вечора «вояки» дзвонили додому і жалілися, що командири-зрадники не дозволяють стріляти по сепарам.

— Нас обстрілюють з ДШК і мінометів, а нам навіть з автоматів заборонили відповідати, — розмазували вони соплі перед родичами й волонтерами.

Аватари — найкращі друзі сепарів.

Аборигени

— Цікаво у вас, у розвідці. Сьогодні тут, завтра там. То міномети на дірвях наводите, то гаубиці. А я пів року на базі сидів у N-ську. Насилу випросився до Бармалея на передок коректувальником. Думав, підкину недоросам тяжкенького на голову, а реально за два місяці, що я на Топольках, наші й не стріляли ні разу.

— То це ви в лютому під Дебальцеве ракети запускали?

— Була справа.

— Вони над нами пролітали. Шум такий, неначе надзвуковий літак над землею летить і зараз вліпить просто межі очі. Весь колектив лежав смирно на землі, лише згадували всім відому мать. Класна штука, але з тих пір їх не чув.

— Точно наші «Урагани». У мене навіть руки сверблять запустити кілька по Лугандону.

— Якого лиха нам той далекий бантустан? Горлівка — ось вона, під носом. Сюди парочку ракет давай!

— Ти не розумієш. Я сам Луганський. Зі мною половина родичів не спілкується через те, що за Україну воюю. А якщо вийде кілька кварталів розпорошити на атоми, це буде їм усім від мене палкий «Привіт!».

* * *

...Бах!..Бах!..Бах!

У зеленці біля терикону закінчив роботу мінометний дивізіон. Розрахунок повмощувався перепочити. Лише перекурили, прибігає зі спостережного поста весь у патріотичних наколках Лавр, витягує з ящиків ще кілька мін і споряджає їх.

— Ну й на закуску традиційний сюрприз, — по черзі закидає міни в трубу.

Бах!

— Особисто від мене, спеціально для дорогих земляків.

Бах!

— Ловіть, сусіди! Однокласники! Співробітники! Для вас, скотиняк, нічого не шкода!

Бах!

— Так стріляв би й стріляв.

Бах!

— Лавр, збавляй, залиш щось на завтра. А ти точно місцевий? Українською занадто гарно розмовляєш.

— Вишку шахтну бачите? Я на цій шахті до війни працював. Оці наколки — спеціально для колег, щоб тіпалися, коли я в душовій роздягатимусь. Місцевішого за мене у всьому секторі «С» не знайдете. А українська на дамбасі — ознака інтелекту й мінімальної освіти. Російською тут кожен бомж і наркоман вміє балакати.

Ротація

Тижня два по тилах сепарів каталися дві самохідні артилерійські установки. Техніки в москалів вистачає, але ця парочка на нашій ділянці примелькалася своєю активністю. Вони ніколи двічі не стріляли з однієї позиції, щодня змінювали місце дислокації і ховалися подалі від житлових масивів. Що найнеприємніше — САУ активно намагалися влучити у нашу «Ліру». За плечима бригади всього один гаубичний дивізіон, і той спокою не має. Передова нервується. Інформатори розводять руками: чули, як стріляють, але не видно звідкіля. Безпілотники штабу сектору видають нам лише статичну інформацію із запізненням, а тут потрібні точні оперативні координати. Своєї пташечки немає. У біноклі противника не видно.

Артилеристи відчували відповідальність моменту й пообіцяли могорич тому клапану, який засіче вражин. Здали в пункт прийому брукхту машину латунних гільз і налаштувалися на грандіозну гулянку. Але до могоричу справа не дійшла.

Опівдні на передові позиції сепарів виїхали дві САУ, чотири танчики й кілька бех. І спокійненько, як у себе вдома на полігоні, почали обстрілювати наші клапани.

— Мужики, це ж ті самі САУ! Головне не випустити! — зраділи бандерівці.

Для міцно заритої в землю піхоти, озброєної безвідкатними гарматами, ПТУРами й мінометами, бронетехніка — звичайна ціль. Особливо, якщо ще й наші гаубиці активно насипають. Через двадцять хвилин бою один кацапський танчик зрозумів, що щось пішло не так, і втік. Інші три, обидві САУ і беги, немилосердно кіптюжачи небо, ще кілька годин догоряли.

— А що це було? — дивувалися бандери.

— Наче і свята нема, а такі подарунки...

— У Горлівку прибуло велике поповнення з тренувальних таборів, — пояснили інформатори, — у них руки свербіли по укропах постріляти. Вирішили показати місцевим сепарам, як треба воювати. Показали. Повоювали. Ще й доби на передовій не відбули, а ви їх уже ротірували.

— Чудово! Чекаємо новеньких!

Собака

Із журналу запису спостережень розвідувальної групи.

(Черговий N).

10:00 Заступив на пост, усе спокійно.

10:30 В напрямі орієнтира № 6 на відстані 1800 метрів двоє людей граються з собакою.

10:40 Вибух на п'ятдесят метрів правіше і глибше по фронту від спостережного поста.

...

(Черговий Y).

12:00 Прийняв чергування, праворуч від поста валяється дріт від ПТУРа.

12:01 Здається, цього ідіота N з біноклем сепари помітили. Винесли на відкрите місце ПТУР, встановили і вистрілили. Собачка... Добре що не попали.

12:02 Треба негайно переносити спостережний пост, поки по нас міномети не пристріляли.

Пристрілювальний залп

Місцеві інформатори з Горлівки повідомили, на якій вулиці і біля якого будинку стоять два «Гради». У Google Maps ми вирахували координати і передали артилеристам. Як стемніло, гаубиці зробили один залп. Зв'язалися з інформатором:

— Ну що, де снаряди лягли? У яку сторону поправки робити?

— Поправок не треба. Один снаряд ліг точно між «Градами», їм хана. А ще один розніс на клапті мінометний дивізіон, він ввечері сюди підтягнувся й поряд стояв. Так що досить.

— Е-е-е! Як це досить? — розсердилися артилеристи. — Ми пів дня снаряди розвантажували і до гармат носили. Налаштувалися години півтори постріляти, а тут — «досить». Так діла не буде. Давайте ще якісь координати, бо ми за себе не відповідаємо.

Артилеристи — люди тонкої душевної організації. Ледве від них відкараскалися.

Справа в тому, що артилеристи на виїзді, коли відпрацюють цілі, швиденько збираються, чіпляють гармати до тягачів і втікають на іншу позицію. Залишаючись на місці, ризикують під «Град» потрапити, або кацапські гаубиці залп у відповідь влуплять. А якщо боєприпаси не використати, важезні ящики зі снарядами знову треба на машину вантажити. Знизу вгору й швидко. Або посеред поля залишити. Це реальна підстава.

ЧЕТВЕРТА ХВИЛЯ

Повторний бунт

Коли ми повернулися з Топольок у Корівники, наш підрозділ нагадував філіал концтабору.

У наметі, розрахованому на двадцять чоловік, жило сорок. Збиті із соснових колод двоповерхові нари займали майже весь внутрішній простір намету. До того ж відстань між ярусами не давала можливості сидіти. Ти або лежиш, або йдеш надвір. Якщо якась міна прилетить, із намету ніхто вискочити не встигне, ці колоди кришкою домовини зверху ляжуть.

Після десятої вечора не можна розмовляти й сміятися, щоб не розбудити Команділу.

Ходити треба лише в берцях і формі-пиксельці.

Душ можна приймати лише після десятої вечора.

Шакали стали кастою нероб: на пости не ходять, воду не набирають, казана помити — навіть не заїкайся. Зате, коли Кривбас їсти наварить, перші з мисками біжать.

У місто з'їздити, відпочити в сауні — табу.

Майже кожного дня шиккування.

Кожних два-три дні навчальна тривога.

Від ранку до вечора якісь безглузді заняття.

Щоденний підйом о шостій ранку і зарядка навіть для тих, хто був на виїзді чи стояв на посту.

Старожили на нові правила відверто забили, але загальний настрій у колективі був неприємним і занадто похмурим.

— Він нас уже так заганяв, що ми боїмося анекдоти розказувати, — жалілися новобранці з четвертої хвилі мобілізації, — лише чує, що хтось сміється, обов'язково знайде, чим настрої зпсувати, або роботу підкине. Енергетичний вампір.

— Бунтуйте, бо він за рік вас так дістане, що біда буде. А ми підтримаємо.

Поки-що-лейтенант, якого Команділа постійно примушував ганяти бійців, теж став на наш бік:

— Ніхто не врятує такого командира, а друга рятуватимуть усі. Краще ми з хлопцями будемо друзями. А якщо ротному щось не подобається, це його проблеми. Нехай сам підлеглих напружає.

Новачки виявилися дружними, вивернули кожуха ротному і решті шакалів прямо в очі. Бунт досягнув деяких компромісів: приймати душ вдень, ходити в кросівках, після нічного чергування не виходити на зарядку. Дембелям офіційно дозволили не носити піксельку (бо її в нас не було), пропускати зарядку (бо ми й так на неї не бігали) та їздити в сауну. Але загалом ні чорта не змінилося, обстановка в підрозділі була, як на зоні. Хлопці майже повним складом написали рапорти на ім'я командира бригади, щоб або змінили командира розвідувальної роти, або міняли роту. Команділа тим часом найбільш активних бунтівників перевів у 17-й та 34-й батальйони, на передову, а в штабі розповідав, що позбавляється аватарів.

Танчик

У розвідувальну роту прибув новий шакал із зовнішністю жовтого карлика з фільму «Місто гріхів». Придумав собі грізний позивний «Халк». Оскільки ніхто не пам'ятав ім'я кіноперсонажа, вигадали клоуну нове: «Танчик». Як синонім до «твердолобий» і аналог до «по пояс дерев'яний». Жадібний до сказу, де що побачить, відразу під себе гребе, все йому без кінця і краю треба. Зате, лише Кривбас їсти доварює, він тут як тут з мискою. Язик не повертається це чмо офіцером назвати.

У кращих традиціях голлівудських бойовиків Танчик розказав нам, що ми ніхто і нічогосінько не вміємо. Особливо його вразили такі кричущі недоліки: слабенька стройова підготовка, відсутність військової виправки і вперте небажання особового складу стояти перед ним у позі «струнко». Але він таки да, зробить із нас справжніх рексів. За допомогою фізичної підготовки й одному йому відомих секретів орігамі, фен-шуй та боротьби нанайських хлопчиків на мизинцях. Ми, наївні, вірили, що за дев'ять місяців війни хоча б дечого навчилися. Але справжній «професіонал», хоч і перший день в АТО, відразу розпізнав дилетантів.

Із 90 бійців роти бажання стати супер розвідниками виявили шестеро новачків. На першому ж занятті «Як зняти вартового» Танчик

серйозно надрізвав бойовим ножом п'яткове сухожилля улюбленому Прихвостню командира. А оскільки Прихвостень був відомим на всю бригаду стукачем, новобранці аж пищали від радості.

— Сподіваюся, це було не останнє кровопускання, а то я так ніколи й не навчуся зашивати різані рани, — висловив сподівання ротний медик, який у той день був на виїзді й пропустив поножовщину.

Танчик вигріб від ротного за підранка і на деякий час втратив інтерес до виховання Рембо/Командос. Заодно відмовився виїжджати на клапани:

— Пусть салдафони с рюкзаками па передавой бегают, а я афіцер і у меня другіє задачі, сдесь, в тилу.

Бомж

Через кілька днів до мене підійшло двоє блюдолизів Команділи:

— Démon, «пріказ» ротного, щоб ти до обіду вимітався з намету, ти тут більше служити не будеш.

— Питань нема, хай офіційно переводить, я виберуся.

— Ні. Забирай манатки, і щоб духу твого тут не було.

— Цікавий прикол. А де мені жити? А якщо я зараз додому поїду і попадуся, хто відповідатиме?

— Не наші проблеми.

Кілька місяців намагався перевестися з розвідки, не відпускали, а під ДМБ пощастило. Додому їхати не ризикнув, все-таки це дезертирство, а служити залишилося два тижні.

Комендачі прийняли з обіймами, а я їм натомість пообіцяв допомогти ходити на пост до штабу. Як в анкеті: місце фактичного проживання не співпадає з місцем реєстрації. Через кілька днів, на вечірніх посиденьках, Тучка розповів:

— Я раніше думав, що ви всі з розвідки по черзі втікаєте з якихось особистих причин, а сьогодні зустрів біля штабу ротного вашого. Він відізвав мене в сторону і каже: «Ти же сматрі, кагда дакументи на Déмона будут гатови, не забудь ему в ваєнік записать, шчто он больше не разведчик, а камендач. А то приедет дамой і будет хвастаца. Он больше недастоін разведчікам називаца». Мені не те що чути, дивитися на нього гидко було. Командир роти, цілий майор, сотня

підлеглих, і раптом така дріб'язковість і підлість. Чоловік дев'ять місяців провоював, і «недостойн». Не хотів би я такого командира.

— Тучка, не звертай уваги. Мені наплювати, що у військовому квитку напишуть «стрілець-регулювальник». Хай хоч напишуть, що я коні пас. Те що я бачив і пройшов, у мене ніхто не відбере. Я правду знаю, й усі хлопці її теж знають. А шакал на те й шакал, щоб дзявкати.

Розстріл

Одному воїну світла після численних бойових трохи повело дах. Забув, що вже не на передовій і на посту в базовому таборі обстріляв машини на трасі та, за звичкою, прострілював лісосмугу. Наступного дня комбриг на загальному шикуванні великими буквами розказав, що з цього приводу думає.

Молодий, трохи офігевший новобранець ЧеПе (так, це справжній позивний) тихенько запитує:

— Дядьку Орлику, а що з ним тепер буде?

— Виведуть за лісосмугу, примусять викопати яму і розстріляють к бісу, — ховає усмішку вояка.

— А хіба так можна? — непокоїться ЧеПе.

— Раз плюнути! А в документах запишуть, що його сепари застрелили. Бойові втрати. Герой. Медаль посмертно. Справі кінець.

— ?..

На посту

Давненько я не був біля штабу. А сьогодні заступаю на пост із його охорони. Ну що ж. Кара невелика, мушу відбувати. Тут обновка: хатка для чатових. Щоби ті мали де ховатися від сонця, вітру, дощу, снігу, граду та інших військово-польових неприємностей. Чотири кілки скріплені між собою так-сяк кількома поперечками й накриті двома шиферинами. А щоб скособочена хатка не впала, її з трьох боків підперли піддонами.

— А що, хтось будку машиною загорнув? Перекосило її не подитячому... Як вона взагалі ще тримається?

— То вона така й є, — пояснює чатовий, — я ще тиждень тому в ній сів, до бильця притулився, мало не розвалив.

— У нашій армії багато умільців, у яких руки не з того місця ростуть.

— Рукожопи, інакше не скажеш.

— Ти, головне, до неї вночі не підходь, бо якщо шифер об асфальт торохне, то не лише штаб, а й пів Костянтинівки по тривозі підніметься.

— Ясно. Робили як для себе.

— Не те слово.

Що цікаво, біля підрозділів стоять навіси, душові кабінки, лазні. Все як із підручника по ремонту. А для штабу, мабуть, на зло нахалтурили. Люблять солдати штаб.

— Як тут? Що до чого? Які обов'язки? — продовжую розпитувати попередніх чатових.

— Уночі бажано не заснути, бо можна впасти з диванчика. А від шуму штабники попрокидаються, почнуть бігати й панікувати. Навіщо тобі зайвий шум і метушня?

— Сидиш на диванчику, граєшся на телефоні, — ділиться досвідом інший. — Головне, якщо буде напад на штаб, не пропустити бій. От і все.

Невдовзі приходить один комендач. Виявляється, йому доручили викопати біля штабу якусь яму. Роздивився фронт робіт:

— Ні, з цим завданням я не справлюся, — повернувся і пішов.

Жодний штабник не знайшовся, що сказати. Він же не відмовився. Грамотна відмазка.

Денна зміна по обіді. Спека. Штабники сидять по норах, ніде нікого. І тут з'являється зв'язківець із 17-го батальйону. Усміхнена дівчина у формі. Кет.

— Мені в штаб. Командир на місці?

— Доведеться зачекати.

Трохи поспілкувалися, і мій час на посту швидко закінчився. Не так тут уже й погано.

Нічна зміна з десятої до дванадцятої години. Напарник колупається в телефоні. Нудно. Дивлюся на свою чорно-білу Nokia. За десять днів дембель, якраз час повитирати усі телефони, котрі вдома не пригодяться. Випадкові знайомі з клапанів, водії, вояки з сусідніх наметів, хлопці з нового призову. Над телефоном Барса задумався. Зрештою, спільних інтересів у нас нема, я йому не телефонуватиму.

Видалити контакт. ОК. Ховаю телефон у кишеню. Знову нудно. Зі штабу виходить на перекур черговий.

— Тільки що бій був. У нас Барс двохсотий, і двоє трьохсотих, Злобний Гном і ще один, прізвище уточнюють.

— Що із Злобним Гномом? — намагаюся проковтнути клубок у горлі.

— Тяжкий, осколками посікло. Жаль хлопців...

Ловлю себе на думці, що переживаю за Злобного Гнома, а про Барса намагаюся взагалі не думати. Його вже не повернеш. Це ж війна, а він був солдатом. Смерть уже не дивує.

Зранку мене перестрічає Буч.

— Ти в курсі, що Барс загинув?

— Так, а Злобний Гном у госпіталі. Як він там?

— Пощастило, що живий! Руки-ноги цілі, голова на місці, пісюн теліпається. А те, що ліверку почикали, так вона у нього трохи лишня була, по правді сказати.

— Думаєш, він схудне в реанімації?

— Навіть не сумніваюся! Буде гарніший, ніж до поранення. Як модель.

1:30 на нашу користь

Коли Злобний Гном побачив, що з нашим командиром каші не звариш, то чкурнув у безстрокове відрядження у 34-й батальйон. Воювалося там весело, кацапів кошмарили майже щодня. І от отримали завдання: зачистити лісосмугу на нейтральній території і закріпитися у ній, щоб тримати під контролем опорний пункт сепарів.

Задумалися, як це краще зробити, бо перед цим з'явилася інформація, що кацапи на нейтральній розкидали за допомогою мінометів міни «Лепесток»^[28]. Злобний Гном і Пацифіст вирубали по п'ятиметровій гіляці, гарненько обчухрали, а на кінці залишили «віники».

Вийшли о п'ятій ранку, і цими «віниками» простукували кілометр дороги до лісосмуги. У ній познімали розтяжки, познаходили сепарські спостережні пости і позиції. «Лепестків» не було, решту роботи зробили тихо й нічим себе не виявили. Розтягнулися й зайняли оборону. Тепер між лісосмугою і москалями було лише заросле

амброзією поле, а посеред поля — 191-ша висота, теж заросла, але вже двометровими будяками. Хто знає Злобного Гнома, той не повірить, що на цьому все закінчилося. Тихенько, рачки, хлопці протоптали стежку до висотки і витолочили полянку на пагорбі. Сонечко встигло піднятися, пекло немилосердно, ще й пилок з амброзії за комір сиплеться. Опорник всього за 200 метрів від пагорба, як на долоні видно ДОТ і техніку. Рішення прийшло автоматично. Сьогодні ж знищити опорник, поки сепари не зрозуміли, що укropи тепер у них під самим носом.

Гном вирішував, хто прикриватиме відхід атакуючої групи, оригінальним способом: кидав на карти. Виходила смерть усім, крім нього і Валерчика. Та й для них не все мало закінчитися гладенько. На тім і зупинилися. Ввечері група набрала гранатометів, по три постріли до них і кулемет Злобного Гнома, щоб прикривати відхід. Пізніше підійшов Барс, запропонував скоректувати наші міномети для підтримки і по карті розрахував координати.

Гранатометники відпрацювали чітко, знищили ДОТ з ДШК, БМП, МТ-ЛБ, накришили купу двохсотих. Сепари навіть не відстрілювалися, розбігалися в усі боки. Злобний Гном прикривав відхід групи, поливаючи опорник із кулемета, і в цей час Барс викликав міномети 34-го батальйону. Ті зробили усього один залп, але невдало. Замість сепарського опорника посікли групу прикриття. Коли зашелестіли міни, Барс залишався на ногах, щоб бачити, куди прилетить.

— Гном, викликай евакуатор, — лише й встиг він сказати перед смертю.

— Радія в тебе, а я рухатися не можу, — відповів Злобний Гном, та почув його лише Валерчик. Поранених забрали, і Гном усю дорогу до госпіталю відбрикувався від шприца зі знеболювальним і читав присутнім лекції з техніки безпеки. Боявся втратити свідомість і весь час говорив.

— Зараз зробив би те ж саме, — розповідає Злобний Гном. — Та й Барс би пішов. Він би не повірив, що загине, і все одно пішов би. Все-таки, я свою маленьку війну виграв. Скажу більше: один двохсотий і два трьохсотих проти тридцяти двохсотих — це непоганий результат.

Був один бойовий офіцер у розвідувальній роті, та й той загинув. З одного боку горе. А з іншого навпаки: три десятки москалів слідом

пішли. Якби кожен наш загиблій відходив на той світ із таким шумом і тріском, як Барс, в Орді мужики уже почали б закінчуватися.

Пожежники

На спостережний пост під Зайцевим завезли чотирьох новобранців із розвідувальної роти й залишили їм на господарстві шишарік. Ситуації бувають різні, до москалів менше кілометра, тож транспорт зайвим не буде.

Як вони там несли службу і чим займалися, ніхто точно не знає, але одного чудового дня будка загорілася. Хлопці, ризикуючи життям і здоров'ям, заходилися рятувати з вогню згущене молоко і тушонку. Про пожежу повідомили ротного, і він примчав на допомогу погорільцям. Коли під'їхав, будка вже догоряла, а біля неї тусувався закіптюжений вояка з двома патиками ковбаси в руках.

— Оце ви справ натворили! А де ж твій автомат, воїн?

Пауза.

— У машині... Був...

— Пі-пі-пі-і-і-і...

Автомат у вогні перетворився на шматок залізяки, і тепер командири ламають голову, як його списати.

Буквально через тиждень вранці цим же бійцям привезли харчі. Під'їхали, нікого не видно. А вони заперлися в бліндажі й сплять. Море по коліна.

— Я вже боюся вночі засинати, — жаліється Кривбас. — Коли не вийду надвір, чатового або взагалі нема, або сидить у навушниках, фільм на телефоні дивиться.

Інфляція

У бліндажі Прихвостень із Лисом сиділи й спостерігали, як новобранець розчеховує гранату. Все було б добре, але... Дзинь! Виривається з рук лапка запалу. Лис устиг вискочити з бліндажа, а Прихвостню всю задницю осколками нашпигувало. Самого дослідника жоден осколючок не зачепив. Його набили і прив'язали поки що до дерева, сподіваючись, що мізків додасться.

Перед Команділою постало непросте завдання: як викрутитися? За подібну надзвичайну пригоду в підрозділі вже його самого штабники

«снашатимуть». А замовчати не вийде, улюбленець Прихвостень на хірургічному столі в госпіталі. Лише після ножового поранення оклигав, а тут осколки.

Кого не можна покарати — того можна нагородити.

Замполіт швиденько підготував на Прихвостня документи, і орден він отримав навіть швидше, ніж Барс і Злобний Гном.

Нагороди дешевшають.

Братання

Один з наших бунтівників, Тихий, тепер уже боєць 34-го батальйону, разом із двома новими товаришами по службі під вечір сиділи випивали. На зауваження старшого зреагували оригінально:

— Та ми зараз підемо до сепарів, побазаримо, і все буде нормально.

Накинули ще по сто грамів хороброї води

і рушили брататися. Метрів за сімсот до ворожого опорного пункту двоє втратили хоробрість і зупинилися.

— Боягузи, я сам піду! — вирішив екскрозвідник.

Коли Тихий підійшов до дороги, поряд зупинилася машина, звідти вистрілили, і він упав. Після цього сепари дистанційно підірвали електродетонатором керовану міну в бік парочки. Одному нашпигувало осколками живіт, а іншому пошкодило ногу. На своє щастя, вони трохи не дійшли до охоронних мінних загороджень опорника. Сяк-так, підтримуючи один одного, поранені доповзли до своїх. А Тихого більше не бачили. Шукали — не знайшли. Серед полонених не виявили. Жодної інформації.

Через три місяці сепарів на цій ділянці відтіснили на пів кілометра, і в хащах випадково натрапили на залишки солдата. Упізнали по чубчику. Тяжко поранений, він уночі відповз трохи, заховався і помер.

ВДОМА

Кет

Приїхав я уже нарешті додому. Зібралися родичі, засмажили шашлик. Лише сіли за стіл, дзвонить знайомий волонтер:

— Ти вже вдома? Телевізор дивився?

— Ні. А що там?

— Кет із 17-го батальйону загинула.

— Ну от, відпочив.

Шашлик у горло не лізе. Неначе й поїхав від війни, а вона не відпускає, геть і вдома знайшла. Ну вже нехай чоловіки, але не повинні молоді дівчата на війні гинути. До цього звикнути не можна. Смерть знову застала зненацька. Доки всі знайомі дома живі-здорові не будуть, повного спокою я не матиму.

Я ще не повернувся.

Заклопотаний

Дембельнувся Мотора. Дома якось згадав, що мисливська рушниця уже рік не чищена. Розібрав її на лавці у дворі, аж тут міліція:

— А що ж це Ви, громадянине, не являєтеся у райвідділ рушницю перереєструвати? Всі строки минули. Ми ось уже конфісковувати її прийшли.

— Та я зайнятий був.

— Ну і чим, якщо не секрет?

— Людей убивав...

Зависла напружена пауза. Треба було бачити ці квадратні ментовські очі.

— Що, вояка? — здогадалися нарешті.

— Ага.

Правоохоронцям стало настільки легше, що вони тут же перереєстрували рушницю, без питань і штрафів.

Учасник

Зібрали в бібліотеці десятків зо три вояків. В урочистій обстановці

вручають грамоти й схожі на медальку значки.

— Мужики, дивіться, яка у мене грамота! Тут написано, що я мужній, високопрофесійний і до купи ще й патріот. Підписи й дві печатки. А у вас є документ із печаткою, що ви патріоти? Отож!

— Ну, все! Нарвався на чорну заздрість...

— Я, якби не сидів, упав би...

— Аж сльозу видушив.

— Це що, а от у мене медаль! З одного боку — кібчик двоголову гадюку душить, а на іншому — напис «Учасник АТО».

— Мені такі самі в школі давали за змагання з тенісу, — чую голос збоку.

— Ну, не скажи. На тих було написано «І місце», «ІІ місце», а тут просто «Учасник».

— А ти що, хотів, щоб тобі видали медаль із написом «Чемпіон АТО», «І місце в АТО» чи взагалі «Переможець АТО»? Губу розкатав... Тут діє олімпійський принцип: головне не перемога, а участь.

Підсумочок

Навряд чи хто з нормальних людей зберігає експрес-накладні з «Нової Пошти». А в мене їх цілий підсумочок. Чисті з одного боку половинки стандартного аркуша, складені вчетверо — бойовий варіант захальної книжечки. Саме на них я записую свої окопні історії. Якщо вдається позичити на годинку ноутбук, набираю текст в електронному вигляді, а листочки палю. Тут уже рукою подати до публікації на Facebook. Наче попалив більшість, але отримуєш чергову передачу і життя підкидає щось новеньке. Або згадуєш якусь подію й бачиш її по-новому, вартою окремої оповідки. Підсумочок завжди в правій кишені. Щось надумав — дописав.

Коли мене запитують: «Навіщо ти воюєш?», я вже давно нікому й нічого не хочу доводити. Але в правій кишені завжди є кілька декларацій від передач родичів, друзів і знайомих. Значить, їм важливо те, що я тут. Як і незнайомій мені дитині з невідомої школи, котра написала: «Дякую, що ти хоробрий!» А ще думаю про моїх бойових побратимів, знайомих і не дуже вояків, поряд із якими я жив і воював,

любив і ненавидів, сумував за загиблими товаришами і сміявся над живими. Я тут заради усіх них.

Кожна накладна подібна медалі. З одного боку — ті, хто воює. З іншого — ті, хто нас підтримує. Ми справді одне ціле. Нація. Якщо хтось цього не відчуває — шкода... Пояснювати марно...

Літературно-художнє видання
Дмитро Анатолійович Степаненко
окопні історії

Фронтовий щоденник

Видання 2-ге, доповнене

(українською та російською мовами)

Технічний редактор *О.М. Корнілов*

Коректор *Ю.А. Степаненко*

Комп'ютерна верстка: *В.М. Ященко, І.О. Правдіна*

Обкладинка *Н.Г. Бондаренко, Ю.В. Тарасова*

Формат 70x100/32.

Ум. др. арк. 9,6.

Замовлення № 732.

Поліграфічно-видавничий центр ТОВ «Імекс-ЛТД»

Свідоцтво про реєстрацію серія ДК № 195 від 21.09.2000.

25006, м. Кропивницький, вул. В. Панченка, 29

тел./факс (0522) 32-08-32, 32-17-05,

моб. тел.: (050) 457-24-24 — приймальня,

e-mail: design@imex.kr.ua

Дмитро Степаненко

Коли все навколо постійно змінюється, події забуваються. Тому я ще на фронті почав записувати найцікавіше і найважливіше, аби було що згадати після війни і розказати дітям. Або... щоб вони самі колись прочитали, якщо б не вдалось повернутися.

Так вийшло, що ці історії тепер можете прочитати і Ви, побачити війну моїми очима. Відчути козацьку волю, усвідомити красу життя, помітну найкраще там, де воно коротке. Посумувати за загиблими товаришами і посміятися над живими. Без показного героїзму, страху і пафосу.

Ніде у світі я не зустрічав стільки щасливих і доброзичливих людей, як на передовій. У мирному житті їх дуже не вистачає, і... мені *там* подобалося.

«Щоденник» писаний тією ж мовою, яку Дмитро використовує у буденному житті: без лабіринтів словесних хитросплетень. А це, як на мене, важливо і цінно. Як цінуються репортерські фото з надзвичайних подій без ретуші і редагування.

Ця війна змінила кожного із нас. І дай Бог, щоб українці з плином часу і далі змінювалися на краще. А щоб ми не стали знову такими, як були до 2013-го, й існують такі запобіжники, як «Щоденник» – нагадування про те, якою ціною нам дістається «своя хата, своя воля».

Більше того, ця книжечка – не лише картинка війни, а й жива ілюстрація трансформації людини і переоцінки нею багатьох речей, особливо – цінностей. На запитання, які з них найважливіші, і дає відповідь «Фронтвий щоденник» Дмитра Степаненка.

Ігор Крушеницький,
журналіст

Примечания

1

Вихід — це коли розвідники тиняються переднім краєм, нейтральною територією або взагалі у тилу ворога.

2

Клапан — військовий блокпост. Назва використовується для того, щоб відрізнитися від блокпоста міліції або ДАІ.

3

Кардан — спільний позивний водіїв. Використовується виключно поза очі, бо самим водіям чомусь не подобається.

4

Сигналка — сигнальна міна. Використовується для охорони поблизу своїх позицій замість розтяжок. Коли її зачіпають, голосно свистить і вистрілює феєрверки.

5

Бардак — БРДМ, бойова розвідувально-дозорна машина.

6

По дорозі на Дебальцеве зупинку прикрашає легендарне графіті «дамбас не здаєца».

7

Дашка — ДШК, важкий кулемет.

8

КПВТ — Крупнокаліберний кулемет Владімірова танковий.

9

Рапіра — 100-мм протитанкова гармата МТ-12.

10

Коли 34-й батальйон вийшов на ротацію, їхні наступники з 17-го, зазнавши втрат, змушені були залишити невдалі позиції і відійти на пагорб.

11

Опорний пункт, опорнік — так називають блокпости москалі і сепари.

12

СПГ-9 — Станковий протитанковий гранатомет. Безвідкатна гармата, що стріляє реактивними боеприпасами.

13

Маталига — військовий трактор МТ — ЛБ, багатоцільовий тягач легкий броньований.

14

Таблетка — автомобіль УАЗ, на них медики часто їздять.

15

РПК — ручний кулемет Калашникова, той же автомат, але з ріжками по 45 патронів і трохи довшим стволом.

16

Беха — бойова машина піхоти, БМП.

17

Шишарік — автомобіль зв'язку ГАЗ-66 з будкою. Ідеальний транспорт для перевезення груп до 10 чоловік.

18

Жартівлива назва, бо управління бригади й усі три її батальйони (17-й, 34-й і 42-й) формувалися в Кіровограді, а із техніки після рейду в Донецький аеропорт у строю залишилося дві цілих МТ-ЛБ.

19

Колупатор — екскаватор.

20

ПТУР — Протитанкова керована ракета.

21

Рапіри, як 100-мм гармати, відвели в тил згідно Мінських домовленостей.

22

ВОГ-17 — Постріл осколочний гранатометний, боєприпас для автоматичного гранатомета АГС-17.

23

Коробка зі стрічкою, у якій знаходяться боєприпаси для гранатомета.

24

Плюс — прийняв, зрозумів на армійському жаргоні.

25

Через кілька місяців штабники забрали в ротного квадрокоптер через те, що його за пів року ні разу не використали за призначенням. Віддали тому, кому він був потрібніший.

26

Квакі — позивний від «Квакери», окуляри нічного бачення виробництва СРСР.

27

У 2018 році сайт Миротворець оприлюднив інформацію, що Квакі (справжнє прізвище Алакоз) таки воював за бойовиків. Сепари мінус один.

28

Зелена пластикова протипіхотна міна виробництва СРСР, яка розкидається дистанційно касетами.